

Miljoenennota 1967

Zitting 1966-1967 – **8800**

RIKSBEGROTING VOOR HET DIENSTJAAR 1967

NOTA OVER DE TOESTAND

VAN 'SRIJKS FINANCIËN

(aangeboden 20 september 1966)

NR. 1

Indeling	blz.
Hoofdstuk 1. Inleiding	5
Hoofdstuk 2. De economische achtergrond	7
2.1 Evenwichtsherstel en begrotingsbeleid.	7
2.2 De spanning.	7
2.3 De economische ontwikkeling	10
Hoofdstuk 3. Fundamentele begrotingsproblemen	13
3.1 De groei van de uitgaven	13
3.2 Het begrotingsbeleid in de jaren zestig	14
3.3 De flexibiliteit van de overheidsuitgaven.	17
3.4 Een blik naar 1968	19
Hoofdstuk 4. Het kader voor het begrotingsbeleid	21
4.1 Algemeen.	21
4.2 Berekening begrotingsruimte voor 1967	21
Hoofdstuk 5. De vermoedelijke uitkomsten van de begroting 1966.	23
Hoofdstuk 6. De begroting 1967	25
6.1 Totaalbeeld	25
6.2 De toetsing aan de begrotingsruimte	26
6.3 Het belastingbeleid.	27
6.4 De begroting en de conjunctuur	28
Hoofdstuk 7. De financiering van het begrotingstekort in 1966 en 1967.	32
Hoofdstuk 8. De uitgaven voor de verschillende onderwerpen van staatszorg	34
8.1 Van 200 miljoen naar 20 miljard	34
8.2 Nadere beschouwing van 1966 en 1967	36
Hoofdstuk 9. De ontvangsten voor 1966 en 1967.	64
9.1 Samenvattend overzicht.	64
9.2 De belastingontvangsten	64
9.3 De niet-belastingontvangsten	69
Hoofdstuk 10. Slotbeschouwing	72

4 Inhoud

Bijlagen	blz.
1. Algemene verzamelstaat van de totalen per hoofdstuk volgens de vermoedelijke uitkomsten 1966 en de begroting 1967	79
2. Verschillen tussen de vermoedelijke uitkomsten 1966 en de ontwerp-begroting 1966	81
3. Berekeningen ten behoeve van de toetsing aan de trendmatige begrotingsruimte	84
4. De uitgaven 1966 en 1967 voor de onderwerpen van staatszorg verdeeld naar begrotingshoofdstukken	86
5. De uitgaven en de ontvangsten voor de dienstjaren 1962 t/m 1967, ingedeeld naar economische groepen.	89
6. Overzicht van de dienstjaren 1958 t/m 1967	97
7. De kasontwikkeling van het Rijk	101
8. De nationale schuld	106
9. De staatsbalans	108
10. De sterkte van het burgerlijke rijksperoneel	115
11. Enige gegevens over de financiën van de lagere publiekrechtelijke lichamen	116
12. Overzicht van de begrotingen van de fondsen en de staatsbedrijven voor 1967	120

Hoofdstuk 1. Inleiding

De ontwerp-rijksbegroting voor 1967 is gericht op een voortzetting van de uitvoering van het regeringsprogramma, hetgeen uitbreiding van bepaalde overheidsvoorzieningen meebrengt. Daarbij is er evenwel rekening mee gehouden, dat in de huidige economische situatie een minder snelle toeneming van de bestedingen wenselijk is dan in het recente verleden heeft plaatsgevonden. Het kabinet meent daarom bij de verwezenlijking van een aantal van zijn plannen een wat kalmer tempo te moeten volgen. Dit geldt onder meer voor het defensiebeleid, het woningbouwbeleid, waterbouwkundige werken en voor de afronding van het beleid ten aanzien van de sociale voorzieningen. Maar ook voor tal van andere sectoren, die voor de rijksbegroting kwantitatief minder belangrijk zijn, wordt het begrotingsbeleid 1967 gekenmerkt door soberheid en door beperking ten aanzien van nieuwe plannen. De personeelsbezetting wordt, met slechts enkele uitzonderingen, gehouden op de voor 1966 geraamde sterkte.

De uitgaven worden ten dele als gevolg van loon- en prijsstijgingen, ten dele als gevolg van uitbreiding van voorzieningen in de breedte (b.v. overeenkomstig de bevolkingsgroei) ruim 2000 miljoen hoger geraamd dan volgens de oorspronkelijk vastgestelde begroting 1966 (vgl. tabel 8-3); het uitgaven-totaal overschrijdt hierdoor voor het eerst de 20 miljard. Voor de ontvangsten wordt een vrijwel gelijke stijging geraamd, zodat het begrotingstekort 1967 weinig verschilt van het tekort van de vastgestelde begroting 1966. De uitgaven worden aldus voor 94 pct. door begrotingsontvangsten – d.w.z. zonder leningen – gedekt. Op zichzelf is dit, indien in aanmerking wordt genomen, dat de uitgaven o.m. belangrijke bedragen voor eigen investeringen van het Rijk, voor woningwetvoorschotten en voor schuldaflissing omvatten, een bijzonder solide dekkingsituatie.

De begroting 1967 geeft, wanneer rekening wordt gehouden met een aantal aanvullende posten – waaronder het dekkingsplan – (opgesomd in § 6.1), het volgende beeld ¹⁾:

	Ontwerp-begroting 1967
Uitgaven	20 152
Ontvangsten	18 976
Saldo	– 1 176

De toeneming van de uitgaven betreft de volgende doeleinden:

	Ontwerp-begroting 1967 t.o.v. oorspronkelijk vastgestelde begroting 1966
Algemene salaris- en pensioenmaatregelen	690
Onderwijs en wetenschappen	490
Volkshuisvesting (vrijwel geheel woningwetvoorschotten)	320
Nationale schuld	190
Sociale voorzieningen	130
Landbouw en visserij	80
Verkeer en waterstaat	130
Overige doeleinden, per saldo	40
	2070

¹⁾ De bedragen, die in de nota en de bijlagen worden vermeld, zijn uitgedrukt in miljoenen guldens, tenzij anders is aangegeven.

De stijging van de uitgaven overtreft de trendmatig beschikbare begrotingsruimte. Maatregelen tot verhoging van de ontvangsten van het Rijk zijn daardoor onvermijdelijk.

De niet-belastingontvangsten dragen tot deze noodzakelijke middelenvergroting bij. Onder meer zullen enkele nieuwe maatregelen op het terrein van de volkshuisvesting worden getroffen en een aantal tarieven en retributies moeten worden verhoogd (zie § 9.3).

Op fiscaal gebied zal de tweede moot van de verlaging van de inkomsten- en de loonbelasting op 1 januari 1967 – de reeds wettelijk vastgelegde datum – ingaan. Het voornemen bestaat een wetsontwerp in te dienen tot verlaging van het tarief van deze belasting voor ongehuwden boven 40 jaar alsmede een wetsontwerp voor een speculatiewinstbelasting. De blijvende beperking van de achterstand bij de aanslagregeling van de inkomstenbelasting zal alleen voor 1967 leiden tot een vergroting van de belastingopbrengst. Daarvan uitgaande zullen een aantal voorstellen tot belastingverhoging worden gedaan waarvan de belangrijkste is een algemene verhoging van de omzetbelasting met ingang van 1 januari 1968. In § 6.3 wordt het belastingbeleid nader uiteengezet. De begroting 1967 zal op deze wijze voldoen aan het trendmatige begrotingskader.

Hoofdstuk 2. De economische achtergrond

2.1 Evenwichtsherstel en begrotingsbeleid

Zoals in de miljoenennota 1966 is uiteengezet werd de Nederlandse economie al enige jaren gekenmerkt door een bevredigende groei, die echter sinds omstreeks 1960 gepaard ging met spanningen.

In dit beeld is sindsdien weinig verandering gekomen, met dien verstande dat de spanning op enkele punten nog is verscherpt. Opmerkelijk is de lange duur daarvan. Sinds medio 1963 is er een sterke inflatie. De betalingsbalans vertoont reeds een aantal jaren een onbevredigend beeld. Het nog langer voortduren van de onevenwichtigheid in onze economie is uitermate bezwaarlijk.

Herstel van het verbroken evenwicht dient daarom een centrale plaats in het beleid te hebben, hetgeen betekent dat de beschikbare instrumenten van economische politiek op deze doelstelling gericht moeten worden. Naast de begrotingspolitiek, die hierbij van primaire betekenis is, zullen de monetaire politiek en het loon- en prijsbeleid belangrijke bijdragen tot het evenwichtsherstel moeten leveren. Voor zover onvoldoende door andere middelen evenwichtsherstel wordt bereikt krijgt het monetaire beleid een grotere rol en vinden beperkingen minder gericht plaats.

Bij het trendmatig begrotingsbeleid, dat sinds 1961 wordt gevoerd (voor een uiteenzetting daarvan wordt verwezen naar § 4.1), wordt de begrotingsruimte voor uitgavenverhoging en/of belastingwijzigingen onafhankelijk van de stand van de conjunctuur bepaald. Het telkenjare volledig gebruiken van deze trendmatig bepaalde ruimte betekent noch een pro- noch een anticyclisch beleid. Wel kan het uit conjunctureel oogpunt in die zin positief worden gewaardeerd, dat er een stabiel element in de nationale economie door ontstaat. Daarenboven blijft het in beginsel mogelijk – zij het in beperkte mate – de begroting als compenserend conjunctuurpolitiek instrument te hanteren, b.v. door de keuze van het tijdstip van belastingwijzigingen. De huidige omstandigheden vereisen dat in 1967 de grenzen, gesteld door de structurele begrotingsruimte, niet worden overschreden.

Het beloop van de overheidsuitgaven leverde in 1966 niet de bijdrage tot evenwichtsherstel welke aanvankelijk werd aangenomen. De taak van het monetaire beleid werd daardoor verzwaard. De monetaire krapte uit zich vooral bij de financiering van de gemeentelijke investeringen en – maar in veel mindere mate – bij de particuliere investeringen. Hierdoor wordt de inflatie geleidelijk wat teruggedrongen en kan in de toekomst een ontspanning optreden. Indien hierdoor en door het gevoerde beleid te zijner tijd weer enige ruimte voor vergroting van bestedingen zou ontstaan, zou in de eerste plaats meer armslag dienen te worden gegeven aan de gemeentelijke en ook aan de particuliere investeringen.

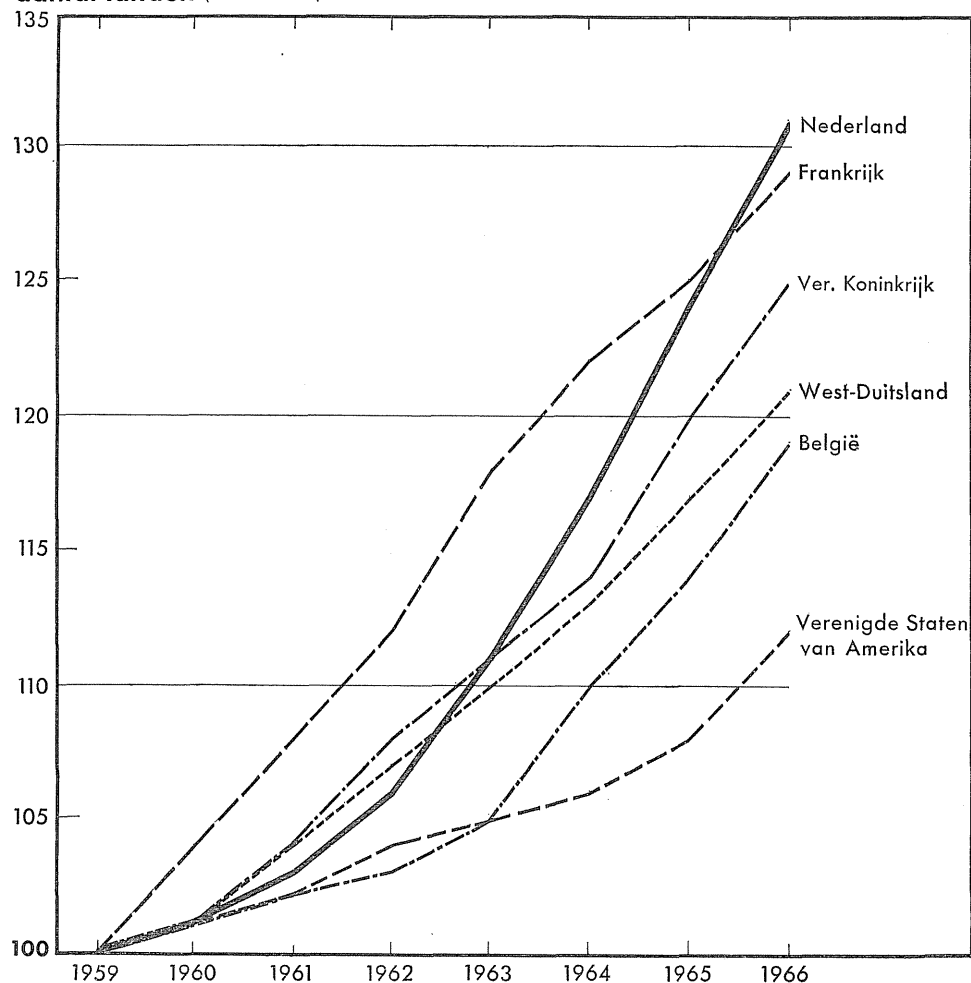
2.2 De spanning

Hoewel de welvaart van jaar tot jaar toeneemt, baart het behouden van het economisch evenwicht de laatste vijf jaar grote zorg. Voortdurend is er een opwaartse druk op lonen en prijzen als gevolg van een krappe arbeidsmarkt. Daarbij voegt zich thans de grote spanning op de kapitaalmarkt.

Het tekort aan arbeidskrachten is nog nimmer zo langdurig geweest. Van 1961 af is de geregistreerde arbeidsreserve ten opzichte van de afhankelijke beroepsbevolking niet boven 1 pct. uitgekomen; in de periode 1950–1960 bedroeg deze gemiddeld $2\frac{1}{2}$ pct. en in 1928 – in de vooroorlogse omstandigheden een min of meer normaal jaar – was het werkloosheidspercentage 3,8. De spanningen leiden tot een stijging van inkomens, die ver uitgaat boven die van de produktie.

Het verschijnsel van de prijsinflatie heeft zich gedurende de na-oorlogse jaren zowel in ons land als in andere Westeuropese landen (veel minder b.v. in de Verenigde Staten) voorgedaan. Dit komt tot uitdrukking in de stijging van de kosten van levensonderhoud. In grafiek 1 is deze ontwikkeling voor een aantal landen weergegeven.

Het verloop van de prijsindexcijfers van het levensonderhoud voor een aantal landen (1959=100)¹⁾

¹⁾ Gebaseerd op indexcijfers ontleend aan het Algemeen Statistisch Bulletin 1966, nr. 7–8, van het Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen.
Het Nederlandse cijfer voor 1966 is gebaseerd op de macro-economische verkenning 1967.

De prijsstijging in Nederland bedroeg in de jaren vijftig $2\frac{1}{2}$ à 3 pct. per jaar. Na 1960 traden in versterkte mate prijsstijgingen op; voor de periode 1960–1966 bedroeg de gemiddelde stijging $3\frac{1}{2}$ à 4 pct. per jaar.

Op de kapitaalmarkt is de spanning verder toegenomen. Het rendement op langlopende leningen ¹⁾ is gestegen van 5,24 pct. per ultimo 1964 tot 6,14 pct. per ultimo 1965. Medio augustus van het lopende jaar bedroeg dit rendement 6,84 pct. Een dergelijk hoog peil is in de naoorlogse jaren nog niet voorgekomen. Bezie men de $2\frac{1}{2}$ pct. perpetuele staatsschuld, dan kan zelfs worden vastgesteld dat het in juli 1966 bereikte rendement sinds de Slag bij Waterloo slechts eenmaal gedurende een periode van enkele jaren werd overtroffen ²⁾. De hoge rentestand is een internationaal verschijnsel. Voor Nederland kan daarbij in het bijzonder op een aantal factoren worden gewezen die tot een toenemende krapte op de kapitaalmarkt hebben bijgedragen. Het woningbouwprogramma is in korte tijd opgevoerd van 90 000 naar 125 000 woningen per jaar en heeft daardoor een sterk vergroot beslag op de nationale besparingen gelegd. Voorts zijn er de schoksgewijze optredende, geheel nieuwe investeringen, bij voorbeeld voor de exploitatie van aardgas. Daar komt bij, dat vele bedrijfstakken steeds kapitaalintensiever zijn geworden en dat takken die van oudsher al kapitaalintensief zijn (chemische industrie, metallurgische industrie) relatief sterk zijn gegroeid.

Eveneens van invloed op de kapitaalmarkt is de ontwikkeling van de besparingen. Bezie men de verhouding tussen nationale besparingen en nationaal inkomen (de nationale spaarquote) over een reeks van jaren, dan blijkt dat de nationale spaarquote in 1963/1965 18,5 pct. bedraagt en daarmee belangrijk lager ligt dan in 1959/1961 (21,5 pct.); zij is echter nauwelijks hoger dan in 1954/1956 (18,4 pct.). Een nadere verdeling van de besparingen (in procenten van het nationale inkomen) naar overheid en particuliere sector is gegeven in de volgende tabel:

Tabel 2-1 – *Besparingen* ³⁾ in procenten ⁴⁾ van het nationale inkomen ⁵⁾

Jaar	Totale besparingen	Particuliere besparingen ⁶⁾	Overheidsbesparingen ⁶⁾
1954	18,1	13,3	4,8
1955	19,9	16,1	3,8
1956	17,3	14,6	2,7
1957	18,8	16,1	2,7
1958	19,0	16,0	3,0
1959	20,9	15,3	5,6
1960	22,7	16,9	5,8
1961	20,9	15,2	5,7
1962	18,9	14,1	4,8
1963	17,3	13,0	4,3
1964	19,3	14,6	4,7
1965	18,8	14,2	4,6

¹⁾ Gemiddelde van de 5% en 5½% staatsleningen.

²⁾ Het maandgemiddelde van het rendement op de 2½% perpetuele schuld is sinds juni 1965 boven de 5% gekomen; in juli 1966 bedroeg dit gemiddeld 5,70%. In de periode van 1814 tot heden heeft alleen in de jaren 1814 t/m 1823, 1830 t/m 1832 en in 1919 t/m 1921 dit rendement de 5% overschreden. Meer dan 5,7% rendement is voorgekomen in de jaren 1830 t/m 1832. Men zie daartoe het Algemeen verslag van de stand der staatsschuld op 31 december 1965, bijlage VI.

³⁾ Bron: Centraal Planbureau.

⁴⁾ Netto; marktprijzen.

⁵⁾ Inclusief besparingen via de sociale^{verzekeringen}.

⁶⁾ Besparingen van het Rijk en de overige publiekrechtelijke lichamen.

In de miljoenennota 1958 werd erop gewezen dat een hoog peil van nationale besparingen van primair belang is voor de volkshuishouding. Opvoering van de overheidsbesparingen werd daarom bewust nagestreefd. Ook thans springt de wenselijkheid daarvan in het oog in verband met de toegenomen investeringsbehoeften van de gemeenten.

De liquiditeitsverhoudingen zijn de laatste jaren geleidelijk aan krapper geworden daar de geldabsorptie als gevolg van prijs- en volumestijging van het bruto nationale produkt groter was dan de som van binnenlandse liquiditeitencreatie en liquiditeitentoevoer uit het buitenland.

Dat de rentestand in 1964 en begin 1965 niet aanzienlijk sneller steeg vond zijn oorzaak onder meer in de kapitaal invoer door de private sector en in de aanwezigheid van liquiditeitsreserves bij vele grote ondernemingen. Nu deze factoren nog maar in geringe mate werkzaam zijn is de kapitaalrente belangrijk opgelopen.

Voorts is de spanning ook tot uitdrukking gekomen in de betalingsbalans; een wenselijk structureel overschot op lopende rekening werd niet gerealiseerd. De betalingsbalans vertoonde in 1965 in totaal op lopende rekening en kapitaalrekening een tekort, zulks in tegenstelling tot de ontwikkeling in de overige E.E.G.-landen te zamen.

Een sterke mate van inflatie brengt de groei in gevaar. Bovendien wordt in sociaal opzicht ernstige schade toegebracht. Inflatie brengt namelijk verontrusting, in de eerste plaats over de mogelijke gevolgen voor de nationale economie. Tevens ervaart men dat tegenover het gestegen inkomen dikwijls vrij scherpe prijsstijgingen staan, al zijn deze dan niet voor alle goederen even sterk. Voorts ziet men om zich heen de willekeurige voor- en nadelen die een inflatoire ontwikkeling heeft voor de afzonderlijke bevolkingsgroepen en individuen. Zo werkt inflatie b.v. ten nadele van degenen die in het verleden gelden hebben uitgeleend en vervolgens aflossingen ontvangen in guldens van geringere koopkracht. Dit laatste ervaren ook degenen die een vast inkomen uit particuliere pensioenen (lijfrente e.d.) genieten. Op deze wijze wordt het algemene gevoel voor recht en billijkheid ondergraven. Verschillende groepen en individuen trachten zich op uiteenlopende wijze tegen de gevolgen van de geldontwaarding „in te dekken”. Sommige bevolkingsgroepen zijn daartoe echter niet of onvoldoende in de gelegenheid; zij worden in die mate het slachtoffer van deze ontwikkelingen. Bovendien betekent dit indekken veelal een versterking van de inflatoire krachten in de samenleving. De inflatie dient dan ook met krachtige middelen zoveel mogelijk in haar oorzaken te worden bestreden.

2.3 De economische ontwikkeling

In 1965 bleef de toeneming van de nationale bestedingen ten achter bij de groei van de produktie. Vooral doordat de voorraadvorming ¹⁾ in 1965 aanzienlijk kleiner was dan in 1964 verbeterde het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans ²⁾. De stijging van de afzonderlijke bestedingsgroepen liep sterk uiteen. Die van de particuliere consumptie, naar volume gemeten met 8 pct., werd mogelijk gemaakt door de krachtige loonstijging en de verhoging van de uitke-

¹⁾ Na de sterke voorraadvorming in 1964, die uitging boven de afzetstijging, werden in 1965 de voorraden tot een normaler peil teruggebracht. Tezamen met de invloed van de anticipatie-aankopen op het einde van 1965 betekende dit, dat in 1965 een voorraadvorming tot stand kwam, die relatief bij de afzetstijging ten achter bleef.

²⁾ Namelijk van een tekort in 1964 van 700 miljoen tot een overschot in 1965 van 60 miljoen (beide bedragen op transactiebasis).

ringen krachtens de Algemene Ouderdomswet en de Algemene Weduwen- en Wezenwet, waardoor de verschuiving in de inkomensverdeling van overige inkomens naar looninkomens zich voortzette. Voorts hield de toeneming van de particuliere consumptie verband met vervroegde aankopen, die in het laatste kwartaal van 1965 werden verricht met het oog op de verhoging van de indirecte belastingen per 1 januari 1966. Bij de investeringen nam vooral de woningproductie sterk toe, namelijk naar volume met 12 pct. De investeringen van de overheid met inbegrip van die van overheidsbedrijven stegen ongeveer in dezelfde mate als het nationale inkomen, terwijl de investeringen in vaste activa van de particuliere bedrijven een matige groei vertoonden.

De schaarste aan arbeidskrachten duurt nog voort. Er zijn duidelijke tekenen van overbesteding; in de loop van 1966 kwamen alle economische signalen (betalingsbalans, loon- en prijsstijging, rente e.d.) op onveilig te staan. Nadat aanvankelijk nog een overschot werd verwacht, voorziet men thans een tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans (op transactiebasis) van 300 miljoen.

In vrijwel alle sectoren in de economie – ook bij de overheid – treedt een forse stijging van de bestedingen op. In deze situatie wordt een sterke opwaartse druk op het loonpeil uitgeoefend. De ontwikkeling van het prijspeil blijft eveneens aanleiding geven tot zorg (zie ook grafiek 1).

In de loop van 1966 is de taak om de conjunctuur af te remmen in overwegende mate bij de monetaire politiek komen te liggen. Tegendruk tegen de te forse toeneming van de bestedingen wordt dan ook in de eerste plaats gegeven door de liquiditeitsverkrapping, waartoe het tekort op de lopende rekening en de straffe monetaire politiek leiden. De kapitaalschaarste beperkt de investeringen van de particuliere sector met inbegrip van de bouwproductie en heeft voorts een belangrijke invloed op de investeringen van de gemeenten. Ter aanvulling van de restrictieve monetaire politiek, die ook in 1966 het belangrijkste werkzame instrument is voor het afremmen van de te hoge bestedingen, heeft de Regering een aantal maatregelen genomen op het gebied van lonen, prijzen en overheidsfinanciën. Verwezen moge worden naar de nota over de loon- en prijspolitiek voor 1966 van de ministers van Sociale Zaken en Volksgezondheid, Economische Zaken en Financiën van 21 mei 1966 (8601). Met deze maatregelen wordt beoogd de in 1966 aanwezige mogelijkheden voor evenwichtsherstel te benutten. Voor 1967 krijgt de begroting, aangezien deze voldoet aan de eisen van het trendmatige begrotingsbeleid, meer betekenis als instrument van het op voortgaand evenwichtsherstel gericht beleid.

In tabel 2-2 is een overzicht opgenomen van de ontwikkeling van de binnenlandse bestedingen, uitgedrukt in procenten van het nationale inkomen, vanaf 1958.

Tabel 2-2 – *Binnenlandse bestedingen* ¹⁾ (in procenten van het bruto nationale inkomen tegen marktprijzen ²⁾)

	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Consumptieve bestedingen										
Particuliere sector	58,6	57,9	56,6	57,6	58,6	59,5	57,7	58,1	57,9	57,6
Overheid	14,4	13,6	13,6	14,1	14,8	15,5	15,8	15,9	15,7	15,6
	73,0	71,5	70,2	71,7	73,4	75,0	73,5	74,0	73,6	73,2
Bruto investeringen in vaste activa										
Bedrijven ^{*)}	13,6	14,3	15,3	15,7	15,7	14,9	15,3	14,8	14,7	14,0
Woningbouw	4,9	4,8	4,2	4,1	3,9	3,8	4,6	4,9	5,0	5,0
Overheid	3,9	4,1	4,1	4,3	4,4	4,7	5,0	4,9	5,0	5,0
	22,4	23,2	23,6	24,1	24,0	23,4	24,9	24,6	24,7	24,0
Totaal exclusief voorraadvorming	95,4	94,7	93,8	95,8	97,4	98,4	98,4	98,6	98,3	97,2
Voorraadvorming	0,3	0,7	3,3	2,8	1,6	0,9	2,7	1,3	2,1	1,8
Totaal inclusief voorraadvorming	95,7	95,4	97,1	98,6	99,0	99,3	101,1	99,9	100,4	99,0
Saldo lopende rekening betalingsbalans	4,3	4,6	2,9	1,4	1,0	0,7	—1,1	0,1	—0,4	1,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Overheid (consumptie en investeringen in vaste activa)	18,3	17,7	17,7	18,4	19,2	20,2	20,8	20,8	20,7	20,6
*) waarvan overheidsbedrijven.	2,7	2,6	2,8	2,6	2,5	2,7	3,5	3,6	3,8	3,5

¹⁾ Gebaseerd op gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek, c.q. ramingen van het Centraal Planbureau.

²⁾ Inclusief saldo van aan het buitenland betaalde en van het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten om niet.

In de macro-economische verkenning voor 1967 van het Centraal Planbureau, die tegelijkertijd met de miljoenennota verschijnt, zijn gedetailleerde beschouwingen over de huidige economische toestand en over de verwachtingen voor 1967 opgenomen. Een karakteristiek van de prognose voor 1967 is het evenwichtsherstel, waarvoor in de jongste ontwikkelingen reeds tendenties zijn te onderkennen. In het beeld voor 1967 komt dit herstel onder meer tot uitdrukking in een aanzienlijke verbetering van het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans, zij het dat het peil van de investeringen geen stijging vertoont.

Hoofdstuk 3. Fundamentele begrotingsproblemen

3.1 De groei van de uitgaven

Het meest fundamentele probleem, waarvoor Regering en Staten-Generaal zich telkenjare bij de voorbereiding en de vaststelling van de rijksbegroting zien geplaatst, is dat van de snelle groei van de uitgaven. De volgende tabel geeft hiervan een beeld.

Tabel 3-1 – Toeneming van de rijksuitgaven ¹⁾

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Toeneming ten opzichte van het voorgaande jaar	794	930	761	847	2 159	2 476	2 041
Toeneming in pct.	9	10	7	8	18	18	12

De gemiddelde jaarlijkse groei van de rijksuitgaven in de periode 1959–1966 bedraagt 12 pct.

Niet alle groepen van rijksuitgaven groeien in gelijke mate. Onderscheid kan worden gemaakt tussen statische en dynamische taken; daarnaast moet de invloed van nieuwe, onderscheidenlijk van aflopende taken in aanmerking worden genomen.

a. statische taken

Dit zijn taken, die in hoofdzaak samenhangen met de groei van de bevolking (zoals politie en lager onderwijs, afgezien van kwalitatieve verbeteringen). Het volume van deze taken breidt zich evenredig met de bevolking uit. De kosten per eenheid (b.v. politie-agent, onderwijzer) stijgen ongeveer evenredig met het inkomen per hoofd van de bevolking. Dientengevolge vergen deze taken, zoals uit tabel 3-2 blijkt, een toeneming van de uitgaven, die ongeveer parallel loopt met de groei van het nominale nationale inkomen of daar enigszins bovenuit gaat.

b. dynamische taken

Een aantal omvangrijke uitgavengroepen hangt samen met bestedingen in de particuliere sector, die sneller stijgen dan de totale consumptie. Een zodanig verband bestaat b.v. tussen de aanleg van wegen en de uitbreiding van het aantal auto's. De groeiende belangstelling voor voortgezet en wetenschappelijk onderwijs leidt tot een stijging van de desbetreffende rijksuitgaven, die de toeneming van het nationale inkomen overtreft.

¹⁾ Op basis van rekeningcijfers (voor 1965 en 1966: vermoedelijk beloop resp. vermoedelijke uitkomsten), gecorrigeerd voor de in bijlage 6-B in de noten vermelde posten en voor de verschuiving in 1960 van de gemeenten naar het Rijk van de materiële uitgaven lager onderwijs.

Tabel 3-2 – *Toeneming van de personele en materiële uitgaven voor enkele taken*

	Uitgaven ¹⁾		Toeneming in %	
	1959	1966	1959–1966	per jaar
Statische taken				
Politie	177	458	159	15
Lager onderwijs	835	2 071	148	14
Fiscaal apparaat	149	294	96	10
Buitenlandse dienst	45	92	105	11
Dynamische taken				
Voortgezet en wetenschappelijk onderwijs	542	2 620	383	25
Wegen ²⁾	192	784	308	22
Nationaal inkomen	34 740	69 900	101	11

c. nieuwe taken en intensivering van taken

Het aanvatten van nieuwe en het intensiveren van bestaande taken (b.v. door verhoging van subsidiepercentages) veroorzaken een extra stijging van de uitgaven. Veelal zijn met de verwezenlijking van nieuwe plannen niet aanstonds aanzienlijke bedragen gemoeid. Wanneer later blijkt, dat zij op de beschikbare ruimte een groter beslag leggen dan was voorzien, worden deze plannen soms niet gewijzigd, omdat daarmee pas in latere jaren een uitgavenverlaging wordt verkregen. In het verleden is in dergelijke gevallen soms nagelaten aan te geven welke kosten op langere termijn daarmee gemoeid zijn. In de gevallen, dat wel ramingen werden opgesteld, bleken deze later soms aanzienlijk te laag.

d. aflopende taken

Taken, die naar hun aard een aflopend karakter hebben, zijn sinds enige jaren kwantitatief van weinig belang voor de rijksbegroting. Een voorbeeld van aflopende uitgaven zijn die voor oorlogsschade. Deze verminderden van 90 miljoen in 1959 tot 19 miljoen in 1966. Ook de uitgaven voor buitengewone pensioenen en andere uitkeringen aan oorlogsslachtoffers zijn van aflopende aard, zij het dat tegenover een geleidelijke afnemering van het aantal uitkeringsgerechtigden een stijging van het bedrag per persoon staat.

Voorts kan het beleid gericht zijn op inkrimpen van taken. Zo zijn de huursubsidies gedaald van 368 miljoen in 1959 tot 210 miljoen in 1966. De consumentensubsidie op brood wordt geleidelijk beëindigd.

Indien geen toevallige meevallers optreden (b.v. bij het Landbouw-Egalisatiefonds) of bestaande taken worden beperkt zullen de hiervoor geschetste tendenties ook in de toekomst leiden tot een groei van de rijksuitgaven, die uitgaat boven die van het nationale inkomen.

3.2 Het begrotingsbeleid in de jaren zestig

Tal van in het verleden genomen beslissingen werken door in de begroting voor 1967 en die voor latere jaren. In verband daarmee is het van belang een terugblik te werpen op het begrotingsbeleid van de laatste jaren. De wisselende tendenties in

¹⁾ Zie de noot bij tabel 3-1.²⁾ Voor 1966 inclusief uitgaven Rijkswegenfonds.

het begrotingsbeleid komen tot uitdrukking in het in tabel 3-3 opgenomen overzicht van de groei van een aantal belangrijke uitgavengroepen.

Tabel 3-3 – De groei van een aantal belangrijke uitgavengroepen ¹⁾ (1959 = 100)

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Algemeen bestuur	106	105	110	104	113	144	163
Militaire uitgaven	112	131 ²⁾	147	151	171	177	187
Justitie en politie	113	141	149	179	193	257	266
Verkeer en waterstaat (incl. totale uitgaven Rijkswegenfonds) .	114	149	151	173	198	232	300
Landbouw en visserij	101	98	99	120 ³⁾	121	138	140
Onderwijs, cultuur en recreatie.	118	139	157	177	226	280	322
Sociale voorzieningen	90	98	99	98	118	150	166
Volkshuisvesting							
a. huursubsidies	109	80	63	55	55	56	57
b. leningen woningwetbouw en andere uitgaven volkshuisvesting	110	105	119	140	210	267	351
Nationale schuld	117	122	125	129	142	158	165
Overige doeleinden	99	103	121	122	145	171	171
Totale uitgaven	109	120	129	139	164	194	219
Nationaal inkomen	112	118	127	138	162	180	201

¹⁾ Zie de noot bij tabel 3-1.

²⁾ De sterke stijging in 1961 was o.m. het gevolg van het aflopen van de Amerikaanse steun ter zake; de daaruit voortvloeiende verhoging van het voor defensieuitgaven gestelde plafond werd door verhoging van belastingen gedekt.

³⁾ De stijging in 1963 houdt o.m. verband met de invloed van de verschuiving van het melkjaar op het nadelige saldo van het L.E.F., waardoor de lasten van 17 maanden op dat jaar drukten.

Gedurende de periode 1959–1963 was het beleid erop gericht de stijging van de uitgaven niet te doen uitgaan boven die van het nationale inkomen. Bepaalde uitgavengroepen vertoonden echter – zoals uit tabel 3-3 blijkt – een snellere stijging. Na de jaren 1957–1958 – die in het teken van herstel van het verbroken evenwicht hadden gestaan – werd voorrang gegeven aan uitgaven die nuttig zijn voor de groei. Met name kwam een sterke vergroting van de uitgaven voor onderwijs en verkeer en waterstaat tot stand. Deze tendentie kwam niet duidelijk tot uitdrukking in de groei van het totaal van de rijksuitgaven, omdat andere uitgaven daalden of minder snel toenamen. Zo werden in die periode verlagingen van bepaalde overdrachtsuitgaven (huur- en melksubsidies) doorgevoerd. De uitgaven voor sociale voorzieningen bleven nominaal ongeveer op hetzelfde peil. Voorts betekende de overdracht van Nieuw-Guinea een budgettair voordeel.

Bij de totstandkoming van het Akkoord van Wassenaar speelde een grote rol de opvatting, dat voor woningbouw, landbouw en ontwikkelingshulp niet voldoende werd gedaan. Het beleid van verlaging van huur- en landbouwsubsidies zou moeten worden omgebogen. Daarnaast bestonden wensen b.v. ten aanzien van recreatie en infrastructuur en ten aanzien van een rijksbijdrage aan de sociale verzekering. Voorts werd een belangrijke plaats toegedacht aan belastingverlaging. Het kabinets-program bevatte geen kwantitatieve concretisering, behalve dat het totaal van de rijksuitgaven niet sneller mocht stijgen dan het nationale inkomen.

De uitgaven voor onderwijs en verkeer en waterstaat bleven sneller stijgen dan het nationale inkomen. Het Akkoord van Wassenaar leidde al spoedig tot een sterke toeneming van enkele andere uitgaven, o.a. ten behoeve van de structurele ontwikkeling van de landbouw. In het voorjaar 1964 werd besloten om – naast de invoering van de Algemene Bijstandswet – per 1 januari 1965 een rijksbijdrage aan het Algemeen Ouderdomsfonds te geven om de actieve beroepsbevolking een deel van de premieverhoging te besparen die nodig was in verband met het besluit de A.O.W.- en de A.W.W.-uitkeringen te verhogen tot een sociaal minimum.

De versnelling in de uitgavenstijging kwam nog weinig in de ontwerp-begroting voor 1965 tot uitdrukking. Toch was de voorbereiding van die begroting moeilijk. De uitgavenstijging was groter dan met de gekozen norm overeenkwam, ondanks meevallers (b.v. daling van uitkeringen oorlogsschade). Dit leidde tot pousseren van retributies (weggeld ¹⁾). Voorts werd toen ingevoerd het alleen binnenlijns ramen van de bijdrage aan het E.E.G.-fonds (wanneer op deze nieuwe verplichtingen wordt getrokken moet het trekkingsbedrag buitenslijns worden geraamd).

De miljoenennota 1965 kondigde – in verband met de economische situatie nog zonder datum van ingang – een grote belastingverlaging aan. In december 1964 werd besloten het eerste deel van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting op 1 juli 1965 te doen ingaan.

In de winter 1964–1965 werd het woningbouwprogramma aanzienlijk opgevoerd boven de omvang die in de begroting was voorzien. In de begroting 1965 was gerekend met het in aanbouw nemen van 95 000 tot 100 000 woningen. In enkele maanden tijd werd dit aantal verhoogd tot 125 000 woningen. Dit zou een grote invloed hebben op latere rijksbegrotingen (betaling van woningwetvoorschotten), op de kapitaalmarkt (particuliere woningbouw) en op de gemeentelijke uitgaven (complementaire investeringen).

Bij de formatie van het huidige kabinet was besloten naast de voortzetting van het bestaande beleid en de daarbij reeds gestelde prioriteiten, meer aandacht te geven aan taken zoals ontwikkelingshulp, recreatie en infrastructuur. Kort na zijn optreden werd het kabinet gesteld tegenover aanzienlijke overschrijdingen van de begroting 1965. Ten dele vloeiden de overschrijdingen voort uit de loonexplosie van 1964, die zowel via hogere salariskosten als via prijsstijgingen haar invloed op de uitgaven 1965 deed gelden. Bij de opstelling van de begroting 1965 was – zoals gebruikelijk – geen rekening gehouden met prijsstijgingen. In de tweede helft van 1965 ondervonden de gemeenten toenemende moeilijkheden bij de financiering van hun kapitaaluitgaven. Zoals reeds hiervoor is vermeld, speelt de opvoering van de woningbouw, waartoe in de winter 1964–1965 werd besloten, hierbij een belangrijke rol. Ook de snel toenemende intensiteit van het verkeer stelt hoge eisen aan de gemeentelijke investeringen op dit terrein en dus ook aan de kapitaalvoorziening.

De ontwerp-begroting 1966 bevatte een verhoging van de uitgaven met drie miljard ten opzichte van de ontwerp-begroting 1965. Een niet onbelangrijk deel van deze stijging was in feite reeds in 1965 opgetreden. De uitgavenstijging betrof vooral het onderwijs, de leningen voor de woningwetbouw, verkeer en waterstaat, ambtenarensalarissen en de ontwikkelingshulp. De sterke uitbreiding van overheids-

¹⁾ Ondanks de uitgavenverruiming voor verkeer en waterstaat, die reeds een aantal jaren aan de gang was, bleek het niet mogelijk de aanleg en verbetering van rijkswegen in een tempo te doen plaatsvinden als de sterke groei van het verkeer wel wenselijk maakte. Ten einde voor de beoogde versnelling van de wegeaanleg budgettaire ruimte te kunnen scheppen werd een retributie (het weggeld) voorgesteld; hieraan werd gekoppeld de instelling van een Rijkswegenfonds; bij amendement van de Tweede Kamer werd het voorstel in deze zin gewijzigd, dat de extra middelen van het fonds vooral verkregen werden door heffing van opcenten op de motorrijtuigenbelasting.

voorzieningen, die werd beoogd, noodzaakte tot het voorstellen van dekkingsmaatregelen, die voor 1966 bijna 600 miljoen en op jaarbasis ruim 800 miljoen voor het Rijk zouden opleveren. De begroting werd door de Staten-Generaal aanvaard nadat het uitgaventotaal en het dekkingsplan enigermate waren verlaagd. Hoofdzakelijk als gevolg van tegenvallers zal het oorspronkelijk geraamde uitgavenpeil 1966 met rond 800 miljoen worden overschreden. In hoofdstuk 5 wordt het huidige beeld van de begroting 1966 nader besproken.

Zoals in de inleiding van deze nota is opgemerkt, heeft het kabinet de ontwerp-begroting 1967 opgesteld in het besef, dat de huidige economische situatie een minder snelle groei van de bestedingen wenselijk maakt. Het kabinet heeft dit aldus vertaald in begrotingsvoorstellen, dat de verwezenlijking van zijn plannen wel wordt voortgezet, maar dat daarbij, waar dit zonder blijvende schade mogelijk is, tot een zekere afremming van het tempo wordt overgegaan. De ontwerp-begroting 1967 behelst niettemin een uitgavenstijging van rond 2070 miljoen ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting 1966; dit is een toeneming met 11½ pct. Zoals blijkt uit de globale specificatie, die in de inleiding is gegeven, is tweederde deel hiervan bestemd voor salaris- en pensioenmaatregelen (690 miljoen), onderwijs (490 miljoen) en woningwetvoorschotten (300 miljoen).

De geraamde uitgavenstijging (gecorrigeerd voor enkele posten) tezamen met de ontvangstenderving door vastgelegde en toegezegde belastingwijzigingen overtreffen de trendmatige begrotingsruimte voor 1967 met 718 miljoen (zie hiervoor § 6.2). De wijze, waarop de Regering deze overschrijding wil opvangen, wordt in § 6.3 (belastingbeleid) en § 9.3 (maatregelen op het terrein van de niet-belasting-ontvangsten) uiteengezet.

3.3 De flexibiliteit van de overheidsuitgaven

3.3.1 *Flexibiliteit op korte en op langere termijn*

In verband met de snelle stijging van de rijksuitgaven, die zich telkenjare voor doet, is de vraag actueel in hoeverre overheidsuitgaven flexibel zijn. Onder flexibiliteit wordt daarbij niet verstaan de mogelijkheden tot groei, maar uitsluitend de mate waarin overheidsuitgaven kunnen worden beperkt dan wel de stijging kan worden afgezwakt. Voor de beantwoording van deze vraag is het doelmatig na te gaan in hoeverre factoren die op de flexibiliteit van invloed zijn op korte termijn (½ à 1 jaar) werken en in hoeverre deze zich pas op langere termijn (3 à 10 jaar) doen gevoelen.

Op korte termijn is de invloed van de factoren die de flexibiliteit beperken vrij groot. Zo beperken contractuele verplichtingen, die door de overheid zijn aangegaan, de mogelijkheid op korte termijn de uitgaven te verlagen. Hetzelfde geldt voor verplichtingen, die gesubsidieerden op grond van door de overheid toegezegde subsidies hebben aangegaan. Voorts is het om technische redenen veelal niet mogelijk de uitvoering van investeringsprojecten, die zich over enkele jaren uitstrekt, op korte termijn te beperken of te beëindigen, omdat daardoor schade zou kunnen ontstaan aan het reeds gereedgekomen gedeelte. Bij uitgaven, die uit wetten voortvloeien, is het voor de flexibiliteit van belang of de wetten de concrete bedragen aangeven, die moeten worden betaald. In zodanige – weinig voorkomende – gevallen is voor beperking van de uitgaven wijziging van de wetten nodig. Dit vereist vaak een voorafgaande studie of overleg met andere instanties, waardoor wijziging niet op korte termijn mogelijk is. Veelal echter zijn in wetten de overheidsactivi-

teiten alleen kwalitatief vastgelegd. Er is dan – ook op korte termijn – een marge voor beperking van de groei van de uitgaven.

Op langere termijn stellen technische factoren en privaatrechtelijke verplichtingen veel minder een grens aan de mogelijkheden om de groei van de rijksuitgaven te beperken. Er is dan ook meer gelegenheid om wetten en regelingen, waarvan wijziging geruime tijd van voorbereiding vereist, te herzien. De mogelijkheid voor beperking van de groei van de overheidsuitgaven hangt op langere termijn vooral samen met de opvattingen van Regering en Staten-Generaal over de taken van de overheid en over de mate waarin deze taken worden uitgevoerd.

3.3.2 *Uitgaven voor collectieve goederen, individuele goederen en overdrachten*

Voor een inzicht in de overheidstaken is het doelmatig de overheidsuitgaven te onderscheiden in die voor collectieve goederen, voor individuele goederen en voor overdrachten.

Collectieve goederen kunnen worden gedefinieerd als door de overheid aan de gemeenschap bewezen diensten, die niet voor levering via een markt in aanmerking komen. Deze diensten worden niet bewezen aan individueel aanwijsbare economische subjecten, omdat zij niet te splitsen zijn in op een markt verkoopbare eenheden. Voorbeelden van collectieve goederen zijn defensie, justitie, algemeen bestuur, buitenlands beleid. Een vermindering van de overheidsuitgaven voor deze goederen zou niet kunnen worden gecompenseerd doordat de particuliere sector de zorg voor het wegvallende deel zou overnemen. Wel bestaat de mogelijkheid de intensiteit te verminderen.

Naast collectieve goederen verschaft de overheid individuele goederen. De laatstgenoemde goederen zijn toerekenbaar aan individueel aanwijsbare economische subjecten en kunnen in beginsel aan een prijs worden gebonden. Om verschillende redenen (b.v. streven naar redelijke inkomensverdeling, nut van bepaalde individuele goederen voor anderen dan gebruikers, stimuleren van het gebruik) is de overheid zich gaan bezighouden met verschaffen of subsidiëren van individuele goederen. Deze goederen kunnen – afgezien van overwegingen die zich daartegen verzetten – in beginsel ook door de particuliere sector worden verschaft (b.v. onderwijs, oeververbindingen). Ook is mogelijk de goederen door de overheid te doen leveren, maar daarvoor betaling te vragen van hetzij de individuele gebruikers (b.v. entreegeld voor bezoekers van musea), hetzij van de gebruikers als groep (opcenten op de motorrijtuigenbelasting ten behoeve van het Rijkswegenfonds voor bezitters van motorrijtuigen). De betaling van een prijs door gebruikers kan een grotere rechtvaardigheid in de verdeling van lasten betekenen; de gebruikers betalen en de niet-gebruikers behoeven niet bij te dragen. Voorts kan hierdoor worden bevorderd, dat de omvang en de kwaliteit van de te leveren goederen zo goed mogelijk wordt aangepast aan de reële behoefte. Tegenover voordelen die aan betaling van door de overheid geleverde individuele goederen zijn verbonden, kunnen nadelen staan (b.v. indien hierdoor beleidsdoeleinden worden aangetast).

Bij de overdrachtsuitgaven kan een onderscheid worden gemaakt in overdrachten aan in sociaal opzicht zwakke groepen (b.v. groepsregelingen voor mindervaliden, uitkeringen aan oorlogsslachtoffers) en overdrachten aan andere groepen of aan de bevolking als geheel (b.v. bijdragen in premies voor de sociale verzekering, huursubsidies en andere consumentensubsidies, premies voor kerkenbouw).

3.3.3 *Flexibiliteit van de onder 3.3.2 bedoelde uitgavengroepen*

De mate van flexibiliteit is voor de vorengenoemde overheidsactiviteiten niet gelijk. De verzorging van collectieve goederen vormt vanouds de kern van de overheidstaken. Historisch gezien moet de flexibiliteit bij dit deel van de overheidstaken, met uitzondering van defensie, niet groot worden geacht. Er is enige marge voor beperking van de daarmee verband houdende uitgaven door het voorzieningspeil te verlagen of constant te houden. Bij de meer individuele goederen zijn voor de flexibiliteit primair van betekenis beleidsbeslissingen op grond waarvan de verschaffing van bepaalde individuele goederen aan de overheid wordt opgedragen. De toeneming van de uitgaven voor deze goederen is dan in sterke mate afhankelijk van de ontwikkeling in de particuliere sector. De behoefte aan de verschillende vormen van onderwijs is in overwegende mate bepalend voor de overheidsuitgaven ter zake. De groei van het verkeer vergt grotere overheidsvoorzieningen. In sommige gevallen volgt de overheid de ontwikkeling in de particuliere sector niet, maar loopt daarop vooruit (b.v. bij het Deltaplan en de Zuiderzeewerken). De last voor de overheid – dat wil zeggen voor de belastingbetaler – als gevolg van de verschaffing van individuele goederen kan evenals bij collectieve goederen worden beperkt door de omvang van de voorziening te verlagen of constant te houden (b.v. handhaving van de klassegrootte bij het lager onderwijs en op langere termijn verkorting van de studieduur bij het wetenschappelijk onderwijs). Daarenboven kan het beslag op de algemene middelen worden beperkt door betaling voor deze goederen te vragen aan de gebruiker dan wel door de zorg voor de verschaffing van deze goederen aan de particuliere sector zelf over te laten. De overdrachten aan zwakke groepen, met name aan degenen die voor hun gehele inkomen afhankelijk zijn van de overheid (zoals blinden, oorlogsslachtoffers) zijn niet flexibel; de uitkeringen per hoofd stijgen met de welvaart. De overdrachten aan andere groepen en aan de bevolking als geheel vormen een meer flexibele uitgavengroep.

3.3.4 *Conclusies*

Kort samengevat kan worden gesteld, dat op korte termijn de mogelijkheid van afremming van de stijging van rijksuitgaven beperkt is. Op langere termijn is de flexibiliteit bij verschillende uitgavengroepen in beginsel vrij groot; zij is vooral afhankelijk van het voorgenomen beleid. Voorbeelden van uitgaven, die in het verleden vrij sterke schommelingen hebben vertoond, zijn die voor defensie, alsmede L.E.F.-subsidies en huursubsidies. Enige ruimte voor beperking van de groei van de uitgaven is aanwezig bij de individuele goederen. Enerzijds stijgen de daarmee verband houdende uitgaven met de ontwikkeling in de particuliere sector, maar anderzijds is het in beginsel mogelijk van degenen, die van deze goederen profiteren, betaling te verlangen. De stijgende welvaart biedt voorts de mogelijkheid de overdrachten aan andere dan zwakke groepen te beperken.

3.4 Een blik naar 1968

In § 3.1 is uiteengezet, dat zonder ombuiging van het beleid factoren werkzaam zijn die de procentuele stijging van de uitgaven doen uitgaan boven die van het nationale inkomen. Deze tendens die reeds aanwezig is bij voortzetting van het bestaande beleid, zal vermoedelijk nog langdurig werkzaam zijn. Bij uitgavengroepen zoals voor onderwijs, wegebouw en woningbouw zal op een zeker tijdstip een verzadigingspunt worden bereikt; vanaf dat tijdstip zal de vraag naar deze

goederen en diensten – afgezien van gewenste kwaliteitsverbeteringen – kunnen stijgen min of meer parallel met de bevolkingsgroei. Anderzijds is het denkbaar dat dan nieuwe behoeften opkomen die een sterke groei van andere rijksuitgaven inluiden.

De huidige stijging van de uitgaven, die uitgaat boven die van het nationale inkomen, kan worden afgezwakt indien bestaande taken van het Rijk worden ingekrompen dan wel de financiering van sommige taken in sterkere mate ten laste van de particuliere sector wordt gebracht. Welke mogelijkheden daarbij aanwezig zijn moge blijken uit de in § 3.3 gegeven analyse van de flexibiliteit van de rijksuitgaven; op langere termijn is deze vrij groot.

Het laat zich aanzien, dat zich voor 1968 budgettair ook moeilijkheden zullen voordoen. De beperking van de militaire kasuitgaven in 1967 en de voorgenomen invoering van de sociale verzekeringsmaatregelen medio 1967 zullen een zeker beslag op de begrotingsruimte (in de zin van toelaatbare stijging van uitgaven en belastingwijzigingen tezamen) voor 1968 leggen. Voorts is er geen aanleiding te veronderstellen, dat de hiervoor geschetste algemene factoren in 1968 niet zullen werken.

Hoofdstuk 4. Het kader voor het begrotingsbeleid

4.1 Algemeen

In de miljoenennota 1966 (blz. 13 e.v.) is de betekenis geschetst van het trendmatige begrotingsbeleid. Dit beleid biedt de mogelijkheid op eenvoudige wijze voor een aantal jaren met een vastliggend financieel kader te werken, waarbinnen de begrotingswensen tegen elkaar kunnen worden afgewogen. Binnen het totale kader kunnen voor afzonderlijke uitgavengroepen en voor de belastingpolitiek afspraken voor een aantal jaren worden gemaakt. Het begrip begrotingsruimte wordt in dit verband niet gebruikt voor een aanvaardbaar geacht totaal van de begroting. Sinds de invoering van het trendmatige begrotingsbeleid door minister Zijlstra wordt aan dit begrip de betekenis toegekend van een kwantitatief kader, dat beschikbaar is voor stijging van rijksuitgaven (zowel voortvloeiend uit bestaande taken als uit nieuwe wensen) en/of verlaging van belastingtarieven. Hoewel bij deze omschrijving de nadruk wordt gelegd op de wijzigingen in uitgaven- en belastingpeil, houdt zulks niet in dat de bestaande uitgaven geen aandacht zouden krijgen. Bij de voorbereiding van de begroting worden zowel bestaande uitgaafposten als nieuwe activiteiten in de prioriteitendiscussie betrokken.

Het begrip begrotingsruimte is iets anders dan een politieke norm voor de uitgaven (b.v. een procentuele stijging die maximaal gelijk is aan die van het nationale inkomen). Soms (b.v. in het Verenigd Koninkrijk) wordt gewerkt met een uitgavennorm zonder dat tegelijk het begrip totale begrotingsruimte wordt gehanteerd. Anderzijds kan men het budgettaire beleid strikt baseren op een trendmatige begrotingsruimte, maar de uitgaven langzamer (of sneller) doen stijgen dan het nationale inkomen. Het begrip begrotingsruimte heeft namelijk steeds alleen betrekking gehad op de algebraïsche som van uitgaven- en belastingwijzigingen.

Bij het trendmatige begrotingsbeleid, zoals dit toepassing vindt op de rijksbegroting, wordt de begrotingsruimte gevormd door de groei van de belastingmiddelen, die bij ongewijzigde tarieven en een bepaalde progressiefactor voortvloeit uit de trendmatige stijging van het reële nationale inkomen, en de toeneming van de niet-belastingmiddelen.

4.2 Berekening begrotingsruimte voor 1967

De berekening van de begrotingsruimte in de miljoenennota 1966 (blz. 21) was gebaseerd op een trendmatige groei van het reële nationale inkomen van $4\frac{1}{2}$ pct. en een progressiefactor van $1\frac{1}{3}$. Bij de berekening van de trendmatige groei van de belastingontvangsten (800 miljoen) werd uitgegaan van de belastingopbrengsten voor 1965 volgens de vermoedelijke uitkomsten. De trendmatige toeneming van de niet-belastingontvangsten werd geschat op 100 miljoen per jaar. De begrotingsruimte voor 1966 en 1967 bedroeg volgens deze berekening gemiddeld 900 miljoen per jaar.

De berekening van de begrotingsruimte was, omdat uitgegaan werd van de belastingopbrengsten voor 1965, in beginsel gebaseerd op het prijspeil van 1965. In 1966 treden vrij sterke prijsstijgingen op (de prijsstijging in het nationale inkomen bedraagt voor dat jaar 6 pct.). Onder deze omstandigheden is het nood-

zakelijk bij de becijfering van de reële begrotingsruimte voor 1967 met de tot dan optredende prijsstijging rekening te houden. Dit kan op verschillende manieren gebeuren, b.v. op de wijze zoals in de miljoenennota 1965 is geschied ¹⁾. Een benadering, die om zijn eenvoud is te verkiezen en in beginsel tot globaal eenzelfde uitkomst leidt, is een berekeningswijze die uitgaat van de belastingopbrengsten voor 1966.

Een bijstelling van de reële begrotingsruimte is eveneens noodzakelijk omdat thans een nieuwe schatting beschikbaar is voor de trendmatige groei van het reële nationale inkomen. Deze wordt in de studie van het Centraal Planbureau „De Nederlandse economie in 1970” voor de periode 1965–1970 op 4,8 pct. per jaar geraamd. De belastingopbrengsten voor 1966 bedragen (na correctie wegens versnelde afdracht van de omzetbelasting) 15 144 miljoen. De trendmatige stijging van de belastingopbrengsten bedraagt bij een gemiddelde stijging van het reële nationale inkomen van 4,8 pct. ²⁾ en een progressiefactor van $1\frac{1}{3}$:

$4,8 \text{ pct.} \times 1\frac{1}{3} \times 15\,144 \text{ miljoen} = 970 \text{ miljoen.}$

De aanvankelijke raming van de trendmatige toeneming van de niet-belastingontvangsten (100 miljoen) is te krap gebleken. Een nadere bezinning, waarbij o.m. in aanmerking is genomen, dat de trendmatige groei van de niet-belastingontvangsten min of meer samenhangt met de nominale stijging van de uitgaven, heeft tot een herziene raming geleid, namelijk van 150 miljoen per jaar. De trendmatige begrotingsruimte bedraagt voor 1967 dus 1120 miljoen.

¹⁾ In de miljoenennota 1965 is voor enkele jaren de invloed van loon- en prijsstijgingen op de rijksuitgaven gekwantificeerd (blz. 45). Deze invloed werd voor de rijksuitgaven 1964 op globaal 10 pct. berekend. Het aanvankelijke bedrag voor de toen geldende uitgavennorm werd op grond van dit percentage bijgesteld (blz. 23).

²⁾ De stijging van het reële nationale inkomen van 1965 op 1966 (5 pct.) is vrijwel gelijk aan de geraamde gemiddelde groei (4,8 pct.) over de periode 1965–1970. Het is daarom verantwoord bij de berekening van 4,8 pct. uit te gaan.

Hoofdstuk 5. De vermoedelijke uitkomsten van de begroting 1966

Na de indiening van de begroting 1966 heeft de Regering op aandrang van de Tweede Kamer zich opnieuw beraden over de omvang van de rijksuitgaven en het voorgestelde dekkingsplan. Aan de uitgavenzijde werden verlagingen tot een totaal van 70 miljoen aangebracht, terwijl de belastingontvangsten voor 1966 134 miljoen lager moesten worden gesteld als gevolg van wijzigingen in het dekkingsplan. Een specificatie van deze verlaging van de uitgaven is gegeven in bijlage 1 van de nota inzake wijziging van de omvang van de rijksuitgaven en van het dekkingsplan (8362, nr. 1). Een overzicht van de budgettaire betekenis van de in het oorspronkelijke dekkingsplan aangebrachte wijzigingen is opgenomen als bijlage 1 van de memorie van antwoord, behorende bij het wetsontwerp tot verhoging van de omzetbelasting voor enige goederen (8301, nr. 6). Het aldus herziene beeld van de oorspronkelijk vastgestelde begroting 1966 is weergegeven in kolom 2 van tabel 5-1.

Inmiddels is gebleken, dat de aanvankelijke uitgavenramingen in belangrijke mate zullen worden overschreden. Nieuwe beleidsbeslissingen zijn hierbij van ondergeschikte betekenis. Meer dan in 1965 gaat het vooral om tegenvallende bedragen, die nodig zijn voor afdoening van bestaande verplichtingen e.d.

Met de door het kabinet genomen beleidsbeslissingen is een uitgavenverhoging van in totaal slechts 20 miljoen gemoeid, met name voor voorzieningen t.b.v. werknemers in de mijnindustrie in Zuid-Limburg, kosten voor preventie van dierziekten en verruiming van de grenzen voor toekenning van onregelmatigheidstoeslag aan rijkspersoneel.

De tegenvallers doen zich vooral voor bij de uitgaven voor het onderwijs (+ 279 miljoen ¹⁾), het Landbouw-Egalisatiefonds (+ 178 miljoen), de veeziektenbestrijding (+ 44 miljoen), de woningwetvoorschotten (+ 95 miljoen) en de salaris- en pensioenmaatregelen die met betrekking tot het overheidspersoneel zijn tot stand gekomen (+ 299 miljoen). Voor zover deze uitgaven betrekking hebben op de hoofdstukken VII (Binnenlandse Zaken), VIII (Onderwijs en Wetenschappen), XI (Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening), XIV (Landbouw en Visserij) en op de begroting van het Landbouw-Egalisatiefonds, zijn hiervoor reeds aanvullende begrotingen bij de Tweede Kamer ingediend.

Ook voor de toekomst blijft enig risico bestaan, dat door oorzaken, die buiten de directe invloed van het kabinet liggen, de in de begroting geraamde uitgaven worden overschreden. Dit risico kan echter worden verkleind. Zo wordt er naar gestreefd de voorlopige normbedragen voor de niet-personele uitgaven van het lager onderwijs op een zo juist mogelijk peil te brengen ten einde al te grote nabetalingen te voorkomen. Voorts kan bij de leningen voor woningwetbouw een in ruimere mate rekening houden met de waarschijnlijke prijsontwikkeling tot een nauwkeuriger raming leiden.

Aan de Tweede Kamer zijn over de uitgavenverhogingen globale mededelingen gedaan bij de bespreking van de nota inzake de loon- en prijspolitiek 1966 (Handelingen, blz. 1848). In die nota (8601) is een uiteenzetting gegeven van de spanningen, die zich in de algemene sociaal-economische situatie voordoen. Om

¹⁾ Hiervan heeft 212 miljoen betrekking op de niet-personele uitgaven lager onderwijs, die worden geraamd op begrotingshoofdstuk VII (Binnenlandse Zaken).

tot een evenwichtsherstel te komen werd het noodzakelijk geacht, dat ook de overheidsuitgaven een bijdrage zouden leveren. Besloten werd tot:

- a. een personeelsstop per 1 juni tot ultimo 1966;
- b. temporisering van investeringen, i.c. opschorting tot 1 oktober a.s. van die investeringen welke niet voortvloeien uit reeds gesloten overeenkomsten;
- c. terughoudendheid ten aanzien van andere uitgaven.

Een belangrijk en welkom neveneffect van deze maatregelen is, dat zij een verlagende invloed hebben op de uitgaven in 1966. De omvang van deze verlaging is in de brief, die de minister van Financiën op 1 juli 1966 heeft gericht aan de Tweede Kamer (8664), geraamd op 159 miljoen.

Aan de middelenzijde is in de vermoedelijke uitkomsten – kolom 3 van tabel 5-1 – enerzijds rekening gehouden met het niet verwezenlijken van de belasting-spaarbrieven, waardoor de belastingramingen hoger en de niet-belastingmiddelen van de Buitengewone Dienst lager zijn gesteld. Anderzijds zijn de belastingramingen uit anderen hoofde per saldo verlaagd, onder meer omdat als gevolg van anticipatie-aankopen in verband met te verwachten tariefsverhogingen een verschuiving van bestedingen naar 1965 heeft plaatsgevonden.

In bijlage 2 worden de belangrijkste wijzigingen in de uitgaven en de middelen gespecificeerd en toegelicht.

Tabel 5-1 – *Totaalbeeld rijksbegroting 1966*

	Ontwerp- begroting volgens de miljoenennota 1966 ¹⁾	Ontwerp- begroting (inclusief de wijziging van de omvang van de rijksuitgaven en van het dekkings- plan)	Vermoedelijke uitkomsten	Per saldo wijzigingen tussen de kolommen 2 en 3
	1	2	3	4
Gewone Dienst				
Uitgaven	14 161	14 108	14 831	+ 723
Ontvangsten	16 102	15 968	16 295	+ 327
Saldo	+ 1 941	+ 1 860	+ 1 464	— 396
Buitengewone Dienst				
Uitgaven	3 989	3 972	4 028	+ 56
Ontvangsten	963	963	432	— 531
Saldo	— 3 026	— 3 009	— 3 596	— 587
Gehele Dienst				
Uitgaven	18 150	18 080	18 859	+ 779
Ontvangsten	17 065	16 931	16 727	— 204
Saldo	— 1 085	— 1 149	— 2 132	— 983

¹⁾ Inclusief de op de blz. 33 en 34 van de miljoenennota 1966 vermelde aanvullende posten en het dekkingsplan.

Hoofdstuk 6. De begroting 1967

6.1 Totaalbeeld

De onderstaande tabel bevat een samenvatting van de begrotingscijfers ¹⁾ 1967.

Tabel 6-1 – *Begrotingsbeeld 1967*

	Ontwerp-begroting 1967
Gewone Dienst	
Uitgaven	15 843
Ontvangsten	17 658
Saldo	+ 1 815
Buitengewone Dienst	
Uitgaven	4 299
Ontvangsten	665
Saldo	— 3 634
Gehele Dienst	
Uitgaven	20 142
Ontvangsten	18 323
Saldo	— 1 819
In de vorenstaande cijfers volgens de begrotingsontwerpen is geen rekening gehouden met de volgende aanvullende posten ²⁾	
<i>a. Uitgaven</i>	
1. Bij Defensie zullen de kasuitgaven achterblijven bij de begroting	—115 ³⁾
2. Definitieve regeling ziektekostenverzekering voor ambtenaren per 1-7-1967 (wetsontwerp nr. 8336)	11
3. Wijziging pensioenverhaal	38
4. Wijziging Muntwet	— 23
5. Wijziging Militaire Pensioenwet (wetsontwerp nr. 8199)	15
6. Verhoging van de bijdragen in de exploitatie van woningwoningen als gevolg van het voorgenomen uitstel tot 1-7-1967 van de huurverhoging, die per 1-1-1967 zou ingaan	13
7. Gevolgen van het in werking treden van enkele nieuwe sociale wetten ⁴⁾ per 1-7-1967	71
8. Reservering Bezitsvormingsfonds ⁵⁾	p.m.
9. Voorziening ten behoeve van de uitbreiding van het gemeentelijke belastinggebied	p.m.
	+ 10

¹⁾ De in de nota en de bijlagen vermelde cijfers betreffen de algemene rijksbegroting, dat wil zeggen de wetsontwerpen tot vaststelling van de hoofdstukken van de begroting van uitgaven (elk meestal een departement van algemeen bestuur betreffend) en het ontwerp van de algemene middelenwet. Met betrekking tot de fondsen en de staatsbedrijven, waarvoor afzonderlijke begrotingen worden opgesteld, bevat de rijksbegroting alleen de posten, die de uitkomsten van en de verrekeringen met het afzonderlijke beheer tot uitdrukking brengen (zoals verliezen, winsten, rentebetalingen, kapitaalverstrekkingen en aflossingen op verstrekt kapitaal). Overigens zijn de uitgaven en de ontvangsten van de fondsen en de staatsbedrijven niet in de cijferopstellingen begrepen. In bijlage 12 wordt een overzicht gegeven van de begrotingen van de fondsen en de staatsbedrijven voor 1967.

²⁾ Zoals gebruikelijk zijn alleen posten van 5 miljoen en hoger opgenomen.

³⁾ Behoudens deze verlaging is geen rekening gehouden met de mogelijke invloed van de toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet op de uitgaven in 1967.

Voor de noten 4 en 5 zie onderaan volgende blz.

	transport	+ 10	— 1 819
<i>b. Ontvangsten</i>			
10. Wijziging Muntwet	— 10		
11. Opbrengst van heffingen en leningen met betrekking tot woningwetwoningen	85		
12. Verlaging aandeelpercentage Gemeentefonds i.v.m. ver- schuiving van uitgaven van de gemeenten naar het Rijk als gevolg van het in werking treden van enkele nieuwe sociale wetten per 1-7-1967	183		
13. Voorgestelde belastingwijzigingen (zie § 9.2), bruto ¹⁾ 158 miljoen	138		
14. Verkleining van de achterstand bij het opleggen van nadere voorlopige aanslagen in de inkomstenbelasting met 425 miljoen, waarvan in aanmerking te nemen voor dekking 1967 (bruto ¹⁾) 300 miljoen	257		
		+ 653	
Vermindering van het tekort per saldo			643
Saldo, rekening houdende met de vorenstaande aanvullende posten			— 1 176

6.2 De toetsing aan de begrotingsruimte

Blijkens de in bijlage 3 (onder A) opgenomen berekening stijgen de uitgaven voor 1967 ten opzichte van de vastgestelde begroting 1966 met 1427 miljoen. Zonder nieuwe maatregelen, maar rekening houdend met enkele toezeggingen op belastinggebied, zal in 1967 per saldo een verlaging van belastingen tot een bedrag van 411 miljoen (bruto: 480 miljoen ²⁾) tot stand komen (zie tabel 6-2).

Zoals in § 4.2 is vermeld, bedraagt de trendmatige begrotingsruimte voor 1967 voor toeneming van rijksuitgaven en autonome belastingwijzigingen tezamen 1120 miljoen. De uitgavenstijging en de juist bedoelde autonome belastingwijzigingen overtreffen de trendmatige begrotingsruimte dus met 718 miljoen (1427 + 411 — 1120). Dit bedrag zal overeenkomstig de beginselen van het trendmatige begrotingsbeleid moeten worden gedekt door verhoging van de middelen.

De Regering beoogt de dekking ten dele te vinden door maatregelen die tot een extra stijging van de niet-belastingontvangsten zullen leiden. (Voor een specificatie van de voorgenomen maatregelen op dit gebied wordt verwezen naar § 9.3.) Deze ontvangsten nemen voor 1967 met 418 miljoen toe, dat is met 268 miljoen meer dan de trendmatige groei van de niet-belastingontvangsten (150 miljoen), waarmee bij de berekening van de begrotingsruimte is rekening gehouden. De overschrijding van de begrotingsruimte wordt aldus van 718 miljoen teruggebracht tot 450 miljoen.

¹⁾ Bruto dat wil zeggen vóór aftrek aandelen Gemeentefonds en Provinciefonds.

²⁾ In dit bedrag is begrepen de hogere opbrengst in 1967 wegens doorwerking van de wettelijk vaststaande dekkingsmaatregelen 1966. Het is aanvaardbaar deze bij de toetsing van de begroting 1967 te betrekken nu op grond van nieuwe gegevens (trendmatige groei van het reële nationale inkomen, trendmatige stijging van niet-belastingontvangsten, herziene raming belastingopbrengsten voor 1965) de begrotingsruimte voor 1966 aanzienlijk groter blijkt te zijn dan in de miljoenennota 1966 is geschat.

Noten behorende bij vorige blz.

⁴⁾ Bedoeld zijn:

- a. de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (W.A.O.).
- b. de Algemene Wet Zware geneeskundige risico's (A.W.Z.).
- c. de Wet Beperkte Volksverzekering (ziekenfondsen) (B.V.V.).

⁵⁾ Indien de wet tot instelling van een Bezitsvormingsfonds tot stand is gekomen, zal door het Rijk een bedrag van circa 110 miljoen (uit opbrengst Breedband-transactie) in het fonds worden gestort. Deze storting op zichzelf kan als economisch niet-relevant worden beschouwd en is daarom in deze tabel en in de daarop aansluitende cijferopstellingen niet medegeteld.

Voor een realisering van het trendmatige begrotingsbeleid zijn dus nieuwe belastingmaatregelen nodig, die in 1967 voor het Rijk 450 miljoen opleveren. De voorstellen, die in tabel 6-3 worden vermeld, leiden tot een meeropbrengst voor 1967 van 456 miljoen, zodat volledig aan de trendmatige doelstelling wordt voldaan.

Op jaarbasis bedraagt de voorgestelde dekking 634 miljoen. Deze hogere dekking is vooral wenselijk in verband met de voorgestelde ingangsdatum (1 juli 1967) van de nieuwe sociale wetten, waardoor de uitgavenstijging ter zake in hoofdzaak beslag op de ruimte voor 1968 zal leggen.

6.3 Het belastingbeleid

In de vorige paragraaf is opgemerkt, dat zonder het treffen van nieuwe maatregelen, maar rekening houdend met enkele toezeggingen op belastinggebied in 1967 per saldo een verlaging van belastingen tot stand komt van 480 miljoen. Dit bedrag is als volgt samengesteld:

Tabel 6-2 – Vastgestelde en toegezegde belastingwijzigingen

	Opbrengst voor 1967
a. Verlaging van de inkomsten- en de loonbelasting (op jaarbasis 775 miljoen) .	— 710
b. Vervallen van het 47ste punt vennootschapsbelasting	— 43
c. Doorwerking van de wettelijk vaststaande dekkingsmaatregelen 1966	+ 237
d. Invloed van overige belastingwijzigingen per saldo	+ 68
e. Gevolg gevende aan de in de regeringsverklaring gedane toezegging is het kabinet voornemens in een binnenkort in te dienen wetsontwerp een verlaging voor te stellen van het tarief van de inkomsten- en loonbelasting voor ongehuwden, die zal gelden voor ongehuwden van 40 tot 65 jaar; middelen-derving (op jaarbasis 40 miljoen)	— 37
f. De plannen van het kabinet voor een speculatiewinstbelasting leiden tot een bate van rond	+ 5
Totaal vastgelegde en toegezegde belastingwijzigingen	— 480
Netto voor het Rijk	— 411

Zoals in de voorgaande paragraaf is uiteengezet is een verhoging van de belastingmiddelen nodig om te voldoen aan de doelstellingen van het trendmatige begrotingsbeleid. De maatregelen zullen in de allereerste plaats op jaarbasis voldoende dekking moeten geven. Van de hiertoe te treffen maatregelen (posten a en b van tabel 6-3) wordt t.a.v. de belangrijkste, de heffing van opcenten op de omzetbelasting, als ingangsdatum 1 januari 1968 voorgesteld. Deze datum is gekozen om de prijsstijgende tendensen in 1967 te beperken.

Ter verkrijging van voldoende dekking voor 1967 worden enkele voorstellen van tijdelijke aard gedaan (posten c en d van tabel 6-3); voorts wordt een eenmalige dekking verkregen door een verkleining van de achterstand in het opleggen van nadere voorlopige aanslagen in de inkomstenbelasting (post e).

Tabel 6-3 – *Dekkingsplan 1967*

	Opbrengst op jaar- basis	Opbrengst voor 1967
a. Verhoging van de accijns op gasolie met f 2,20 per 100 liter . .	+ 60	+ 60
b. Heffing van 20 opcenten op de omzetbelasting met uitzondering van de verhoogde tarieven van 7, 10, 18 en 25%. De invoering wordt gesteld op 1 januari 1968	+ 680	—
c. Verlenging met één jaar van het 47ste punt van de vennoot- schapsbelasting		+ 43
d. Verhoging van de benzineaccijns met 4 cent per liter en een overeenkomstige aanpassing van de dieselverhoging in de motor- rijtuigenbelasting voor auto's die niet op benzine rijden, alleen voor het jaar 1967		+ 130
e. Door een verkleining van de achterstand die is ontstaan in het opleggen van nadere voorlopige aanslagen in de inkomsten- belasting aan belastingplichtigen met een inkomen groter dan f 15 000,— die hun aangifte doen voorbereiden door belasting- consulenten wordt de opbrengst in 1967 vergroot met 425 mil- joen, waarvan als dekking wordt beschouwd		+ 300
Totaal dekkingsplan 1967	+ 740	+ 533
Netto voor het Rijk	+ 634	+ 456

Voor nadere gegevens over het dekkingsplan 1967 en de toelichting daarbij zij verwezen naar de wetsontwerpen en de daarbij behorende memories van toelichting.

De Regering heeft besloten de afhandeling van het wetsontwerp tot verlaging van de inkomsten- en de loonbelasting tegen toekenning van belastingspaarbrieven te laten rusten in verband met de samenhang van dat voorstel met de ontwikkeling van de overheidsuitgaven tot en met 1970, waarnaar een onderzoek wordt ingesteld.

Een wetsontwerp wordt voorbereid houdende het voorstel de mogelijkheid te scheppen voor de minister van Financiën om in overeenstemming met de ministers van Sociale Zaken en van Economische Zaken de belasting van overwerkloon afhankelijk van de conjunctuur tijdelijk te verlagen of te schorsen.

Tenslotte zij hier nog vermeld, dat — zoals in de toelichting op tabel 8-9 nader wordt uiteengezet — ter voorkoming van ernstige vertraging bij de uitvoering van het rijkswegenbouwprogramma een wetsontwerp tot verdubbeling van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting zal worden ingediend.

6.4 De begroting en de conjunctuur

In deze paragraaf wordt, op dezelfde voet als dit de laatste jaren is geschied, nagegaan welke invloed de rijksfinanciën uitoefenen op de conjunctuur. De toegepaste methode is er op gebaseerd, dat deze invloed uitgaat van veranderingen zowel aan de uitgaven- als aan de middelenzijde van de begroting. Verhoging van uitgaven vergroot de totale vraag in de economie. Zolang deze vergroting gelijke tred houdt met de trendmatige groei van de produktie kan men haar conjunctureel neutraal noemen. Bij duidelijke afwijkingen van de conjunctuur ten opzichte van de trend gaat van eenzelfde uitgavenaccres niettemin een positief te waarderen werking uit, omdat de rijksuitgaven dan een stabiel element blijven vormen, dat een zeker tegenwicht geeft tegenover de expansie c.q. teruggang bij andere sectoren.

Een verlaging van belastingtarieven heeft op de totale vraag een overeenkomstige invloed als een uitgavenverhoging. Omgekeerd mag, bij het meten van de impuls, het bedrag van de uitgavenvergroting worden verlaagd met de opbrengst van tariefverhogingen. De opbrengstverhoging die enkel door de stijging van inkomens en bestedingen optreedt is van andere aard. Zij is de weerslag van de conjuncturele ontwikkeling. Alleen voor zover deze extra opbrengst voortvloeit uit de progressie mag daaraan een remmende werking worden toegekend en alleen dit gedeelte mag gesteld worden tegenover de impulswerking van de uitgavenvergroting. Het volledige gebruik van hogere belastingopbrengsten voor additionele uitgaven waarborgt dan ook geenszins een conjunctureel neutrale begroting. Zo'n begroting kan integendeel sterk pro-cyclisch zijn.

In de bijgaande tabellen is de impuls berekend voor de jaren 1965 t/m 1967. Daarbij is voor alle jaren gebruik gemaakt van de laatst bekende gegevens. De bedragen voor 1967 hebben daarom betrekking op de verschillen tussen de vermoedelijke uitkomsten 1966 en de ontwerp-begroting 1967.

Tabel 6-4 geeft de uitgavenstijgingen die resulteren wanneer de voor dit doel noodzakelijke correcties zijn aangebracht.

Tabel 6-4 – Stijging van de rijksuitgaven

	Voorlopige rekening 1964	Vermoedelijk beloop 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp- begroting 1967
Totaal van de uitgaven van de rijksbegroting	14 463	17 067	18 859	20 152
Uitgaven Rijkswegenfonds ¹⁾	—	90	120	210
	14 463	17 157	19 979	20 362
Correcties:				
a. Bruto aflossingen gevestigde schuld.	566	605	565	560
b. Uitkeringen ingevolge het Nederlands-Duitse Financiële Verdrag	66	45		
c. Transacties met het Internationale Monetair Fonds	218	346	97	
d. Deelneming in emissie Hoogovens	—	59		
	— 850	— 1 055	— 662	— 560
	13 613	16 102	18 317	19 802
		13 613	16 102	18 317
Toeneming.		2 489	2 215	1 485

In tabel 6-5 zijn ook de belastinggegevens ²⁾ opgenomen. De bedragen zijn voorts omgerekend in een percentage van de uitgaven van het voorafgaande jaar. Aldus kan een aanduiding van de impuls worden verkregen. Zoals hieronder toegelicht, is in de berekening voor 1967 tevens met de baten uit hoofde van de verkleining van achterstand bij de aanslagregeling inkomstenbelasting rekening gehouden.

¹⁾ Voorzover zij de bijdrage van de rijksbegroting overtreffen.

²⁾ Evenals vorig jaar zijn de belastingbedragen berekend vóór aftrek van de aandelen van het Gemeentefonds en het Provinciefonds. Mutaties bij de vennootschapsbelasting zijn toegerekend aan het jaar waarover de belasting wordt geheven. Hoewel wijzigingen in de investeringsfaciliteiten vele jaren doorwerken in de belastingontvangsten is alleen in 1965 nog met een impulswerking uit dien hoofde gerekend.

Tabel 6-5 — *Conjuncturele aspecten van de begroting*

	1965	1966	1967	1965	1966	1967
				In procenten van de uitgaven van het voorafgaande jaar		
Uitgavenstijging	2 490	2 215	1 485	18,3	13,7	8,1
Belastingverhogingen	— 400	5	— 140	— 2,9	0,0	— 0,8
Wijziging begrotingssaldo door beleidswijzi- gingen	2 890	2 210	1 625	21,2	13,7	8,9
Meerdere opbrengst door progressie	630	—	315	4,6	—	1,7
Meerdere opbrengst door verkleining achter- stand aanslagen inkomstenbelasting	—	—	300	—	—	1,7
Netto impuls	2 260	2 210	1 010	16,6	13,7	5,5
Stijging nationaal inkomen tegen marktprijzen in pct.				11,2	11,6	8,4

De uitkomst voor 1965 blijkt thans nog enigermate ongunstiger uit te vallen dan in de miljoenennota 1966 was berekend (15,7 pct.). De uitgavenstijging is groter geworden doch de nadelige invloed daarvan is grotendeels teniet gedaan door een relatief sterke progressiewerking (progressiefactor 1,4).

De tegenvallers die zich in 1966 bij de uitgaven hebben voorgedaan (zie hoofdstuk 5), in beperkte mate gecompenseerd door de in mei j.l. bekend gemaakte maatregelen tot afremming van de overheidsbestedingen, hebben dit jaar tot een grotere impuls geleid dan in de miljoenennota 1966 was verwacht. Daarnaast wijzen de berekeningen op het ontbreken van tegendruk van betekenis van de kant van de belastingen. Het dekkingsplan 1966 zoals het tenslotte tot stand kwam compenseerde juist de invloed van belastingverlagingen, waartoe eerder was besloten. Voorts is er in het kalenderjaar 1966 geen progressiewerking. In het bijzonder de opbrengst van de kostprijsverhogende belastingen blijft achter door relatief geringe aankopen van hoger belaste produkten. Voor een deel kunnen de hoge progressiefactor in 1965 en de lage in 1966 met elkaar in verband worden gebracht. Een en ander resulteert in een impuls voor 1966 van ruim 13½ pct. tegen een schatting van ruim 7½ pct. een jaar geleden. Hierbij moet nog wel worden aangetekend, dat een deel van de additionele uitgaven nabetalings over oude jaren betreft aan de lagere overheid, zowel in de onderwijs- als in de verkeerssector; deze leiden waarschijnlijk slechts ten dele tot nieuwe bestedingen.

Voor 1967 zijn onder het hoofd belastingverhogingen de tariefwijzigingen begrepen die in 1967 op grond van de bestaande wetgeving van kracht worden, de doorwerking van eerder genomen maatregelen alsmede de nieuwe voorstellen. De post omvat ook de verhoging van de opcenten van de motorrijtuigenbelasting. Door de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting, die voor bijna ¾ miljard is opgenomen, overwegen per saldo de belastingverminderingen. Daartegenover staat echter de werking van de verkleining van de achterstand bij de aanslagregeling voor de inkomstenbelasting. Ook hiervan mag geacht worden een remmende werking uit te gaan. De omvang daarvan is gesteld op hetzelfde bedrag dat voor de dekking in aanmerking is genomen, nl. 300 miljoen. Voorts herstelt zich naar verwachting in 1967 de progressiefactor weer.

Per saldo komen daarmee de verschillende belastingcomponenten uit op een negatieve impuls van ruim 2½ pct. van de rijksuitgaven in 1966. Daartegenover

staat een uitgavenstijging van ruim 8 pct. — dat is de helft van het gemiddelde van 1965 en 1966 — zodat uit deze factoren een netto impuls resulteert van $5\frac{1}{2}$ pct.

Hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat in de berekening nog niet is begrepen de extra verhoging van de niet-belastingen, waarvan een deel qua uitwerking op de bestedingen ongeveer met een belastingverhoging kan worden gelijkgesteld. Bovendien kan er nog op worden gewezen, dat de uitgavenstijging voor rond 180 miljoen is bepaald door een verschuiving van uitgaven van gemeenten naar het Rijk in verband met de invoering van een aantal sociale wetten. Daartegenover staat dat, voor zover de eerder genoemde nabetalingen in 1966 over oude jaren geen bestedingseffect hebben, de mutatie van 1966 op 1967 en dus ook de impuls in 1967 dienovereenkomstig groter zou zijn. Al met al wordt, op basis van de ontwerp-begroting, een uitkomst bereikt, die stellig gunstig afsteekt bij die van vorige jaren. Neemt men de genoemde factoren in aanmerking, dan zal de impuls weinig afwijken van de trendmatige reële groei. Daarbij dient men te bedenken, dat in het — nominale — uitgavenaccres de salarisstijgingen zijn begrepen. De begroting 1967 is dan ook conjunctureel gezien alleszins aanvaardbaar.

Hoofdstuk 7. De financiering van het begrotingstekort in 1966 en 1967.

Naar het zich thans laat aanzien kan het voor 1966 te verwachten kastekort wegens begrotingstransacties worden geraamd op ruim 2 miljard. Dit is circa 150 miljoen minder dan het tekort op begrotingsbasis. Enerzijds zullen de ontvangsten aan vennootschapsbelasting hoger zijn dan het in de begroting opgenomen bedrag van de geraamde aanslagen over het boekjaar 1965 – onder meer doordat de geïnde bedragen in 1966 reeds gunstig worden beïnvloed door de tariefverhoging per 1 januari van dit jaar – anderzijds blijven de kasuitgaven zoals gebruikelijk enigermate achter bij de begrotingsbedragen.

Voor een beoordeling van de financieringsbehoefte uit monetair oogpunt zou het genoemde kastekort voor een tweetal posten moeten worden gecorrigeerd. Enerzijds moet een uitgave van 100 miljoen vanwege een verhoging van de deelneming in het Internationale Monetaire Fonds worden geëlimineerd, anderzijds moeten disposities door het E.E.G.-Ontwikkelingsfonds over in vorige jaren budgettair gevoteerde doch toen niet opgenomen bedragen worden bijgeteld. Aangezien het in beide gevallen om een bedrag van rond 100 miljoen gaat, blijft het tekort circa 2 miljard. Wordt voorts rekening gehouden met het voor 1966 te verwachten tekort op kasbasis van het Gemeentefonds, dan kan het voor Rijk en Gemeentefonds tezamen te financieren bedrag worden gesteld op ruim 2,1 miljard. Blijkens bijlage 7 is hiervan meer dan 1,7 miljard gerealiseerd in het eerste halfjaar.

In de totale dekkingsbehoefte kan voor ongeveer 1050 miljoen worden voorzien door in de loop van 1966 beschikbaar komende reserveringen op de voorinschrijfrekeningen. Voorts zijn inmiddels twee staatsleningen op de open kapitaalmarkt geplaatst – een met een rente van 6½ pct. en een tegen 7 pct. – die tezamen nominaal 450 miljoen beliepen.

Zoals blijkt uit § 6.1 bedraagt het begrotingstekort voor 1967 bijna 1,2 miljard, wanneer rekening wordt gehouden met een aantal aanvullende posten, de voorgenomen wijzigingen in een aantal belastingen en de verkleining in de achterstand bij de heffing van de inkomstenbelasting.

Bij de herleiding van dit budgettaire tekort tot het tekort op kasbasis dient in de eerste plaats rekening te worden gehouden met het verschijnsel, dat zowel de betalingen als de ontvangsten met enige vertraging volgen op een trendmatige stijging van begrotingsuitgaven en -middelen. Daartegenover is in 1967 aan de uitgavenzijde een extra overloop van 1966 naar 1967 te verwachten als gevolg van de tijdelijke temporisering van de overheidsinvesteringen in 1966. Daar staat aan de middenkant o.m. tegenover dat de voorgenomen tariefverlaging van de inkomstenbelasting op kasbasis geringere betekenis heeft dan op begrotingsbasis en ook dat uit hoofde van de verkleining van de achterstand bij de heffing van die belasting de kas in 1967 voor een groter bedrag wordt beïnvloed dan in het begrotingssaldo is verwerkt.

Voorzover thans kan worden overzien zal het kastekort van het Rijk in 1967 door een en ander circa 150 miljoen lager uitkomen dan het tekort op begrotingsbasis. Wordt daarnaast rekening gehouden met het verwachte kastekort van het Gemeentefonds en met voorgenomen disposities door het E.E.G.-Ontwikkelingsfonds over in vorige jaren gevoteerde gelden, dan kan de financieringsbehoefte van het Rijk voor het kalenderjaar 1967 worden gesteld op 1,2 miljard.

De voor het Rijk in 1967 netto beschikbaar komende reserveringen op de voor-inschrijfrekeningen zullen in de orde van grootte van 1200 miljoen liggen en dus toereikend zijn om in de thans geschatte dekkingsbehoefte te voorzien. Het aanbod op de open kapitaalmarkt – mede gevoed door rond 560 miljoen aflossingen van het Rijk op de binnenlandse gevestigde schuld – kan daardoor, wat de overheidsvraag betreft, in de eerste plaats beschikbaar blijven voor gemeenten en provincies. Daarnaast kan de wenselijkheid zich voordoen dat het Rijk in 1967 meer kapitaalmarktmiddelen tot zich trekt teneinde een in 1966 ongedekt gebleven tekort alsnog geheel of ten dele langlopend te financieren.

Hoofdstuk 8. De uitgaven voor de verschillende onderwerpen van staatszorg

8.1 Van 200 miljoen naar 20 miljard

„Bijna 200 miljoen” is de titel van een boekje, waarin mr. A. Polak destijds een analyse gaf van de rijksbegroting voor het jaar 1908, die uitkwam op een uitgaventotaal van 194 miljoen. In de miljoenennota 1962 ¹⁾ werd een beschouwing gewijd aan het feit, dat de uitgavenbegroting voor dat jaar de grens van 10 miljard overschreed. Thans, vijf jaar later, passeert het uitgaventotaal de 20 miljard. Dit moge aanleiding zijn voor een terugblik op de beide genoemde begrotingen en een vergelijking met de begroting 1967.

Tabel 8-1 – *Vergelijking van de jaren 1908, 1962 en 1967*

	1908	1962	1967
Bevolking	5,8 mln.	11,8 mln.	12,6 mln.
Nationaal inkomen	2,3 mld.	44,0 mld.	75,8 mld.
Uitgaven rijksbegroting	194 mln.	11 160 mln.	20 152 mln.
Idem in % nationaal inkomen	8,4 %	25,4 %	26,6 %
Idem per hoofd der bevolking.	f 33	f 946	f 1 599
Prijsindex nationaal inkomen ²⁾	100	432	567

Uit de gegevens van de tabel blijkt duidelijk hoezeer de rijksfinanciën in het geheel van de nationale economie de laatste zestig jaar in belangrijkheid zijn toegenomen. De bevolking is weinig meer dan verdubbeld, het nationale inkomen is – nominaal – tot het dertigvoud toegenomen, de rijksuitgaven stijgen – eveneens nominaal – tot het honderdvoudige. De uitgaven voor de landsverdediging, voor waterstaatswerken en voor onderwijs namen op de begroting 1908 een belangrijke plaats in. Er waren al de Ongevallenwet, de Woningwet, de Gezondheidswet, de Leerplichtwet, de Militiewet.

Afgezien van de geldontwaarding is de sterke stijging van de uitgaven in de laatste zestig jaar, behalve door de groei van de bevolking, vooral veroorzaakt door een verschuiving van taken (en belastingen) van gemeenten naar het Rijk – en van particulieren naar het Rijk, b.v. op het gebied van de particuliere charitas – door de subsidiëring van het onderwijs, door de leningen woningwetbouw, door de hulp aan de landbouw en aan de ontwikkelingsgebieden en door bijdragen aan sociale verzekeringen e.d. Tabel 8-2 laat zien hoezeer een aantal van de rijks-taken, waarvoor op de begroting voor 1908 geen of nagenoeg geen gelden waren uitgetrokken, inmiddels in belangrijkheid is toegenomen.

¹⁾ Hoofdstuk III, § 1.

²⁾ Gebaseerd op gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek e.q. ramingen van het Centraal Planbureau.

Tabel 8-2 – De rijksuitgaven volgens de begrotingen 1908, 1962 en 1967, ingedeeld naar onderwerpen van staatszorg

	1908	1962	1967
Algemeen bestuur.	13,2	549	897
Landsverdediging.	46,6	2 107	2 993
Buitenlandse betrekkingen	1,2	268	450
Overzeese rijksdelen	2,5	42	117
Justitie en politie	7,4	524	960
Verkeer en waterstaat	34,9	976	1 947
Handel en nijverheid	3,4	183	319
Landbouw en visserij	2,2	601	805
Onderwijs, cultuur en recreatie	28,8	2 455	5 517
Sociale voorzieningen	4,6	1 106	1 841
Volksgezondheid	1,0	93	208
Volkshuisvesting	1,2	990	2 354
Nationale schuld	36,4	1 170	1 658
Overige	10,5	96	86
Totaal van de rijksuitgaven.	193,9	11 160	20 152

Vergelijking 1908 met 1967

De uitgaven voor justitie en politie en die voor handel en nijverheid tonen een (enigermate) evenredige ontwikkeling met het totaal van de uitgaven. De uitgaven voor algemeen bestuur, voor de landsverdediging, voor verkeer en waterstaat en die voor de nationale schuld blijven bij deze ontwikkeling belangrijk ten achter. In het bijzonder geldt dit voor de uitgaven voor het Huis der Koningin (onderdeel van de uitgaven voor algemeen bestuur), die in 1908 bijna 1 miljoen bedroegen, in 1962 4 miljoen en voor 1967, rekening houdend met het gedane voorstel tot verhoging, toenemen tot 7 miljoen. Daarentegen zijn de uitgaven voor buitenlandse betrekkingen (w.o. belangrijke uitgaven voor ontwikkelingshulp), landbouw, onderwijs, sociale voorzieningen en volksgezondheid aanzienlijk meer dan evenredig gestegen. Het meest opvallend evenwel is de stijging van de uitgaven voor volkshuisvesting, die thans ruim 10 pct. van het totaal belopen, terwijl zij van de begroting 1908 slechts een zeer gering deel ($\frac{1}{2}$ pct.) uitmaakten.

Vergelijking 1962 met 1967

In de korte spanne tijds van vijf jaren is het bedrag van de begroting met rond negen miljard toegenomen, d.i. met ruim 80 pct. Het nationale inkomen is in deze vijf jaren iets minder toegenomen. Het aandeel van de rijksuitgaven in de nationale economie is dus enigszins gestegen.

De toeneming van de rijksuitgaven met rond 9 miljard is voor $4\frac{1}{2}$ à 5 miljard het gevolg van loon- en prijsstijging. De overblijvende reële stijging van ruim 4 miljard kan globaal als volgt worden gespecificeerd:

(in miljarden guldens)

Onderwijs	1,4
Volkshuisvesting	0,8
Verkeer en waterstaat	0,6
Sociale voorzieningen	0,3
Nationale schuld	0,5
Overige doeleinden	0,7

 4,3

8.2 Nadere beschouwing van 1966 en 1967

De thans volgende tabellen zijn ingedeeld volgens een functionele groepering, die in Beneluxverband is vastgesteld. De opbouw per functie uit de verschillende begrotingshoofdstukken is aangegeven in bijlage 4. In bijlage 6B is het uitgavenverloop, zowel in bedragen als in percentages van het nationale inkomen, voor de laatste tien jaar vermeld.

Tabel 8-3 – *De uitgaven 1966/1967 naar onderwerpen van staatszorg*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst			Gehele Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966 ¹⁾	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967 ¹⁾	Oorspronkelijk vastgesteld 1966 ¹⁾	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967 ¹⁾	Oorspronkelijk vastgesteld 1966 ¹⁾	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967 ¹⁾
Algemeen bestuur	616	681	704	157	145	193	773	826	897
Militaire uitgaven	2 854	2 863	2 993	—	—	—	2 854	2 863	2 993
Buitenlandse btrekkingen . .	315	257	342	198	146	108	513	403	450
Suriname en Nederlandse Antillen	66	40	114	39	17	3	105	57	117
Justitie en politie (inclusief civiele verdediging) . . .	905	920	960	2	2	—	907	922	960
Verkeer en waterstaat	880	880	901	927	927	1 046	1 807	1 807	1 947
Handel en nijverheid	235	238	296	58	113	23	293	351	319
Landbouw en visserij	594	834	667	110	107	138	704	941	805
Onderwijs en wetenschappen	4 058	4 499	4 783	314	300	318	4 372	4 799	5 101
Cultuur en recreatie	379	356	416	1	1	0	380	357	416
Sociale voorzieningen	1 631	1 659	1 837	4	6	4	1 635	1 665	1 841
Volksgesondheid	189	188	206	2	2	2	191	190	208
Volkshuisvesting									
Huursubsidies	218	210	227	—	—	—	218	210	227
Leningen woningwetbouw	—	—	—	1 721	1 822	2 026	1 721	1 822	2 026
Overige uitgaven volkshuisvesting	94	85	101	—	1	0	94	86	101
Oorlogsschade	70	75	86	—	—	—	70	75	86
Nationale schuld (aflossingen verminderd met afschrijvingen)	880	920	1 098	439	439	415	1 319	1 359	1 513
Afschrijvingen	126	126	145	—	—	—	126	126	145
	14 110	14 831	15 876	3 972	4 028	4 276	18 082	18 859	20 152

¹⁾ Inclusief de aanvullende uitgaafposten zoals vermeld in § 4.1 van de miljoenennota 1966 resp. in § 6.1 van deze nota.

Algemene salaris- en pensioenmaatregelen

Ten einde een beter inzicht te verkrijgen in de uitgaven per functie, zijn in de vorenstaande tabel de stelposten voor algemene salaris- en pensioenmaatregelen, zowel voor 1966 als voor 1967, aan de verschillende functies toegerekend.

In het thans volgende overzicht wordt aangegeven welke bedragen naar verwachting voor 1966 en 1967 met deze maatregelen zijn gemoeid en op welke wijze deze bedragen in de begrotingen voor die jaren en de vermoedelijke uitkomsten 1966 zijn verwerkt.

Tabel 8-3a

	1966 Ontwerp- begroting Stelpost	1966 Vermoedelijke uitkomsten begrepen in de afzonderlijke begrotings- artikelen	Stelpost	1967 Ontwerp-begroting begrepen in de afzonderlijke begrotings- artikelen	Stelpost
a. Aanvullende nacalculatie salaristrend 1964, doorwerking van de compensatie voor de huurverhogingen 1960, 1962 en 1964 in de vakantieuitkering en wijziging van de standplaatsaftrek	30	611	—	650	—
b. Nacalculatie salaristrend 1965	100				
c. Uitkering ineens 1965	100				
d. Nieuwe salarismaatregelen per 1-1-1966	370				
e. Invoering van nieuwe pensioenwetten voor het overheids- personeel	p.m.	69	16	90	—
f. Definitieve regeling ziektekostenverzekering voor ambte- naren per 1-7-1967	p.m.	—	—	—	11 ²⁾
g. Huurcompensatie voor gehuwde vrouwen en jeugdloners	—	18	—	20	—
h. Optrekken van de salarisingrens waarboven geen ver- goeding voor onregelmatige dienst wordt gegeven (per 1-7-1966)	—	—	10	20	—
i. Nacalculatie salaristrend 1966	—	—	175	—	180 ¹⁾
j. Nieuwe salarismaatregelen per 1-1-1967	—	—	—	—	327 ¹⁾
k. Wijziging pensioenverhaal	—	—	—	—	38 ²⁾
	600 ³⁾	698	201	780	556
		899		1 336	

¹⁾ Opgenomen in een totaalpost van 507 miljoen, geraamd in de begroting van Binnenlandse Zaken.

²⁾ Aanvullende post in tabel 6-1 van deze nota.

³⁾ Geraamd in de begroting van Binnenlandse Zaken.

De ten laste van het Rijk komende salarissen en sociale lasten

De uitgaven voor salarissen en sociale lasten, welke rechtstreeks of via subsidies ten laste van het Rijk komen, kunnen voor 1967 globaal worden geraamd op 7½ miljard. Dit bedrag heeft betrekking op de volgende categorieën:

	Miljarden guldens	Aantal
Personeel van de departementen en van de daaronder ressorterende diensten	2,1	120 000
Personeel van het onderwijs	3,1	150 000
Militairen (zonder dienstplichtigen)	1,0	60 000
Rijks- en gemeentepolitie	0,4	20 000
Personeel van andere gesubsidieerde instellingen (voor het aandeel van het Rijk in de personeelskosten).	0,6	—
Wachtgelders	0,0	2 000

Hierin zijn niet opgenomen de personeelskosten van de staatsbedrijven, de personeelskosten die worden doorberekend, en de subsidies in de lonen en sociale lasten van personen die zijn te werk gesteld in het kader van de sociale werkvoorzieningsregelingen voor hand- en hoofdarbeiders.

Tabel 8-4 - *Algemeen bestuur*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
00.0 Algemene uitgaven	53	63	56	—	—	—
00.1 Wetenschappelijk onderzoek	31	33	37	—	—	—
00.20 Fiscaal apparaat	267	290	300	—	—	—
00.21 Financiële diensten	84	131	119	—	—	—
00.22 Muntwezen	3	3	4	26	17	7
00.23 Domeinbeheer	17	17	19	3	4	4
00.3 Centrale diensten en voorzieningen voor het bestuursapparaat	127	132	138	128	124	182
	582	669	673	157	145	193
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	34	12	31	—	—	—
	616	681	704	157	145	193

De Algemene uitgaven omvatten in hoofdzaak de ramingen voor het Huis der Koningin, de Hoge Colleges van Staat, het kabinet der Koningin en de kosten van het departementale apparaat van het ministerie van Algemene Zaken.

Onder het Wetenschappelijk onderzoek zijn o.a. de uitgaven voor het Centraal Bureau voor de Statistiek, het Centraal Planbureau en het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut begrepen. Bij de raming van de uitgaven van het K.N.M.I. is rekening gehouden met de aanschaffing van een computer.

Met betrekking tot het Fiscaal apparaat wordt opgemerkt, dat voor 1967 een verdere toeneming is te verwachten van het aantal belastingplichtigen voor de directe belastingen. Extra werkzaamheden zullen zijn verbonden aan de in de Wet op de inkomstenbelasting 1964 opgenomen mogelijkheid tot het vragen van een aanslag in geval de verrekenbare voorheffingen de verschuldigde belasting zowel met meer dan 5 pct. als met ten minste f 25 te boven gaan. Ook de vergelijkbare faciliteiten bij de dividend- en de kansspelbelasting zullen tot uitbreiding van de werkzaamheden aanleiding geven. Ondanks deze factoren kan als gevolg van verdere automatisering van werkzaamheden de personeelsformatie van de belastingdienst voor 1967 ruim 100 man lager worden geraamd dan voor 1966.

In de eerste plaats zal het op grond van de nieuwe wet op de motorrijtuigenbelasting mogelijk zijn door automatisering en centralisatie een besparing van rond 240 man te verkrijgen. Voorts is een belangrijke hoeveelheid rekenwerk van de inspecties der directe belastingen voor automatische verwerking overgebracht naar het rekencentrum te Apeldoorn. Ten slotte is nog een aantal andere automatiseringsprojecten in voorbereiding, waarvan mag worden verwacht, dat zij in de komende jaren tot een verdere arbeidsbesparing zullen leiden.

Belangrijke onderdelen van de rubriek Financiële diensten zijn de apparaatskosten van de Generale Thesaurie en de kosten van de directie Kadaster en Hypotheken. Ten aanzien van het Kadaster is in verband met de toeneming van de omvang van de werkzaamheden met personeelsuitbreiding rekening gehouden. Dank

zij verbetering van de werkmethoden en uitbreiding van de fotogrammetrische apparatuur kon de uitbreiding ten opzichte van 1966 tot 51 man worden beperkt.

Tot deze rubriek behoren ook de uitgaven voortvloeiende uit verleende staatsgaranties voor verzekeringen ten behoeve van hier te lande gevestigde ondernemingen op het terrein van het handels- en dienstenverkeer met het buitenland. Hiervoor is voor 1967 35 miljoen geraamd, terwijl de vermoedelijke uitkomsten 1966 waarschijnlijk 50 miljoen zullen bedragen. Op de begroting 1966 was hiervoor oorspronkelijk 8 miljoen uitgetrokken. De oorzaak van deze hogere ramingen moet worden gezocht in het feit, dat enkele debiteurlanden de betaling van de in 1966 en 1967 vervallende schulden naar latere data moeten verschuiven.

De uitgaven voor het Muntwezen vertonen een aanmerkelijke daling ten opzichte van 1966. Het ligt namelijk in het voornemen de aanmaak van zilveren guldens en rijksdaalders te staken en deze munten in het vervolg van nikkel te vervaardigen. Een wetsontwerp tot wijziging van de Muntwet 1948 wordt bij de Staten-Generaal ingediend.

De uitgaven voor Domeinbeheer vertonen ten opzichte van 1966 een geringe stijging.

De uitgaven voor de Centrale diensten en voorzieningen voor het bestuursapparaat betreffen in hoofdzaak de Rijksgebouwendienst. De huisvestingsbehoeften van de rijksoverheidsorganen zijn geleidelijk in omvang toegenomen. Hierin is onvoldoende voorzien. Ten einde de ontstane achterstand te verkleinen worden in de begroting 1967 zowel voor nieuwbouw (130 miljoen) als voor aankoop (51 miljoen) hogere bedragen geraamd dan in de begroting 1966 zijn voorzien (respectievelijk 93 en 34 miljoen).

Tabel 8-5 – Militaire uitgaven

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
01.0 Algemene uitgaven	34	34	34	—	—	—
01.1 Wetenschappelijk onderzoek	24	25	27	—	—	—
01.2 Koninklijke Landmacht	1 248	1 312	1 384	—	—	—
01.3 Koninklijke Luchtmacht	646	671	679	—	—	—
01.4 Koninklijke Marine	610	639	661	—	—	—
01.5 Militaire pensioenen en wachtgelden . .	153	185	193	—	—	—
Begrotingsplafond	2 715	2 866	2 978	—	—	—
Verschuiving van betaling naar volgend jaar		— 50	— 115 ^{b)}			
Betalingsplafond	2 715	2 816	2 863	—	—	—
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	139	47	130	—	—	—
	2 854	2 863	2 993	—	—	—

^{b)} Zonder rekening te houden met de 50 miljoen van 1966, die in 1967 beschikbaar komt.

De vermoedelijke uitkomsten 1966 overtreffen de oorspronkelijke begroting 1966 met 101 miljoen als gevolg van de kosten van salarismaatregelen (134 miljoen), de gevolgen van de wijziging van de Algemene Militaire Pensioenwet (15 miljoen), de meeropbrengst van de middelen van Defensie, waarmede ingevolge de plafondafpraak de begroting mag worden verhoogd (2 miljoen), terwijl 50 miljoen met toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet naar 1967 wordt overgebracht.

Het begrotingsplafond 1967 voor de defensieuitgaven is als volgt samengesteld:

Defensieplafond 1967 volgens defensienota 1964	2645 miljoen
Kosten salarismaatregelen (na 1-1-1964 t/m 1-1-1966)	259 „
Kosten omzetting soldijen in wedden	50 „
Meeropbrengst middelen (boven 33 miljoen)	10 „
Gevolgen wijziging Algemene Militaire Pensioenwet	15 „
Verlaging wegens overgang van de krijgsraden naar Justitie	- 1 „
	2978 miljoen

De begroting 1967 – het laatste jaar van de plafondperiode 1964/1967, behandeld in de defensienota 1964 – is opgesteld met inachtneming van de afspraken voor deze periode. Ten einde echter bij te dragen tot de noodzakelijke beperking van de uitgavenstijging zullen de kasuitgaven 115 miljoen beneden de begrotingsbedragen blijven. Dit bedrag zal dan in 1968 boven het begrotingsplafond ter beschikking staan.

De eventuele kosten die voortvloeien uit de Franse actie met betrekking tot de NAVO, zullen boven het defensieplafond ter beschikking dienen te worden gesteld. Het is echter niet zeker, welke uitgaven hiervoor in 1967 zullen worden gedaan.

Het beleid van de Regering blijft gericht op het nakomen van de in NAVO-verband aanvaarde verplichtingen, zoals deze in de defensienota 1964 zijn vermeld.

Door het ter beschikking stellen van enige eenheden voor vredesoperaties van de Verenigde Naties en door te blijven medewerken aan de totstandkoming van maatregelen tot wapenbeheersing en geleidelijke algemene ontwapening geeft de Regering blijk van haar ernstige wil de vrede te bevorderen.

De mogelijkheid tot realisering van de verdere plannen en zeker het tempo daarvan, zal in belangrijke mate afhankelijk zijn van de plafonds, die door het volgende kabinet voor de periode na 1967 zullen worden overeengekomen.

Ten aanzien van een aantal belangrijke aanschaffingen voor de drie krijgsmachtdelen is de beslissing nog niet genomen. Dit geldt met name voor de aanschaffing van een nucleaire onderzeeboot, waarvoor opnieuw in de begroting 1967 autorisatie wordt aangevraagd, doch waarvoor de noodzakelijke hulp van de Verenigde Staten nog niet vaststaat. De keuze ten aanzien van de vervanging van de Centuriontanks wil de Regering aan het volgende kabinet overlaten. Ook de keuze van het vliegtuig ter vervanging van de als Amerikaanse hulp verkregen Thunderstreaks en ter aanvulling van de lesvliegtuigen is nog niet gemaakt. De machtiging tot aanschaffing voor de tanks en voor de vliegtuigen zal eventueel nader bij suppletoire wet worden geregeld.

De eerste bestellingen ten behoeve van de nieuwbouw van twee onderzeebootbestrijdingsfregatten zullen binnenkort worden geplaatst. De bouw van zes fregatten van de Van Speyk klasse, uitgerust met Wasp helikopters met doelzoekende torpedo's, komt in 1967/68 gereed, evenals het uitrusten van de Neptune-vliegtuigen met moderne onderzeebootbestrijdingsapparatuur.

Van de zesde brigade zal in 1967 één pantserinfanteriebataljon paraat worden, terwijl het grootste deel van deze brigade met nieuw materieel geformeerd zal zijn. Ook het mechanisatieprogramma voor het gehele legerkorps met AMX, YP 408 voertuigen en met de Amerikaanse gepantserde amfibievoertuigen M. 113 nadert dat jaar zijn voltooiing. De vervanging van de lichte tanks van de verkennings-eenheden wordt voorbereid; de verhoging van de vuurkracht van het legerkorps vordert goed.

De opbouw van de vijf in Duitsland gelegerde groepen geleide wapens – Nike en Hawk – voor de luchtverdediging zal in de loop van 1967 en 1968 worden voltooid. Verbeteringen in het systeem van de Hawk zijn in studie genomen. Het „minimal facilities” melding- en gevechtsleidingsysteem, als voorloper en onderdeel van het uitgebreide „Nadge”-programma, zal in 1967 in werking komen.

De in uitzicht gestelde nieuwe bezoldigingsregeling voor de dienstplichtigen zal op 1 januari 1967 in werking treden. Deze maatregel komt in de praktijk neer op bijna een verdubbeling van de inkomsten voor hen, die momenteel soldij genieten. De onlangs afgekondigde verkorting van de werkelijke dienstdtijd voor de dienstplichtigen van de landmacht zal voor het eerst ten aanzien van de begin 1969 met klein verlof gaande militairen effect sorteren.

De voorziening in de behoefte aan vrijwillig dienend personeel blijft van de drie krijgsmachtdelen voortdurende aandacht vergen. De resultaten van de werving van technische specialisten zijn bevredigend. Het streven blijft erop gericht om door een zo efficiënt mogelijke inzet van het personeel de gevechtswaarde van de strijdende onderdelen door een betere personeelsvoorziening te verhogen.

De mogelijkheid tot uitbreiding van het vrijstellingbeleid wordt sterk beperkt door de toeneming van het aantal afkeuringen van dienstplichtigen van circa 22 pct. in de jaren tot 1964 tot naar schatting 28 pct. voor de lichting 1967.

Hoewel op verschillende wijzen getracht wordt door verhoogde doelmatigheid de exploitatiekosten te drukken, blijft het percentage van de gelden beschikbaar voor investeringen teruglopen. De aanschaffingskosten van het moderne materieel stijgen daarentegen. De spanning tussen exploitatie- en investeringsuitgaven neemt hierdoor toe.

Tabel 8-6 – *Buitenlandse betrekkingen*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerpbegroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerpbegroting 1967
02.0 Algemene uitgaven	15	16	18	—	—	—
02.1 Wetenschappelijk onderzoek	0	0	0	—	—	—
02.2 Vertegenwoordiging in het buitenland	91	90	94	7	6	4
02.3 Deelneming aan internationale organisaties en conferenties	24	29	25	97	97	—
02.3 Europese Economische Gemeenschap	11	13	14	—	—	—
02.4 Uitgaven ten behoeve van ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk	165	106	184	94	43	104
02.4 Overige uitgaven ten behoeve van het buitenland	1	1	—	—	—	—
	307	255	335	198	146	108
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	8	2	7	—	—	—
	315	257	342	198	146	108

De uitgaven voor Nederlandse vertegenwoordiging in het buitenland worden voor 1967 slechts weinig hoger geraamd. De aankoop of nieuwbouw van ambts-woningen in het buitenland verloopt trager dan werd verwacht o.m. door de sedert medio 1966 nagestreefde temporisering van investeringen. In verband met het onbested blijven van gelden in 1966 kan voor 1967 met een lager bedrag worden volstaan.

In de raming van de rubriek Deelneming aan internationale organisaties en conferenties is onder meer begrepen het aandeel van Nederland in de kosten van de Verenigde Naties en van de daarmee verband houdende organisaties. Tevens is rekening gehouden met de bijdragen van Nederland in het Europees Sociaal Fonds, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, de Noord-Atlantische Raad en de West Europese Unie. Aangezien deze bijdragen over het algemeen zijn vastgesteld op een bepaald percentage van de geleidelijk stijgende budgetten van deze organisaties, vertonen de Nederlandse bijdragen eveneens een stijgende lijn.

De verhoging van de deelneming in het kapitaal van het Internationale Monetaire Fonds heeft inmiddels haar beslag gekregen.

Ook het administratieve budget van de E.E.G. zal naar verwachting een stijging te zien geven. Inmiddels is gebleken dat de raming voor 1966 aan de krappe kant is geweest. In verband hiermede is voor 1967 de Nederlandse bijdrage in dit budget aanmerkelijk hoger geraamd.

De uitgaven voor ontwikkelingshulp zijn in de indeling naar onderwerpen van staatszorg ten dele opgenomen onder Buitenlandse betrekkingen (hulp aan ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk) en voor het deel, dat Suriname en de Nederlandse Antillen ten goede komt, onder de hierna volgende tabel 8-7.

In de begroting voor 1966 is voor hulp aan ontwikkelingslanden rekening gehouden met een totaal van 410 miljoen. De feitelijke uitgaven zullen lager zijn. Het in 1966 niet uit te geven bedrag is evenwel vrijwel volledig gecommiteerd voor hulpactiviteiten waarvoor hetzij bilaterale overeenkomsten zijn afgesloten, hetzij verplichtingen zijn aangegaan met internationale organisaties. Het bedrag dat hiervoor in 1966 werd uitgetrokken, blijft nagenoeg geheel krachtens artikel 24 van de Comptabiliteitswet gereserveerd voor het voldoen aan deze door Nederland aangegane verplichtingen.

Voor 1967 is 450 miljoen geraamd. Ondanks de matiging die in de rijksbegroting is betracht met betrekking tot overheidsactiviteiten heeft de Regering gemeend, voor 1967 circa 40 miljoen meer te moeten uittrekken voor hulpverlening aan minder ontwikkelde landen dan in 1966. Evenals in 1966 is onder het totaalbedrag begrepen 47,5 miljoen als betalingsverplichting aan het E.E.G.-fonds, welke verplichting in de begroting door middel van een binnenlijnse post tot uitdrukking is gebracht.

Voor 1967 wordt voor leningen te verstrekken in het kader van de consortia en consultatieve groepen een hoger bedrag geraamd dan voor 1966. Dit houdt met name verband met de oprichting van een beperkt aantal nieuwe consultatieve groepen waarvoor door de Wereldbank het initiatief is genomen. In verband met overschotten op de ramingen voor vorige jaren is ten behoeve van de deelneming in het kapitaal van buitenlandse ontwikkelingsbanken 5 miljoen minder geraamd dan het vorige jaar.

Voor hulp aan Zuid-Oost Azië is een belangrijk hoger bedrag in de ontwerp-begroting opgenomen. Bij de bestemming van deze gelden zal in het bijzonder het oog gericht zijn op de behoeften van Indonesië.

Ten slotte zal het bedrag waartoe garanties kunnen worden gegeven voor leningen, die de Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelingslanden N.V. aan Latijns Amerika verstrekt, in 1967 wederom op 18 miljoen worden gesteld.

Door de Minister zonder Portefeuille belast met de aangelegenheden betreffende de hulp aan ontwikkelingslanden is ook voor 1967 een overzicht van de uitgaven van het Nederlandse hulpprogramma 1967 opgesteld.

Tabel 8-7 - Suriname en Nederlandse Antillen

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
03.0 Algemene uitgaven	0	0	0	—	—	—
03.4 Uitgaven ten behoeve van de ontwikkeling van Suriname en de Nederlandse Antillen	64	38	112	39	17	3
03.4 Overige uitgaven ten behoeve van Suriname en de Nederlandse Antillen	2	2	2	—	—	—
	66	40	114	39	17	3

De ontwikkelingshulp voor de West wordt gebracht van 103 miljoen in 1966 op 115 miljoen in 1967. Aangezien nog niet bekend is welke bedragen in 1967 in de vorm van leningen en welke bedragen in de vorm van bijdragen à fonds perdu zullen worden gegeven, is het bedrag voor ontwikkelingshulp voorshands bijna geheel onder de Gewone Dienst opgenomen.

In 1966 blijven de vermoedelijke uitgaven aanzienlijk beneden de ramingen. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een belangrijke vertraging in de voorbereiding en de uitvoering van de omvangrijke projecten, welke in de meerjarenplannen zijn opgenomen. Voorts laat het zich aanzien dat Suriname niet ten volle gebruik zal maken van de faciliteiten welke geboden zijn voor de verbetering van zijn financiële positie.

Tabel 8-8 – *Justitie en politie (incl. civiele verdediging)*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
04.0 Algemene uitgaven	15	20	29	—	—	—
04.1 Wetenschappelijk onderzoek	0	0	0	—	—	—
04.2 Rechtspraak	76	83	84	—	—	—
04.3 Rijkspolitie	146	155	156	—	—	—
04.4 Gemeentepolitie	273	295	308	—	—	—
04.5 Gevangeniswezen, psychopatenzorg, reclassering en voorlichting in strafzaken	85	92	91	—	—	—
04.6 Binnenlandse veiligheid	18	18	20	—	—	—
04.8 Kinderbescherming	158	166	176	—	—	—
	771	829	864	—	—	—
04.7 Civiele verdediging	88	75	53	2	2	—
	859	904	917	2	2	—
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	46	16	43	—	—	—
	905	920	960	2	2	—

De uitgaven voor het departementspersoneel, tot en met 1966 verdeeld over verschillende rubrieken, zijn voor 1967 samengevoegd in één begrotingsartikel en in de vorenstaande tabel onder Algemene uitgaven opgenomen. De stijging van de uitgaven voor dit onderdeel is in hoofdzaak hieraan toe te schrijven.

Ten behoeve van de gerechtelijke instanties is enige personeelsuitbreiding geraamd in verband met de toeneming van het aantal zaken, onder meer van de overtredingen in de verkeerssector.

De formatie van de rijkspolitie voor 1967 is afgestemd op de vermoedelijk ultimo 1967 aanwezige sterkte van rond 6600 man. Hiervoor is bijna 118 miljoen uitgetrokken. Voor de materiële uitgaven van het korps en het wagenpark wordt ruim 20 miljoen aangevraagd. Dit bedrag maakt het mogelijk het beleid, gericht op een zo rationeel mogelijke aanwending van de beschikbare mankracht, onverminderd voort te zetten, onder andere door verdere motorisering, door het plaatsen van vaste verkeerslichtinstallaties en door het laten uitvoeren van comptabele werkzaamheden door andere diensten.

Door de gunstige resultaten van het wervingsbeleid, onder andere door het verlenen van vrijstelling van opkomst voor eerste militaire oefening aan aspirant-politiemannen, kan wederom gerekend worden op een maximale bezetting (300 man) van de opleidingsschool voor het korps der rijkspolitie.

Met het oog op de onderbezetting van de formaties van de gemeentepolitie zal ook in 1967 de werving van personeel met kracht moeten worden voortgezet. Voor 1967 zijn gelden geraamd ten behoeve van de voorbereiding van een verkeers- en kaderopleiding, het onderzoek op het gebied van moderne apparatuur voor de verkeersregeling en de verbindingen en andere materiële voorzieningen.

Het aantal gedetineerden in gevangenis en huizen van bewaring wordt, op jaarbasis, geraamd op 3600. De kosten van bewaking, voeding, kleding, bewassing enz. vergen rond 50 miljoen. Ten behoeve van de verpleging van ongeveer 900 ter beschikking van de Regering gestelde criminelen in rijks- en particuliere inrichtingen is ruim 22 miljoen uitgetrokken. In het najaar zal de Prof. Pompekliniek te Nijmegen in gebruik worden genomen, waardoor de verplegingsmoge-

lijkheid belangrijk wordt vergroot. Dit is mede van betekenis voor het zogenaamde passantenvraagstuk. Voor subsidies ten behoeve van de bouw van particuliere psychopateninrichtingen kan, rekening houdend met het tempo waarin gedane toezeggingen voor nieuwbouw zullen worden verwezenlijkt, voor 1967 met 3,4 miljoen worden volstaan tegenover 4,5 miljoen in 1966. De uitgaven voor gesubsidieerde reclasseringsinstellingen en reclasseringsraden nemen voor 1967 met ruim 2 miljoen toe tot rond 15 miljoen.

Op het terrein van de kinderbescherming wordt het normatieve subsidiesysteem geleidelijk ingevoerd. Aan de opstelling van een structuurplan wordt gewerkt.

De raming van de uitgaven voor verpleging van minderjarigen in particuliere inrichtingen en tehuizen voor de kinderbescherming is voor 1967 gebaseerd op een nagenoeg gelijkblijvend aantal verpleegdagen van globaal 5 miljoen. Voor de uitgaven voor de verzorging van minderjarigen in pleeggezinnen is uitgegaan van rond 4 miljoen verpleegdagen. In totaal vergen deze uitgaven 137 miljoen; dit is ruim 13 miljoen meer dan voor 1966.

Het ligt in de bedoeling het percentage, dat wordt gehanteerd bij de vaststelling van het subsidie aan voogdij-instellingen, die kinderen plaatsen in inrichtingen, voor 1967 te brengen van 98 op 99. Ook is rekening gehouden met enige verhoging van de vergoeding voor de verzorging van kinderen in pleeggezinnen.

Mede gelet op het aantal projecten, waarvoor subsidietoezeggingen zijn gedaan, is voor bouwsubsidies ruim 14 miljoen uitgetrokken, hetgeen ten opzichte van 1966 een stijging betekent van ruim 3 miljoen. Voor de verpleging van naar schatting 480 pupillen in rijksinrichtingen voor kinderbescherming is voor 1967 bijna 9 miljoen geraamd.

Voor de civiele verdediging is voor 1967 53 miljoen uitgetrokken. Hieruit kunnen de jaarlijks terugkerende exploitatie- en onderhoudskosten worden gefinancierd. De voor 1967 noodzakelijke investeringen, waartoe voor een belangrijk deel in vorige jaren opdrachten zijn gegeven, kunnen worden bestreden uit de in die jaren onbestede gebleven begrotingskredieten.

Tabel 8-9 – *Verkeer en waterstaat*

		Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
		Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
05.0	Algemene uitgaven	7	7	8	0	3	0
05.1	Wetenschappelijk onderzoek	33	36	36	2	3	3
05.20	Aanleg en onderhoud van landwegen (inclusief Rijkswegenfonds)	446	453	408	321	331	452 ¹⁾
05.21	Verkeers- en vervoersdiensten m.b.t. het wegverkeer	29	31	37	2	2	2
05.3	Landaanwinning	33	32	22	30	29	44
05.4	Zee- en rivierwaterkering en afwatering	153	152	160	90	88	88
05.50	Zeescheepvaart	7	7	7	—	—	—
05.510	Aanleg en onderhoud van waterwegen	120	119	134	198	196	215
05.511	Verkeers- en vervoersdiensten m.b.t. het verkeer op waterwegen	8	9	9	—	—	—
05.6	Verkeer per spoor	—	—	35	—	—	—
05.7	Burgerlijke luchtvaart	30	30	33	10	10	10
05.9	P.T.T.	—	—	—	384	385	442
		866	876	889	1 037	1 047	1 256 ¹⁾
	Uitgaven voor wegen gefinancierd uit opcenten motorrijtuigenbelasting en andere middelen van het Rijkswegenfonds	—	—	—	110	120	210 ¹⁾
	Toegekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	14	4	12	—	—	—
		880	880	901	927	927	1 046

¹⁾ Hierbij is rekening gehouden met de voorgenomen verhoging van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting.

In de voor aanleg en onderhoud van landwegen vermelde bedragen voor de Gewone Dienst 1966 is een bedrag van 109 miljoen opgenomen voor betalingen aan de provincies over de jaren 1963 tot en met 1965 in het kader van de onlangs van kracht geworden Wet Uitkeringen Wegen. De uitkeringen aan de provincies zullen overigens voor 1967 een bedrag van 219 miljoen belopen, hetgeen 30 miljoen hoger is dan over 1966 zal worden uitgekeerd. Voor het onderhoud van de rijkswegen wordt in 1967 een bedrag van 107 miljoen aangevraagd tegen een vermoedelijk beloop van rond 85 miljoen in 1966. In 1967 zal met het aanbrengen van middenbermbeveiligingen 6 miljoen zijn gemoeid.

Het Rijkswegenfonds zal in 1966 10 miljoen meer ter beschikking krijgen dan was geraamd, grotendeels door hogere bijdragen van derden. In 1967 zou bij de thans bestaande financiering voor de aanleg van rijkswegen 330 miljoen kunnen worden besteed (hierbij is dan reeds rekening gehouden met de dekking van het nadelige saldo van de begroting van het fonds voor 1965 ten bedrage van 15 miljoen). Tengevolge van kostenverhogende factoren, zoals gewijzigde inzichten t.a.v. de bouw van kruisingen, aansluitingen, beveiliging enz. van autosnelwegen en opgetreden loon- en prijsstijgingen, zou handhaving van de genoemde uitgavengrens tot ernstige vertraging leiden bij de uitvoering van het rijkswegenbouwprogramma, zoals dit bij de instelling van het Rijkswegenfonds in de bedoeling lag. Ten einde deze vertraging zoveel mogelijk te beperken zal een ontwerp van wet tot verdubbeling van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting worden ingediend, van welk voorstel een extra opbrengst van 107 miljoen wordt verwacht. In de vorenstaande tabel is dit hogere bedrag opgenomen.

De werken aan de „Rotterdamse Ruit” zullen in 1967 naar verwachting zover gereedkomen, dat het verkeer van de oostelijke en westelijke zijde van deze ruit gebruik zal kunnen maken.

De steeds toenemende verkeersmoeilijkheden in de steden nopen de Regering ertoe voor te stellen aan de daartoe in aanmerking komende gemeenten in 1967 tot een bedrag van 10 miljoen bijdragen te verstrekken in de kosten van maatregelen ter verbetering van verkeers- en vervoersvoorzieningen. Hiervan zal 5 miljoen ten goede komen aan voorzieningen ten behoeve van het openbaar vervoer en eenzelfde bedrag aan de overige verkeersvoorzieningen. Voor aan te gane verplichtingen ten laste van latere jaren wordt voor 1967 een maximum van 40 miljoen voorgesteld. De verwachting bestaat dat hier in de komende jaren een niet onaanzienlijke stijging van uitgaven zal optreden.

In de rubriek Landaanwinning treedt voor 1967 een verschuiving van uitgaven naar de Buitengewone Dienst op. Deze is een gevolg van de voorgestelde opheffing van het Zuiderzeefonds per 1 januari 1967: de vroegere kapitaalverstrekking aan het fonds werd gelijkelijk over Gewone en Buitengewone Dienst verdeeld. Thans worden de uitgaven voor waterbouwkundige werken van de Dienst Zuiderzeewerken en de cultuurtechnische en bouwkundige werken van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, die veel hogere bedragen vergen dan de onder de Gewone Dienst opgenomen uitgaven, rechtstreeks ten laste van de Buitengewone Dienst gebracht. Hoewel de werken ter droogmaking van de Zuiderzee enigermate worden getemporiseerd, kan de sluiting van de meerdijk van Zuidelijk Flevoland tegen het einde van 1967 worden verwacht. De eerste bewoners van Lelystad zullen zich naar verwachting medio 1967 kunnen vestigen.

Voor de uitvoering van de Deltawerken is voor 1967 een bedrag van 174 miljoen uitgetrokken. De voortgang van de werken zal zoveel mogelijk volgens plan plaatsvinden, waarbij overigens enige vertraging bij de sluiting van het Volkerak en het Haringvliet niet kan worden vermeden. Voorts zullen enige minder urgente onderdelen van het plan later worden uitgevoerd, zodat in 1967 ten opzichte van 1966 met 6 miljoen minder kan worden volstaan. De strijd tegen de waterverontreiniging wordt met kracht voortgezet. Het subsidiebedrag voor bijdragen aan derden stijgt voor 1967 tot 12 miljoen tegen 6 miljoen in 1965 en 9 miljoen in 1966.

Voor de aanleg en onderhoud van waterwegen wordt in 1967 een bedrag geraamd van 349 miljoen tegen vermoedelijke uitgaven in 1966 van 315 miljoen. Deze stijging wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door hogere uitgaven voor het Europoortproject en het Amsterdam-Rijnkanaal. Naar het zich laat aanzien zullen de werken aan de nieuwe havenmond in IJmuiden in 1967 gereed komen.

Tengevolge van de geboden terughoudendheid ten aanzien van de stijging van de uitgaven in 1967 zal het niet mogelijk zijn in dat jaar een begin te maken met de werken voor de nieuwe havenmond te Scheveningen.

De exploitatietekorten die de laatste jaren bij de Nederlandse Spoorwegen N.V. optreden, dragen een structureel karakter. Deze ontwikkeling noopt de Regering voor te stellen een bijdrage van 35 miljoen te verstrekken voor het overnemen van bedrijfsvreemde lasten. Ook in andere landen doen zich deze problemen voor, waardoor in 1965 de Raad van Ministers van de E.E.G. de lid-staten heeft uitgenodigd maatregelen te nemen, opdat de spoorwegen worden ontlast van de uitgaven, die zij naar billijkheid niet zouden behoren te dragen.

In de loop van 1967 zal het nieuwe areaal van Schiphol in gebruik worden genomen. De verkeerstoren en het technisch centrum van de Rijksluchtvaartdienst zullen dan geheel bedrijfsklaar moeten zijn. Tengevolge van de aanzienlijke toeneming van het luchtverkeer zal de apparatuur voor de luchtverkeersleiding worden uitgebreid. Tevens wordt naar verbetering van de landingshulpmiddelen gestreefd om automatische landingen mogelijk te maken.

De kapitaalverstrekking aan de PTT ondergaat ten opzichte van 1966 een stijging met 58 miljoen tot 442 miljoen. Deze verhoging is nodig om aan de steeds toenemende kapitaalbehoefte van de telefoniesector, als gevolg van het sterk stijgende aantal gegadigden voor een telefoonaansluiting, het hoofd te bieden. Overigens zal ook na deze belangrijke verhoging van de kapitaalverstrekking, de wachtlijst van telefoonaansluitingen nog aanzienlijk blijven.

Tabel 8-10 – *Handel en nijverheid*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
06.0 Algemene uitgaven	12	12	16	—	—	—
06.1 Wetenschappelijk onderzoek	79	87	100	27	29	18
06.2 Handel en ambacht	34	37	43	—	—	—
06.3 Industrie	91	87	97	1	3	5
06.4 Mijnwezen	4	5	22	30	80	—
06.5 Energieproductie en transport	5	5	5	—	1	0
06.6 Toerisme	3	3	6	—	—	—
	228	236	289	58	113	23
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	7	2	7	—	—	—
	235	238	296	58	113	23

Met de verplaatsing van de veemarkt in Utrecht ten behoeve van de Jaarbeurs is in totaal 12 miljoen gemoeid. Hiervan zal het Rijk 4 miljoen voor zijn rekening nemen. De eerste betaling door het Rijk zal in 1967 plaatsvinden voor een bedrag van 1 miljoen.

Het voornemen bestaat om in het belang van de ontwikkeling van technische procédés en apparaturen in de militaire sector met een aantal nieuwe projecten te beginnen. Hieraan zal ook door het ministerie van Economische Zaken worden deelgenomen. In verband hiermede is binnenslijns een bedrag van 4,5 miljoen opgenomen voor het aangaan van nieuwe verplichtingen welke ten laste van latere dienstjaren tot uitgaven zullen leiden. De in het verleden reeds aangegane verplichtingen zullen in 1967 tot een bedrag van 2,8 miljoen tot uitgaven leiden.

Voor de ontwikkeling van technische procédés en apparaturen in de civiele sector moet in 1967 met een uitgave van 1 miljoen rekening worden gehouden. Tevens is in 1967 een bedrag van 12 miljoen aangevraagd voor het aangaan van nieuwe verplichtingen welke ten laste van latere dienstjaren tot uitgaven zullen leiden. Het ligt in het voornemen om ter bevordering van de economische groei in de naaste toekomst over te gaan tot het subsidiëren van gericht ontwikkelingswerk. Dit ontwikkelingswerk zal rechtstreeks bij de industrie moeten plaatsvinden.

Ter stimulering van ontwikkelingsactiviteiten op kernenergetisch gebied wordt een bedrag van 16,4 miljoen (1966: 6,0 miljoen) aangevraagd. De overgang van de fase van het onderzoek naar die van de industriële toepassing begint steeds meer gestalte te krijgen. De ervaring leert, dat deze industriële ontwikkeling nog belangrijke bedragen vergt.

Voor 1967 behoeft geen bedrag te worden uitgetrokken voor de bijdrage aan het Reactor Centrum Nederland in de financiering van de bouw en inrichting van het kernreactorcentrum. De uitgaven hiervoor (ca. 8 miljoen) zullen geheel uit in vorige jaren onbesteed gebleven bedragen kunnen worden gefinancierd.

Een hogere bijdrage van ca. 1 miljoen is noodzakelijk voor de subsidiëring van bedrijfseconomische en planologische voorlichting en de behandeling van kredieten ten behoeve van het midden- en kleinbedrijf. Deze activiteiten zullen voortaan gecoördineerd worden binnen het nieuwe Centraal Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf. Daarnaast zullen ook de voorlichtingsactiviteiten van de privaatrechtelijke standorganisaties en van daarvoor in aanmerking komende branche-instituten van midden- en kleinbedrijf worden gesubsidieerd.

In 1967 zullen de eerste uitkeringen plaatsvinden binnen het kader van de ontwikkelings- en saneringsmaatregelen voor het midden- en kleinbedrijf. Hiervoor is 6 miljoen geraamd.

De uitgaven, welke nog uit het tot 1965 gevoerde regionale industriële beleid voortvloeien, vertonen een belangrijke daling. De subsidies ten behoeve van provinciale en gemeentelijke infrastructuurwerken zullen dalen van 35 miljoen in 1966 tot 25 miljoen in 1967. De bijdragen in het kader van de oude Premie- en Prijsreductieregeling nemen af van 15 miljoen in 1966 tot 10 miljoen in 1967.

Daarentegen zal voor de uitvoering van het nieuwe infrastructuurprogramma 1965-1968 in 1967 12,5 miljoen nodig zijn tegen 7,5 miljoen in 1966. Voor in 1967 aan te gane verplichtingen, die ten laste van latere dienstjaren tot uitgaven zullen leiden, is een binnenlijnse post van 50 miljoen opgenomen.

Voor de nieuwe premiereregeling industriegebouwen en prijsreductieregeling industrieterrein is 8 miljoen nodig, 3 miljoen meer dan in 1966.

Ter verbetering van de infrastructuur in Zuid-Limburg is het de bedoeling gedurende vijf jaar jaarlijks 12,5 miljoen aan verplichtingen aan te gaan. Voor uitgaven in 1967 is 5 miljoen geraamd.

Op een aantal industrieterreinen in Zuid-Limburg is een afzonderlijke premie- en prijsreductieregeling van toepassing. Evenals voor 1966 wordt voor het aangaan van verplichtingen 10 miljoen aangevraagd; voor 1967 worden uitgaven verwacht tot een bedrag van 5 miljoen.

Zoals in de nota inzake de mijnindustrie en de industriële herstructurering van Zuid-Limburg van 14 december 1965 is aangekondigd zal over 1965 aan de gezamenlijke steenkolenmijnen een steunbedrag worden toegekend. Dit bedrag is, met inbegrip van de rente op 15 miljoen vastgesteld en zal in 1967 worden uitbetaald.

Voor de financiering van de Domaniale Mijn Mij N.V., die door de Staat is overgenomen, is voorshands een memoriepost opgenomen.

Voor 1967 worden geen bedragen meer aangevraagd voor kapitaalverstrekkingen aan de Staatsmijnen. Er is van uitgegaan, dat per 1 januari 1967 de Staatsmijnen in een n.v. zullen zijn omgezet. Dit houdt in dat deze n.v. in beginsel voor de dekking van haar kapitaalbehoeften zelfstandig op de kapitaalmarkt zal kunnen opereren.

Voorgesteld wordt om het totaal aan subsidietoezeggingen ten behoeve van de toeristische infrastructuur te handhaven op het niveau 1966 van 12 miljoen. Deze subsidietoezeggingen zullen pas na 1967 tot uitgaven leiden. Het aangevraagde bedrag (6 miljoen) is bestemd voor gedeeltelijke betaling van in voorgaande jaren aangegane verplichtingen.

Tabel 8-11 *Landbouw en visserij*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
07.0 Algemene uitgaven	35	39	39	0	0	0
07.1 Wetenschappelijk onderzoek	73	79	82	5	6	5
07.2 Landbouw, tuinbouw en veeteelt ¹⁾	242	483	297	—	—	—
07.3 Cultuurtechnische werken	168	169	174	79	71	74
07.4 Bosbouw	23	25	26	3	7	3
07.5 Jacht, rivier- en zeevisvangst	11	12	13	3	4	2
07.6 Ontginning en ontwikkeling van IJssel-meerpolders	21	19	15	20	19	54
	573	826	646	110	107	138
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	21	8	21	—	—	—
	594	834	667	110	107	138
¹⁾ waarvan:						
voor het Landbouw-Egalisatiefonds.	139	317	132	—	—	—
voor andere uitgaven	103	166	165	—	—	—

De krappe begrotingssituatie maakt het onvermijdelijk voor een aantal taken op het gebied van de landbouw van een wezenlijke uitbreiding af te zien. Dit geldt niet alleen voor het onderzoek en de voorlichting, maar in het algemeen voor de diensten en afdelingen, die niet onmiddellijk het structuurbeleid tot hun taak hebben. Een belangrijke uitzondering hierop is de Veeartsenijkundige Dienst. Hier is rekening gehouden met de geleidelijke overneming door het Rijk van een gedeelte — voor 1967 15 miljoen — van de kosten van de georganiseerde dierziektenbestrijding. Dit deel van de kosten werd voorheen door de melkproducenten gedragen door middel van een heffing van 25 cent per 100 kg afgeleverde melk.

Voor het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw is een subsidie voorzien van 45 miljoen. Naar verwacht mag worden zal dit voldoende zijn om de bestaande saneringsregelingen uit te voeren en de ontwikkelingsactiviteiten voort te zetten.

De uitgaven voor cultuurtechnische werken vertonen een kleine stijging.

Het algemene visserijbeleid zal in 1967 worden voortgezet. Aan de sportvisserij zal toenemende aandacht worden geschonken, waartoe een bedrag van 0,6 miljoen is uitgetrokken. Belangrijk voor de visserij is ook, dat het onderzoek naar mogelijkheden om waterverontreiniging te bestrijden met kracht wordt voortgezet.

Als gevolg van de voorgenomen opheffing van het Zuiderzeefonds per 1 januari 1967 zijn de uitgaven voor de ontginning en ontwikkeling van IJsselmeerpolders voor 1967 bruto opgenomen op de begroting van het ministerie van Verkeer en Waterstaat. Voor 1966 zijn deze uitgaven opgenomen onder aftrek van de daartegenoverstaande ontvangsten van het fonds.

Het Landbouw-Egalisatiefonds

Bij de raming van het L.E.F. voor het komende jaar is niet vooruitgelopen op in 1967 te nemen beleidsbeslissingen.

Tabel 8-11a – Specificatie van het nadelig saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds

	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp- begroting 1967
1. consumentensubsidie op brood	59	56	42
2. toeslag lichte gronden	32	30	23
3. rund- en varkensvlees	71	70	69
4. eieren en gevogelte.	26	19	19
5. melk	326	437	418
6. onvoorzien en diversen.	14	9	16
	—528	—621	—587
saldo t.o.v. Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de landbouw . . .	+ 16	+ 16	+120
	—512	—605	—467
af: saldo heffingen en restituties granen . .	+373	+288	+335
nadelig saldo	—139	—317	—132

De overschrijding met 178 miljoen van het oorspronkelijk geraamde nadelige saldo voor 1966 wordt in hoofdzaak verklaard door de hogere uitgaven voor de afzet van zuivelprodukten en door het teruglopen van de invoer van voedergranen, hetgeen een daling van de heffingenopbrengst ten gevolge heeft.

In de ontwerp-begroting 1967 is de opbrengst van de invoerheffingen op granen hoger geraamd dan de vermoedelijke uitkomsten 1966 op grond van de bij de opstelling van deze begroting bestaande inzichten in de ontwikkeling van wereld-marktprijzen en invoerhoeveelheden.

Het consumentensubsidie op brood en de vaste toeslag voor industriemelk worden volgens het uit de E.E.G.-verordeningen voortvloeiende schema verder afgebroken. Ook de toeslag op voedergranen op de lichte gronden wordt volgens het eerder vastgestelde ritme verder verlaagd.

Ten opzichte van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw is een te ontvangen bijdragesaldo van 120 miljoen geraamd onder andere als gevolg van het feit, dat in de tranche 1965/1966 (die in de L.E.F.-begroting 1967 tot uitdrukking komt) de voor ons land gunstige gemeenschappelijke financiering voor de sector zuivel voor 12 maanden (voor 1966: 8 maanden van de tranche 1964/1965) is opgenomen. Het genoemde bedrag is gebaseerd op nog niet definitieve voorstellen van de Europese Commissie.

Op 24 juli jl. is in de Raad van de Europese Economische Gemeenschap een akkoord bereikt over de gemeenschappelijke marktverordeningen voor suiker, oliën en vetten en voor groenten en fruit. De financiële gevolgen van deze verordeningen zijn voor de overige lid-staten van meer voordeel dan voor Nederland. Het is niet uitgesloten dat zulks reeds in 1968 in het saldo ten opzichte van het Brusselse fonds merkbaar wordt.

Tabel 8-12 – *Onderwijs en wetenschappen*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
08.0 Algemene uitgaven	20	22	24	1	1	0
08.1 Wetenschappelijk onderzoek	73	77	93	8	8	9
08.2 Lager onderwijs	1 657	2 035	2 020	—	—	—
08.3 Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	439	493	525	4	4	3
08.40 Nijverheidsonderwijs	655	728	776	8	8	5
08.41 Lager en middelbaar land- en tuinbouw-onderwijs	64	70	79	1	1	1
08.42 Ander vak- en beroepsonderwijs	165	179	191	9	9	6
08.5 Wetenschappelijk onderwijs	765	822	871	283	269	294
	3 838	4 426	4 579	314	300	318
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	220	73	204	—	—	—
	4 058	4 499	4 783	314	300	318

Het totaalcijfer van de vermoedelijke uitkomsten 1966 van Onderwijs en wetenschappen ligt hoger dan de oorspronkelijk vastgestelde raming. Dit komt met name door de afrekeningen van de onderwijssubsidies over afgesloten dienstjaren, het groter aantal leerlingen dan aanvankelijk werd verwacht, alsmede door de loon- en prijsstijgingen in 1966.

Hoewel de ramingen voor 1967 opnieuw een stijging vertonen, is ook hier voor zover mogelijk, terughoudendheid betracht. De uitgaven voor het onderwijs – exclusief het wetenschappelijk onderwijs – vloeien echter in hoofdzaak voort uit het bestaande stelsel van onderwijswetgeving. Naast de loon- en prijsstijgingen is daarbij het leerlingenaccres de belangrijkste kostenbepalende factor. Uit de onderstaande tabel blijkt, dat ook voor 1967 rekening moet worden gehouden met een toeneming van de belangstelling voor vrijwel alle vormen van onderwijs.

Tabel 8-12a

Vorm van onderwijs	Aantal leerlingen		Rijksuitgaven	
	1966	1967	1966	1967
Kleuteronderwijs	450 000	465 000	187	241
Opleidingsscholen voor kleuterleidsters	10 500	12 000	12	16
Lager onderwijs	1 700 000	1 741 000	951	1 094
Buitengewoon lager onderwijs	66 000	67 800	100	110
Kweekscholen	28 000	29 400	65	75
Scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	210 000	225 700	415	493
Scholen voor nijverheidsonderwijs	530 000	545 000	624	737
Leerlingstelsels	70 000	77 800	21	24
Lager en middelbaar land- en tuinbouw-onderwijs	23 000	22 800	60	71
Sociaal pedagogisch onderwijs	10 000	11 000	18	23
Vormingswerk voor leerplichtvrije jeugd	50 000	59 000	19	29

Op de begroting 1966 is een bedrag van 373 miljoen beschikbaar voor uitkeringen aan het Gemeentefonds wegens de door dit fonds – ingevolge artikel 5 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 – aan de gemeenten te verrichten uitkeringen voor de vergoeding voor schoolgebouwen en de materiële kosten van de verschillende vormen van lager onderwijs. Voorgesteld is dit bedrag te verhogen tot 585 miljoen. Voor het uitkeringsjaar 1966 zelf zal 495 miljoen benodigd zijn; 90 miljoen betreft uitkeringen over voorgaande jaren. Voor het uitkeringsjaar 1967 wordt een bedrag van 520 miljoen aangevraagd. Deze verhoging wordt in hoofdzaak veroorzaakt door het gereedkomen van nieuwe lokalen.

De grote autonome uitgavenstijgingen laten, gezien de budgettaire mogelijkheden, bij het lager onderwijs en het voortgezet onderwijs slechts op beperkte schaal een intensivering van het bestaande onderwijsbeleid toe. Rekening is gehouden met uitbreiding van het aantal extra of niet verplichte onderwijzers ter voorziening in bijzondere behoeften, met uitbreiding van het aantal experimenteerscholen en met verbeteringen bij het buitengewoon lager onderwijs. Talrijke andere bij het onderwijs levende verlangens, zoals verlaging van de leerlingenscalen en de klassesplitsingsnormen en afschaffing van de marges bij het kleuteronderwijs, zullen nog niet gerealiseerd kunnen worden. Desondanks zal door een stelselmatige bezinning op de uitgaven, binnen de voor 1967 gegeven financiële middelen naar verdere kwaliteitsverbetering bij het onderwijs worden gestreefd.

Bij de wet van 20 mei 1966 (*Stb.* 227) is ingesteld een Raad van Advies voor het wetenschapsbeleid. De raad zal van advies dienen over het beleid op het gebied van de wetenschapsbeoefening in nationaal en internationaal verband. Tevens zal een interdepartementaal ambtelijk overlegorgaan worden ingesteld, waarin onder meer aan de raad te richten adviesaanvragen en de door de raad uitgebrachte adviezen zullen worden behandeld.

Voor het jaar 1967 zal de groei van de uitgaven voor het wetenschappelijk onderzoek enigermate moeten worden afgeremd.

Het is niet mogelijk gebleken het uitgavenpeil voor de instellingen voor wetenschappelijk onderwijs en onderzoek, dat in het Algemeen Financieel Schema 1966–1969 (8169, nr. 1) op grond van de daarin genoemde uitgangspunten voor het jaar 1967 is aangegeven in alle opzichten te handhaven in de ramingen voor 1967. Enige verhogingen zijn aangebracht in verband met de verdere uitbreiding van de medische faculteit te Rotterdam, die op 1 september jl. haar eerste cursusjaar is aangevangen.

Voor de exploitatieuitgaven ten behoeve van de autonome instellingen voor wetenschappelijk onderwijs en ten behoeve van de academische ziekenhuizen is 658 miljoen uitgetrokken tegenover 608 miljoen in 1966 (beide bedragen inclusief salarismaatregelen); voor investeringen ten behoeve van deze instellingen en ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek is 379 miljoen opgenomen, uit welk bedrag ook de investeringen van ongeveer 4 miljoen ten behoeve van het Internationaal Opleidingscentrum voor Luchtkartering te Delft alsmede het Instituut voor Sociale Studiën te 's-Gravenhage moeten worden gefinancierd. Voor 1966 was gerekend op 350 miljoen.

Ingevolge het besluit enkele taken van het departement van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk over te brengen naar dat van Onderwijs en Wetenschappen zullen met ingang van 1 januari 1967 de Koninklijke Bibliotheek, de Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis, het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie en de subsidiëring aan het Nederlandsch Comité voor Geschiedkundige Wetenschappen behoren tot het Directoraat-Generaal voor de Wetenschappen.

Het aantal aanvragen om toekenning van een rijksstudietoelage voor de cursus 1966/1967 is ca. 9000 onder de oorspronkelijke raming gebleven, waardoor ook het aantal toekenningen bij de oorspronkelijke verwachtingen zal achterblijven. Mede doordat bij het vaststellen van de rijksstudietoelagen nieuwe richtlijnen worden gehanteerd, waarbij onder meer de invloed van kinderbijslag en kinderaftrek volledig in aanmerking wordt genomen, kan voor 1967 met een bedrag van rond 91 miljoen worden volstaan.

Het maximale bedrag van de rijksstudietoelage, dat met ingang van 1 september 1965 is vastgesteld op f 3850 per jaar, is met het oog op de inmiddels gestegen kosten van levensonderhoud en studie met ingang van 1 september 1966 verhoogd tot f 4000 per jaar.

Tabel 8-13 – *Cultuur en recreatie*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
08.0 Algemene uitgaven	5	5	5	—	—	—
08.1 Wetenschappelijk onderzoek	3	3	3	—	—	—
08.6 Vrijtijdsbesteding, jeugdvorming, volksontwikkeling en sport	90	81	100	—	—	—
08.7 Kunsten, oudheidkunde en natuurbescherming	104	107	114	0	0	0
08.8 Radio, televisie en pers.	132	132	143	—	—	—
08.9 Erediensten.	19	19	27	1	1	—
	353	347	392	1	1	0
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	26	9	24	—	—	—
	379	356	416	1	1	0

Het tempo, waarin in 1966 het cultuur- en recreatiebeleid wordt geïntensiveerd, kan in 1967 slechts ten dele worden gehandhaafd. De sterke verhoging in 1966 maakt het mogelijk voor 1967 met een minder forse groei van de uitgaven te volstaan.

Het aantal gevallen, waarin voor 1967 een uitbreiding van activiteiten is voorgenomen, is beperkt. Met name zijn voor de eerste keer gelden opgenomen voor de subsidiëring van investeringen voor overdekte sportaccommodaties. Voorts is rekening gehouden met de herziening van de subsidieregeling voor sportorganisaties.

Voor bijzondere subsidies voor activiteiten en investeringen op cultureel en maatschappelijk terrein in verband met de structuurveranderingen in Zuid-Limburg zijn extra bedragen opgenomen. Ook voor de activiteiten in de stimuleringsgebieden en de streken met omvangrijke ruilverkavelingen worden hogere bedragen voorgesteld.

Voor 1967 wordt voorgesteld gelden ter beschikking te stellen voor bijzondere toneelactiviteiten in Limburg en het Noorden des lands. Ten behoeve van de ontwikkeling van het Nederlandse filmwezen, een bedrijfstak die door de ontwikkeling van de laatste jaren in structurele moeilijkheden is komen te verkeren, is eveneens een bedrag opgenomen.

De stijging van de uitgaven voor radio, televisie en pers ten opzichte van 1966 wordt enerzijds veroorzaakt door de toenemende kosten voor lonen en salarissen, anderzijds door de uitbreiding van het aantal zenduren van radio en televisie. Ook de uitbreiding van de studiobouw voor de televisie speelt hierbij een rol. Tegenover deze stijgende uitgaven staan hogere middelen in verband met een nog steeds doorgaande groei van het aantal geregistreerde televisietoestellen.

Tabel 8-14 – Sociale voorzieningen

		Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
		Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
09.0	Algemene uitgaven	32	44	32	—	—	—
09.1	Wetenschappelijk onderzoek	0	0	1	—	—	—
09.2	Sociale zekerheid (inclusief uitgaven voor pensioenen en wachtgeld)	872	883	1 006	—	—	—
09.3	Sociale bijstand	49	51	51	—	—	—
09.41	Uitgaven voor ambtenaren en anderen, voortvloeiende uit het eertijds opzeggen door Indonesië van bepaalde overeenkomsten	242	268	266	2	2	2
09.42	Emigratie	13	13	12	—	—	—
09.43	Sociale hulp	76	87	93	2	4	2
09.44							
09.45							
09.5	Arbeidersbescherming	15	15	16	—	—	—
09.6	Maatregelen in het belang van de werkgelegenheid	259	271	293	0	0	—
09.7	Arbeidsverhoudingen	4	4	4	—	—	—
		1 562	1 636	1 774	4	6	4
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen		69	23	63	—	—	—
		1 631	1 659	1 837	4	6	4

Sociale verzekeringen

Het ligt in het voornemen het stelsel van sociale verzekeringen in 1967 op enkele belangrijke punten structureel te verbeteren en aan te passen aan de sociaal-politieke eisen van deze tijd. De beperkte mogelijkheden op budgettair gebied hebben naast administratief-technische problemen, ertoe geleid dat de Regering als invoeringsdatum voor de nieuwe maatregelen 1 juli 1967 heeft gekozen. Het gaat hier om drie groepen sociale verzekeringsmaatregelen:

1. betreffende „zwarte” geneeskundige risico's.

De nieuwe volksverzekering zoals deze voorzien wordt in het ontwerp van de Algemene Wet Zware geneeskundige risico's (A.W.Z.) vergt een premie van 1,6

pct., die op dezelfde wijze wordt geheven als de premie ingevolge de Algemene Ouderdomswet (A.O.W.). Het Rijk zal de financiering van de Algemene Kinderbijslagwet (A.K.W., huidige premie 2,1 pct.) overnemen. Daartegenover zal de huidige rijksbijdrage aan de A.O.W. komen te vervallen, waardoor de premie van deze verzekering met 0,5 pct. zal stijgen. Per saldo zal aldus de invoering van de A.W.Z. geen verhoging van de premies met zich brengen.

2. betreffende „lichte” geneeskundige risico's.

Deze risico's kunnen zelfstandig worden gedragen indien het inkomen een zeker bedrag overschrijdt. De verplichting tot deelneming aan de Beperkte volksverzekering ziekenfondsen (B.V.V.) zal bij aanvaarding van het daartoe strekkende wetsontwerp zich alleen uitstrekken tot de Nederlanders beneden een bepaalde inkomensgrens. De premie van de B.V.V. (5,8 pct. = huidige premie verplichte ziekenfondsverzekering) zal wat de loontrekkenden betreft door de werkgevers worden opgebracht. Dit betekent een verschuiving van het huidige werknemersaandeel ad 2,9 pct. naar de werkgever.

3. betreffende arbeidsongeschiktheid.

Bij invoering van de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (W.A.O., *Stb.* 1966, no. 84) en de daarbij aangepaste Ziektewet (*Stb.* 1966, no. 85) zullen de aanspraken op loondervingsvergoeding bij arbeidsongeschiktheid van loontrekkenden ruimer worden dan zij thans zijn. Deze verruiming van de aanspraken vergt een premieverhoging van ca. 1 pct.

In grote lijnen samengevat hebben bovengenoemde sociale verzekeringscomplexen gevolgen voor omvang en inhoud van de sociale zekerheid, de verdeling van de premies, het loonbeleid in de overheidssector en het budgettaire beleid.

a. Omvang en inhoud van de sociale zekerheid

Door invoering van de A.W.Z. zullen alle Nederlanders verzekerd zijn tegen de geldelijke gevolgen van zware geneeskundige risico's, als b.v. langdurige ziekenhuisopname. Door de A.W.Z. zal iedere Nederlander ongeacht zijn inkomens- of vermogenspositie rechtens aanspraak hebben op voorzieningen die voor het grootste gedeelte thans, maar dan met inachtneming van de inkomens- en vermogenspositie van de betrokkene, op grond en ten laste van de Algemene Bijstandswet (A.B.W.) worden verstrekt.

Het voorstel tot invoering van de B.V.V. komt globaal gesproken neer op het samenvoegen van de afzonderlijke kringen van verzekerden van de thans bestaande verplichte, vrijwillige en bejaardenziekenfondsverzekeringen. Op deze wijze wordt een egalisering van het draagvlak bereikt, waardoor de financieringsproblemen van de vrijwillige en bejaardenverzekeringen tot een oplossing worden gebracht.

Bij het bepalen van de aanspraken van loontrekkenden op grond van de W.A.O. en de daarbij aangepaste Ziektewet zal geen onderscheid meer worden gemaakt naar de oorzaak van de arbeidsongeschiktheid. Voorts zal tot uitkering worden overgegaan bij een lagere mate van arbeidsongeschiktheid en zal de uitkering gebaseerd worden op het werkelijk verdiende loon (tot een jaarmaximum van f 20 000) en niet meer op het loon van ongeschoolden. De afzonderlijke ongevalverzekering komt hiermee te vervallen.

b. De verdeling van de premies over werkgevers en werknemers

Door de invoering van deze drie complexen zullen belangrijke verschuivingen optreden tussen de door de werknemers en de door de werkgevers op te brengen premies. Per saldo blijft de premielast voor de werkgevers ongeveer gelijk en stijgt de premielast voor de werknemers met ca. 1 pct. Netto gezien wordt dus de bestedingsruimte die anders voor de werknemers mogelijk zou zijn geweest met ongeveer 1 pct. beperkt. Onderstaande tabel geeft op jaarbasis een overzicht van de verschuivingen en van het netto-resultaat.

Tabel 8-14a – *Verschuiving premies sociale verzekeringen bij invoering A.W.Z., B.V.V. en W.A.O. (op jaarbasis, stijging of daling t.o.v. huidige situatie in procenten)*

	Verzekering	Werknemers-aandeel	Werkgevers-aandeel
A.W.Z.-complex	A.O.W.	+ 0,5	—
	A.W.Z.	+ 1,6	—
	A.K.W.	—	— 2,1
B.V.V.-complex	B.V.V.	— 2,9	+ 2,9
W.A.O.-complex	W.A.O.	+ 1,85	+ 1,85
	Ziektewet	—	+ 1,0
	Int. Wet Inv.	—	— 2,4
	Ongevallenwet	—	— 1,3
		+ 1,05	— 0,05

c. Het loonbeleid voor de overheidssector

De invoering van de drie bovengenoemde verzekeringscomplexen heeft voor de inkomenspositie van het overheidspersoneel een geheel andere betekenis dan voor de inkomenspositie van de werknemers in de particuliere sector, doordat de sociale voorzieningen bij de overheid in veel opzichten een afwijkend beeld vertonen. Zo zal de verhoging van de A.O.W.-premie niet ten laste van het overheidspersoneel komen; deze premie wordt namelijk door de overheid betaald. Voorts dient er rekening mee te worden gehouden, dat voor de betaling van de premie voor de A.W.Z. — die op dezelfde voet wordt geheven als de A.O.W.-premie — in de overheidssector wellicht geen andere regeling zal kunnen worden getroffen dan voor de betaling van de A.O.W.-premie, hetgeen er op neer zou komen, dat de overheid ook de premie voor de A.W.Z. ten behoeve van haar personeel zou betalen. De W.A.O. zal niet op het overheidspersoneel van toepassing zijn, zodat uit dien hoofde geen premieverhoging voor dit personeel zal ontstaan.

In de particuliere sector kan het vervallen van het werknemersdeel van de premie voor de verplichte ziekenfondsverzekering bij invoering van de B.V.V. beschouwd worden als een (gedeeltelijke) compensatie voor de stijging van de werknemerspremies tengevolge van de invoering van het A.W.Z.- en het W.A.O.-complex. Compensatie voor de stijging van de A.O.W.- en de A.W.Z.-premies

is in de overheidssector niet nodig, wanneer daar geen lastenverzwaring voor het personeel ontstaat. In de hieronder genoemde berekeningen met betrekking tot de budgettaire gevolgen is er dan ook van uitgegaan dat de invoering van de nieuwe sociale wetten voor de overheid als werkgever per saldo geen extra lasten met zich brengt.

d. Budgettaire aspecten ¹⁾

De invoering van de nieuwe sociale wetgeving heeft voor de rijksbegroting verschillende gevolgen. De positieve gevolgen (in het bijzonder wegvallen van de rijksbijdrage A.O.W., wegvallen van uitgaven op de begrotingen van Justitie en C.R.M., verlaging van het aandeelpercentage van het Gemeentefonds) ²⁾ doen zich voor van de eerste dag van de inwerkingtreding van de nieuwe sociale wetten af. Een belangrijk deel van de negatieve budgettaire gevolgen – met name de overneming van de A.K.W.-premie door het Rijk – treedt echter met een kwartaal vertraging op. In het eerste jaar waarin het Rijk de A.K.W.-premie voor zijn rekening neemt kan namelijk met een kwartaal minder als uitgaven ten laste van de rijksbegroting worden volstaan, omdat in het eerste kwartaal na het ontstaan van de nieuwe situatie de kinderbijslagen nog ten laste van het A.K.W.-fonds oude stijl gebracht kunnen worden.

Aldus ontstaat bij invoering van de hier besproken maatregelen per 1 juli 1967 in 1967 per saldo een budgettair voordeel van rond 115 miljoen. Aangezien de toekomstige netto lasten van de nieuwe verzekeringscomplexen voor de rijksbegroting op jaarbasis op rond 125 miljoen kunnen worden geraamd, wordt hierdoor voor rond 240 miljoen beslag gelegd op de begrotingsruimte 1968.

Overige sociale voorzieningen

Voor het maatschappelijk opbouwwerk en het individueel maatschappelijk werk zijn belangrijk hogere bedragen uitgetrokken. Dit is deels noodzakelijk uit hoofde van de stijging die lonen en salarissen ondergingen deels om aan de groei van de verschillende activiteiten tegemoet te kunnen komen. Deze laatste factor houdt mede verband met de stimulans welke het vorig jaar gegeven werd door verhoging – met ingang van 1 januari 1966 – van de subsidiepercentages voor een aantal regelingen.

De tijdelijke maatregelen ter stimulering van de bouwvakopleiding voor volwassenen, die in 1964 zijn getroffen, zullen in die gedeelten van het land waar de situatie op de bouwmarkt meer normaal wordt ingetrokken worden.

¹⁾ De hieronder gegeven beschouwing is gebaseerd op voorlopige berekeningen. De cijfers hebben betrekking op de extra lasten voor de rijksbegroting in vergelijking met de lasten die het gevolg zouden zijn van voortzetting van het bestaande beleid.

²⁾ De verlaging van het aandeelpercentage van het Gemeentefonds tengevolge van de invoering van de nieuwe sociale wetten kan op jaarbasis worden gesteld op een bedrag van ruwweg 350 miljoen voor de A.W.Z. en van 15 à 20 miljoen voor de B.V.V. Bij de bepaling van het eerstgenoemde bedrag is onder meer rekening gehouden met het voornemen van de minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid alle inrichtingen waarin thans ten laste van gemeenten patiënten zijn opgenomen (voorlopig) te erkennen in het kader van de toepassing van de A.W.Z.

Tenzij gewijzigde omstandigheden of nieuw verkregen inzichten naar aanleiding van het door de S.E.R. uit te brengen advies inzake de arbeidsmarktpolitiek tot een andere uitkomst zouden leiden, zal voor 1967 met een bedrag van 24 miljoen ten behoeve van de aanvullende werkgelegenheid kunnen worden volstaan.

Tabel 8-15 – Volksgezondheid

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
10.0 Algemene uitgaven	21	22	24	—	—	—
10.1 Wetenschappelijk onderzoek	15	16	17	2	2	2
10.2 Sociale en preventieve geneeskunde	78	81	84	—	—	—
10.3 Ziekenhuizen, klinieken en sanatoria	16	17	18	—	—	—
10.4 Openbare gezondheid	47	48	52	—	—	—
	177	184	195	2	2	2
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	12	4	11	—	—	—
	189	188	206	2	2	2

Bij de verwezenlijking van de wensen, die in de Volksgezondheidsnota 1966 zijn geuit, moet voor 1967 rekening worden gehouden met de beperkte budgettaire mogelijkheden. Toch zullen enkele verbeteringen mogelijk worden gemaakt, waarvan in de eerste plaats de voorgenomen invoering per 1 juli 1967 van de Algemene Wet Zware Geneeskundige risico's genoemd dient te worden. Voorts zal de voorgenomen invoering per 1 juli 1967 van de Beperkte volksverzekering ziekenfondsen de zekerheid van adequate geneeskundige voorzieningen vergroten, zij het ten aanzien van een beperkte groep. Deze langs de weg van de wetgeving nagestreefde verbeteringen van het volksgezondheidsklimaat zijn gerubriceerd onder de voorgaande rubriek Sociale voorzieningen, maar dienen — gezien de volksgezondheidsaspecten — toch ook hier gereleveerd te worden. Ook buiten het gebied van de wettelijke maatregelen worden ten behoeve van de volksgezondheid ruimere mogelijkheden geschapen. Daarbij kunnen genoemd worden een structurele verbetering van de subsidies voor de wijkverpleging en van de subsidies op het gebied van de geestelijke volksgezondheid, alsmede een uitbreiding van de subsidiëring voor verschillende medische beroepenopleidingen.

Tabel 8-16 – *Volkshuisvesting*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
11.0 Algemene uitgaven	11	11	12	—	—	—
11.1 Wetenschappelijk onderzoek	7	7	7	—	1	0
{ Huursubsidies	218	210	227	—	—	—
11.2 { Leningen woningwetbouw	—	—	—	1 721	1 822	2 026
{ Overige uitgaven in het belang van de volkshuisvesting	66	62	75	—	—	—
11.3 Ruimtelijke ordening	6	4	4	—	—	—
	308	294	325	1 721	1 823	2 026
Toegerekende uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	4	1	3	—	—	—
	312	295	328	1 721	1 823	2 026

Met het doel uitzicht te krijgen op het einde van de kwantitatieve woningnood werd in voorgaande jaren alle aandacht besteed aan een zo snel mogelijke groei van het aantal gereedkomende woningen. De getroffen maatregelen tot het opvoeren van de bouwproductie hebben gunstige resultaten opgeleverd. Zo kwamen in 1964 ruim 100 000 woningen gereed, in 1965 liep dit aantal op tot 115 000 en het is niet onmogelijk, dat het er in 1966 ca. 120 000 zullen zijn. Het doel, een productie van ongeveer 125 000 woningen per jaar is thans technisch bereikbaar, maar zal alleen kunnen worden gerealiseerd wanneer ook de financiële ruimte in de economie beschikbaar is.

Tevens werden eind 1964 en gedurende 1965 maatregelen voorbereid tot opvoering van de kwaliteit van de nieuwbouw en tot een optimaal gebruik van de bestaande woningvoorraad. Een wijziging van het huur- en subsidiebeleid ter bevordering en realisering van deze doelstellingen werd op 1 januari 1966 ingevoerd. Voor bestaande woningen werd op basis van de gewijzigde Huurwet (8125) een naar groepen van woningen gedifferentieerde huurverhoging in twee fasen mogelijk. De eerste fase werd per 1 januari 1966 gerealiseerd; de verlagende invloed van de tweede fase is voor 1967 op de desbetreffende post tot uitdrukking gebracht, waarbij rekening is gehouden met het voornemen de ingang van de tweede fase te verschuiven van 1 januari naar 1 juli 1967.

Geleidelijk zal ook de zo noodzakelijke verbetering en vernieuwing van de bestaande woningvoorraad ter hand genomen worden.

In verband met de moeilijke budgettaire en monetaire omstandigheden wordt in de begroting en in het bouwprogramma voor 1967 voorshands gerekend met het goedkeuren van 117 500 woningen. Dit aantal wordt als volgt verdeeld: 57 500 woningwetwoningen, 14 500 gesubsidieerde particuliere huurwoningen, 22 500 gesubsidieerde eigen woningen en 23 000 woningen in de ongesubsidieerde sector. Wanneer de economische en financiële situatie ruimte laat, zal het aantal goedkeuringen zo mogelijk weer tot 125 000 woningen worden verhoogd, waarvan 60 000 woningwetwoningen.

De expansie is, zoals bekend, niet alleen in de woningbouw opgetreden, ook in de overige bouw is de laatste jaren een andere orde van grootte bereikt: reëel ongeveer een stijging van 40 pct. sedert 1962. Op grond van bestaande achterstanden zou een verdere groei in die sector wel gewenst zijn, doch de financierings-

problemen dwingen voor dit moment tot een afzwakking van de expansie. Het bouwprogramma voor 1967 geeft hiervan de weerspiegeling. Naar verwachting zal in 1966 de bouwproductie circa 5900 miljoen gaan bedragen; het programma raamt voor 1967 een produktie van 6300 miljoen. Reëel, dat wil zeggen afgezien van prijsstijging, is de produktie voor 1967 slechts enkele procenten hoger geraamd dan in 1966.

Naast de uit het vorenstaande blijkende (voorlopige) vermindering van het woningbouwprogramma zullen ter verlichting van de huidige financiële situatie nog een aantal andere maatregelen worden voorgesteld. Deze leiden vooral tot verhogingen van ontvangsten, die in § 9.3 worden besproken. Voor de uitgavenzijde van de begroting is van belang, dat naast de geldende regeling ter bevordering van het eigen-woningbezit, die twee faciliteiten kent (een bijdrage ineens en een garantie tegenover de geldgever voor een opgenomen geldlening tot 90 pct. van de stichtingskosten van de woning), de mogelijkheid tot het verlenen van een bijdrage ineens, die in jaarlijkse termijnen zal worden uitbetaald, in het leven zal worden geroepen. Hiervan wordt voor 1967 een uitgavenvermindering van 20 miljoen verwacht.

Het nieuwe subsidiebeleid, dat op 1 januari 1966 van kracht is geworden en dat voor 1966 nog vrijwel uitsluitend tot uitdrukking komt in de verplichtingenmaxima, blijkt voor 1967 voor het eerst uit de uitgavenramingen. De onderstaande specificatie van de huursubsidies geeft hiervan een beeld.

Tabel 8-16a — Specificatie van de huursubsidies

	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp- begroting 1967
Bijdragen in de exploitatie van woningwetwoningen ingevolge de Beschikking geldelijke steun toegelaten instellingen	—	24
Bijdragen in de exploitatie van woningwetwoningen ingevolge de vóór 1966 geldende regelingen	128	119
Bijdragen ingevolge de Beschikking geldelijke steun eigen woningen	7	18
Bijdragen ingevolge de Beschikking geldelijke steun particuliere huurwoningen	—	3
Premie- en bijdrageregeling gesubsidieerde particuliere woningbouw (ingevolge de vóór 1966 geldende regelingen)	57	43
Bijdragen aan gemeenten ingevolge de Beschikking geldelijke steun doorstroming	12	13
Kosten van woningverbetering en -splitsing	6	7
	210	227

Ondanks het feit dat het aantal in 1967 goed te keuren woningwetwoningen voorshands beperkt zal worden tot 57 500 (1966: 60 000) moet als gevolg van onder meer kwaliteitsverbetering en prijsstijgingen voor 1967 gerekend worden op hogere uitgaven voor leningen woningwetbouw dan voor 1966. Voor 1967 is 2026 miljoen uitgetrokken, voor 1966 moet worden gerekend op 1822 miljoen. Eenzelfde tendens vertonen de verplichtingen, die in beide jaren mogen worden aangegaan. In 1966 zullen deze oplopen tot 1997 miljoen, voor 1967 is 2166 miljoen geraamd.

Met de Stichting Verletbestrijding Bouwnijverheid werd destijds overeengekomen dat de rijksbijdrage na afloop van het winterseizoen 1965–1966 zou vervallen; de

onkosten, verbonden aan de verletbestrijding, zouden daarna geheel door het bedrijfsleven en opdrachtgevers gedragen worden. Naar het zich thans laat aanzien, zal de Stichting Verletbestrijding Bouwnijverheid de overheidssteun nog niet geheel kunnen missen. Om te voorkomen dat hetgeen inmiddels bereikt is, in korte tijd verloren zou gaan, is in de begroting 1967 een memoriepost voor dit doel opgenomen (1966: 10 miljoen), waarop ten hoogste 5 miljoen zal worden overgeboekt uit overschotten van voorgaande jaren.

In de tweede nota inzake de ruimtelijke ordening zal een uitvoerige uiteenzetting worden gegeven van het beleid, dat voor een goede ruimtelijke ontwikkeling nodig is.

De subsidieregeling voor het veiligstellen van bufferstroken tussen stedelijke gebieden in het westen des lands is verruimd in die zin, dat de rijksbijdrage ook betrekking kan hebben op aankoop van grond.

Onder de taken van de overheid, die in de komende tijd meer naar voren zullen komen, behoort de stadsreconstructie. Artikel 32 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening voorziet in de mogelijkheid van rijksbijdragen.

Deze vormen op het gebied van de ruimtelijke ordening het tegenbeeld van de bijdragen voor sanering en krotopruijing, die uit een oogpunt van volkshuisvesting kunnen worden toegekend. Het is de bedoeling voor beide soorten bijdragen een regeling te treffen in één algemene maatregel van bestuur berustend op de Woningwet en de Wet op de Ruimtelijke Ordening. Voor 1967 is gerckend met een hoger bedrag voor bijdragen aan gemeenten ten behoeve van de sanering en krotopruijing (opgenomen onder de rubriek Overige uitgaven in het belang van de volkshuisvesting). Naarmate het woningtekort wordt ingelopen – in sommige delen van het land is dit reeds het geval – zullen de vervanging van de zeer slechte woningen en de verbetering van woonbuurten geleidelijk meer ter hand worden genomen. Voor 1967 is voor uitgaven op dit terrein 57 miljoen geraamd (1966: 40 miljoen), terwijl het verplichtingenmaximum gesteld is op 68 miljoen (1966: 50 miljoen).

Tabel 8-17 – *Oorlogsschade*

		Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
		Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerpbegroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerpbegroting 1967
12.200	Herstel oorlogsschade overheids-eigendommen	10	10	16	—	—	—
12.10							
12.40							
12.50	Buitengewone pensioenen en bijzondere uitkeringen	52	56	64	—	—	—
12.60	Overige uitgaven oorlogsschade. . .	8	9	6	—	—	—
		70	75	86	—	—	—

De resterende verplichtingen voor oorlogsschade in de publiekrechtelijke sector zullen in 1967 vrijwel kunnen worden afgewikkeld.

Als vervolg op de herzieningen, die met ingang van 1 januari 1965 in de uitkeringen op grond van de Rijksgroepsregeling Oorlogsslachtoffers en de uitkeringen op grond van de wetten Buitengewoon Pensioen werden doorgevoerd, zullen verdergaande verbeteringen in de buitengewone pensioenen met ingang van 1 januari 1967 worden voorgesteld.

Tabel 8-18 – Nationale schuld

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
13.2 Rente en kosten binnenlandse schuld . .	870	910	1088	—	—	—
13.3 Rente en kosten buitenlandse schuld . .	10	10	10	—	—	—
13.4 Aflossing binnenlandse schuld	—	—	—	542	542	560
13.5 Aflossing buitenlandse schuld	—	—	—	23	23	—
	880	920	1098	565	565	560
Af: afschrijvingen	—	—	—	126	126	145
	880	920	1098	439	439	415

De rente op de gevestigde schuld stijgt van 572 miljoen in 1966 tot 704 miljoen in 1967. Deze verhoging wordt veroorzaakt door de na het indienen van de begroting 1966 gesloten leningen, alsmede door de omwisseling van 398,4 miljoen schatkistcertificaten van 2½ pct. in certificaten van 5 à 5½ pct.

De rente op de vlottende schuld geeft een stijging te zien van 308 miljoen ten laste van de begroting 1966 tot 394 miljoen ten laste van 1967. Dit is een gevolg van de volgende factoren. Het bedrag aan schatkistpapier, dat in 1967 gemiddeld zal uitstaan is geraamd op 4750 miljoen, tegenover 4200 miljoen in 1966. Als gemiddeld rentepercentage, dat hierover zal moeten worden betaald, is 4½ aangenomen, tegen 3¹⁵/₁₆ voor 1966. De rente verschuldigd over het zich in 's Rijks schatkist bevindende tegoed van rijksfondsen is 14 miljoen hoger geraamd.

Voorals als gevolg van de wisselende aflossingspercentages van een aantal binnenlandse leningen stijgt het voor aflossing op de binnenlandse schuld benodigde bedrag met 18 miljoen. Voor de aflossing op buitenlandse schuld behoeft in 1967 geen bedrag te worden uitgetrokken, aangezien in 1966 het restant van de lening van de Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling ad 23 miljoen geheel is afgelost en de oorspronkelijk in 1967 vervallende termijnen van de thans nog uitstaande schuld reeds vervroegd zijn afgelost.

Tabel 8-19 – Afschrijvingen

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
15 Afschrijvingen	126	126	145	—	—	—

De hogere raming voor 1967 ten opzichte van 1966 van 19 miljoen is ten dele het gevolg van nieuwe investeringen in vaste activa van de Staat, met name in wegen. Bovendien ondergaan de activa een waardeinstijging tengevolge van een noodzakelijke herwaardering in verband met de verhoging van de prijsindexcijfers.

Hoofdstuk 9. De ontvangsten voor 1966 en 1967

9.1 Samenvattend overzicht

De hieronder volgende tabel bevat een overzicht van de belastingontvangsten en de niet-belastingontvangsten van het Rijk ingedeeld in een aantal groepen.

Tabel 9-1 – *Overzicht van de ontvangsten*

	Ontwerp- begroting 1966	Vermoede- lijke uit- komsten 1966	Ontwerp- begroting 1967
Gewone Dienst			
Kostprijsverhogende belastingen	6 163	6 331	6 786
Belastingen op inkomen, winst en vermogen	8 840	8 963	9 714
Voorgestelde belastingwijzigingen	164	—	138 ¹⁾
Verkleining van de achterstand bij het opleggen van nadere voorlopige aanslagen in de inkomsten- belasting	—	—	257 ¹⁾
Verlaging aandeelpercentage Gemeentefonds i.v.m. verschuiving van uitgaven van de gemeenten naar het Rijk als gevolg van het in werking treden van enkele nieuwe sociale wetten per 1-7-1967	—	—	183
Voorgestelde heffing op de huren van woningwet- woningen	—	—	70
Winsten en baten van bedrijven	106	113	143
Rente	337	337	473
Luistergelden en kijkgeldes	122	122	130
Ontvangsten van de Dienst der Domeinen	64	72	71
Overige ontvangsten	306	357	341
Totaal Gewone Dienst	16 102	16 295	18 306
Buitengewone Dienst			
Ontvangen aflossingen en bij het Rijk belegde gelden	401	298	485
Belastingspaarbrieven	425	—	—
Bijdragen in de financiering van woningwetwoningen	—	—	15
Overige ontvangsten	137	134	170
Totaal Buitengewone Dienst	963	432	670
Totaal Gehele Dienst	17 065	16 727	18 976

¹⁾ Zie § 6.3 en § 9.2 van de nota.

9.2 De belastingontvangsten

Uitgangspunt voor de raming van de belastingmiddelen voor 1967 zijn geweest de vermoedelijke uitkomsten van deze middelen voor 1966, zoals zij zijn vermeld in de derde kolom van tabel 9-2. Een toelichting op deze nadere schattingen is gegeven in bijlage 2. De vermoedelijke uitkomsten – voor aftrek van de aandelen van het Gemeentefonds en het Provinciefonds – zijn in totaal met bijna 1800 miljoen of 10 pct. verhoogd op grond van de aangenomen stijgingen van de inkomens en bestedingen van 1966 op 1967.

In de ramingen van de afzonderlijke belastingmiddelen is voorts rekening gehouden met de verhoging of verlaging van de opbrengst in 1967 die zou optreden bij ongewijzigde handhaving van de bestaande belastingwetgeving. Dit houdt in, dat in de ramingen zijn verwerkt:

- a. de grotere doorwerking op de begroting 1967 van het dekkingsplan 1966. Deze betreft de overloop van een aantal in 1966 tot stand gekomen verhogingen van indirecte belastingen, de opheffing van de vrijstelling van omzetbelasting van textiel en schoeisel per 1 januari 1967 en de verhoging van de vennootschapsbelasting met twee punten in 1966, die met één jaar vertraging in de begrotingscijfers tot uiting komt (+ 325 miljoen);
- b. de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting (tweede tranche) per 1 januari 1967 (– 710 miljoen);
- c. de doorwerking op de begroting 1967 van in het verleden aangebrachte wijzigingen in de fiscale investeringsfaciliteiten (+ 132 miljoen);
- d. diverse andere wijzigingen (o.m. een verlaging van het binnentarif van de invoerrechten krachtens E.E.G.-verplichting, de verdragswijzigingen voor de dividendbelasting, de doorwerking in 1967 van de verhoging van het bijzondere tarief van de loonbelasting; per saldo + 68 miljoen).

Het netto gevolg van deze wijzigingen is een verlies aan belastingopbrengst van 185 miljoen.

Voorts is in aanmerking genomen, dat de opbrengst in 1966 voor circa 175 miljoen gunstig was beïnvloed door een verkorting van de afdrachttermijn voor de omzetbelasting. Deze bate vervalt in 1967.

De raming voor 1967 komt, de bovengenoemde factoren in aanmerking genomen, op 19 304 miljoen

Hierop ¹⁾ is in mindering gebracht het aandeel van

a. het Gemeentefonds (13,54 pct.)	2 550 miljoen	
b. het Provinciefonds (0,829 pct.)	156 „	
c. het Rijkswegenfonds	98 „	
		2 804 „
zodat ten bate van de rijksbegroting resteert		16 500 miljoen

¹⁾ Rekening houdend met de uitzonderingen vermeld in noot 7 van tabel 9-2.

Tabel 9-2 – Overzicht van de aan de rijksbegroting ten goede komende belastingopbrengsten voor 1966 en 1967

	Oorspronkelijke raming	Herziene raming 1966 ¹⁾	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp- begroting 1967
I. Kostprijsverhogende belastingen:				
a. Invoerrechten	860	860	810	840
b. Omzetbelasting	3 525	3 675	3 500	3 675
c. Benzineaccijns	790	840	860	930
d. Olieaccijns	110	200	260	290
e. Tabaksaccijns	675	775	730	890
f. Alcoholaccijns	265	305	265	290
g. Bieraccijns	80	90	100	110
h. Wijnaccijns	23	23	28	35
i. Suikeraccijns	105	105	100	105
j. Rechten van zegel	95	95	80	85
k. Rechten van registratie	245	245	250	240
l. Motorrijtuigenbelasting				
1. exclusief opcenten	300	300	300	325
2. opcenten t.b.v. Rijkswegenfonds	95	95	90	98 ²⁾
m. Grondbelasting (rijksopcenten)	45	45	45	47
Totaal I	7 213	7 653	7 418	7 960
II. Belastingen op inkomen, winst en ver- mogen:				
a. Inkomstenbelasting	3 500 ³⁾	3 500 ³⁾	3 600 ³⁾	3 700 ⁴⁾
b. Loonbelasting	4 000	4 000	3 875	4 300
c. Dividendbelasting	315	315	380	370
d. Kansspelbelasting	3	3	3	4
e. Vennootschapsbelasting	2 000 ⁵⁾	2 000 ⁵⁾	2 100 ⁵⁾	2 500 ⁶⁾
f. Commissarissenbelasting	27	27	28	30
g. Vermogensbelasting	200 ³⁾	240 ³⁾	240 ³⁾	230 ⁴⁾
h. Successierechten	245	245	230	210
Totaal II.	10 290	10 330	10 456	11 344
Totaal I en II.	17 503	17 983	17 874	19 304
Aandeel van het Gemeentefonds	2 266 ⁷⁾	2 330 ⁷⁾	2 345 ⁸⁾	2 550 ⁹⁾
Aandeel van het Provinciefonds	139 ⁷⁾	143 ⁷⁾	145 ⁸⁾	156 ⁹⁾
Aandeel van het Rijkswegenfonds (I-I-2)	95	95	90	98 ²⁾
	2 500	2 568	2 580	2 804
Ten bate van de Rijksbegroting	15 003	15 415	15 294	16 500
Aandeel van het Rijk in de in sept. 1965 voorgenomen wijziging in enige be- lastingen	+ 164			
Verlaging aandeelpercentage Gemeente- fonds i.v.m. verschuiving van uitgaven van de gemeenten naar het Rijk als ge- volg van het in werking treden van enkele nieuwe sociale wetten per 1-7-1967.				+ 183
Aandeel van het Rijk in de voor 1967 voorgenomen belastingwijzigingen.				+ 138
				16 821
Voor de dekking van 1967 wordt boven- dien in aanmerking genomen een bedrag van 300 miljoen wegens verkleining van de achterstand bij het opleggen van nadere voorlopige aanslagen in de in- komstenbelasting; aandeel van het Rijk				+ 257
Totaal ten bate van het Rijk	15 167	15 415	15 294	17 078

Zoals in § 6.3 is uiteengezet, stelt het kabinet voor, in het bestaande wettelijke fiscale regiem een aantal wijzigingen aan te brengen, die per saldo tot een hogere opbrengst voor 1967 zullen leiden.

Deze wijzigingen omvatten enerzijds een verhoging van de accijns op dieselolie en op benzine en van de motorrijtuigenbelasting voor dieselauto's – de laatste twee alleen voor 1967 – alsmede een handhaving voor één jaar van het 47e punt vennootschapsbelasting (totale bate voor 1967 233 miljoen en voor de begroting 1967 190 miljoen omdat wijzigingen bij de vennootschapsbelasting een jaar later in de begroting doorwerken). Anderzijds wordt een verlaging voorgesteld van de loon- en de inkomstenbelasting voor ongehuwden (derving 37 miljoen). Indien voorts rekening wordt gehouden met een invoering van de speculatiewinstbelasting (geraamde bate voor 1967 5 miljoen) leiden de belastingwijzigingen tot een meerdere opbrengst van 158 miljoen en voor het Rijk alleen van 138 miljoen. Daarnaast zal de verkleining van de achterstand bij het opleggen van aanslagen in de inkomstenbelasting 300 miljoen opleveren, waarvan 257 miljoen voor het Rijk. In totaal komen daarmee, indien tevens rekening wordt gehouden met de in tabel 9-2 vermelde post wegens wijziging aandeelpercentage Gemeentefonds, de belastingmiddelen voor 1967 op 17 078 miljoen.

Tabel 9-3 geeft een beeld van de belastingdruk – belastingen ¹⁾ in procenten van het nationale inkomen – en van de verdeling over directe en indirecte belastingen in de periode 1958–1967.

Indien de belastingopbrengst wordt vergeleken met het nationale inkomen tegen marktprijzen blijkt, wat de meer recente jaren betreft, de belastingdruk in 1964 met meer dan 1 pct. te zijn toegenomen. Oorzaken hiervan zijn de verhoging van enkele indirecte belastingen in dat jaar en de progressiewerking. In 1965 vinden per saldo belastingverlagingen plaats – in het bijzonder door het in werking treden van de eerste tranche van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting – doch de in dat jaar vrij sterke progressiewerking doet de belastingdruk toch stijgen. Daarbij zijn mede van enige invloed geweest de anticipatie-aankopen in de laatste maanden van het jaar vanwege de komende verhoging van enkele indirecte belastingen.

In 1966 wegen de belastingverhogende invloeden (verhoging van indirecte belastingen en doorwerking van in het verleden tot stand gekomen beperkingen van investeringsfaciliteiten) sterker dan de derving uit hoofde van de verlaging van

¹⁾ Zoals aangegeven betreffen de belastingbedragen de opbrengsten die aan het desbetreffende jaar kunnen worden toegerekend. In het bedrag voor 1967 bijv. is daarom voor de vennootschapsbelasting niet, zoals in de begroting, de raming over het boekjaar 1966, doch die over 1967 opgenomen. De bedragen omvatten mede de grond- en de personele belasting en de door de lagere overheid zelf geheven belastingen. (Deze laatste zijn geraamd op rond 350 miljoen in 1967).

Noten van blz. 66

¹⁾ Oorspronkelijke raming, verhoogd met de in 1966 verwachte ontvangst als gevolg van het dekkingsplan 1966, zoals dit in werking is getreden.

²⁾ Exclusief de voorgenomen verdubbeling van de opcenten (geraamde opbrengst 107 miljoen).

³⁾ Raming van de opbrengst over het belastingjaar 1966.

⁴⁾ Raming van de opbrengst over het belastingjaar 1967.

⁵⁾ Raming van de opbrengst over het boekjaar 1965.

⁶⁾ Raming van de opbrengst over het boekjaar 1966.

⁷⁾ 13,28% (Gemeentefonds) resp. 0,815% (Provinciefonds) van de opbrengst van de genoemde belastingen met uitzondering van de motorrijtuigenbelasting en de grondbelasting.

⁸⁾ 13,45% (Gemeentefonds) resp. 0,829% (Provinciefonds) van de opbrengst van de onder ⁷⁾ bedoelde belastingen.

⁹⁾ 13,54% (Gemeentefonds) resp. 0,829% (Provinciefonds) van de opbrengst van de onder ⁷⁾ bedoelde belastingen.

de loon- en de inkomstenbelasting. De belastingdruk, uitgedrukt in een percentage van het nationale inkomen tegen marktprijzen, stijgt echter niet. De progressiewerking is dit jaar nl. nihil. De evengenoemde anticipatie-aankopen hebben daarbij mede een rol gespeeld. Bovendien wordt de toeneming van het percentage gedrukt doordat de plaatsgevonden verhogingen van indirecte belastingen ook de vergelijkingsmaatstaf – het nationale inkomen tegen marktprijzen – verhoogt. Dit is niet het geval met het nationale inkomen tegen factorkosten ¹⁾. Om die reden is in tabel 9-3 de belastingdruk ook in deze maatstaf uitgedrukt. Bij vergelijking van beide reeksen blijken de wijzigingen van jaar op jaar tot en met 1963 elkaar in het algemeen weinig te ontlopen. Sedert 1964 stijgt de belastingdruk, gemeten met het nationale inkomen tegen factorkosten, echter sterker. Dit verschil doet zich ook voor in 1967 doordat in het belastingbedrag o.a. de nieuw voorgestelde verhogingen van indirecte belastingen en de doorwerking van een deel van die van 1966 zijn verwerkt. Een in werking treden van de tweede tranche van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting kan niet voorkomen, dat door die verhogingen, door de nawerking van de beperking van de investeringsfaciliteiten en door de progressiewerking de belastingdruk stijgt met respectievelijk 0,3 en 0,5 pct.

Dezelfde factoren beïnvloeden ook de verdeling tussen directe en indirecte belastingen. In elk van de drie jaren 1965 t/m 1967 vindt een verlaging van directe en een verhoging van indirecte belastingen plaats. De gevolgen voor de verdeling worden in 1965 en 1966 echter geheel of nagenoeg geheel gecompenseerd door de drukverzwaring der directe belastingen, die zonder wetswijziging pleegt op te treden. Eerst in 1967 treedt, in het bijzonder door het in werking treden van de tweede tranche van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting aan het begin van het jaar, een duidelijke verschuiving op.

Tabel 9-3 – *Belastingen en nationaal inkomen; verdeling tussen directe en indirecte belastingen*

Jaar	Nationaal inkomen			Totale belastingbaten ²⁾		Belastingen op winst, inkomen en vermogen	Kostprijsverhogende belastingen
	netto; markt- prijzen	netto; factor- kosten	bedrag	in % van het nat. inkomen tegen markt- prijzen	in % van het nat. inkomen tegen factor- kosten	in % van de totale belastingbaten	
1958	32 410	29 560	8 070	24,9	27,3	57,4	42,6
1959	34 740	31 440	8 730	25,1	27,8	57,2	42,8
1960	38 820	35 150	9 760	25,1	27,8	57,5	42,5
1961	41 080	37 040	10 660	25,9	28,8	58,0	42,0
1962	43 970	39 590	11 250	25,6	28,4	57,8	42,2
1963	47 920	43 130	12 040	25,1	27,9	57,1	42,9
1964	56 340	50 700	14 770	26,2	29,1	58,7	41,3
1965	62 630	56 270	16 670	26,6	29,6	59,1	40,9
1966	69 900	62 400	18 620	26,6	29,8	58,9	41,1
1967	75 800	67 400	20 420	26,9	30,3	57,4	42,6

¹⁾ Het nationale inkomen tegen marktprijzen is gelijk aan dat tegen factorkosten, verhoogd met het saldo van indirecte belastingen en prijssubsidies.

²⁾ De belastingen die aan het desbetreffende jaar kunnen worden toegerekend, geheven door het Rijk en de overige publiekrechtelijke lichamen.

9.3 De niet-belastingontvangsten

Tabel 9-4 – Overzicht van de niet-belastingontvangsten voor 1966 en 1967

	Oorspronke- lijke begroting 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp- begroting 1967 ¹⁾
Gewone Dienst			
Winsten en andere baten van bedrijven . .	106	113	143
Winst Nederlandsche Bank	12	18	18
3½% uitkering van de P.T.T. over de be- drijfsbaten der verkeersdiensten . . .	42	44	54
Voordelig saldo van de P.T.T.	15	15	15
Dividend Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. . .	9	9	9
Dividend Staatsmijnen	18	18	36
Uitkeringen van andere bedrijven	10	9	11
Rente	337	337	473
Rente van staatsbedrijven	79	79	103
Rente van leningen woningwetbouw . .	234	234	344
Overige renteontvangsten	24	24	26
Luister- en kijkgeld	122	122	130
Aandeel in de opbrengst van het luister- geld	49	49	48
Aandeel in de opbrengst van het kijkgeld	73	73	82
Ontvangsten van de Dienst der Domeinen	64	72	71
Overige ontvangsten	306	357	411
Gerechtelijke boeten	36	35	41
Staatsgaranties voor verzekeringen in ver- band met het handels- en dienstenver- keer met het buitenland	12	18	15
Ontvangsten van het kadaster en de hypo- theken	15	15	15
Loodsgelden	25	26	27
Ontvangsten Octrooiwet en Merkenwet .	13	13	16
Ontvangen uitkeringen ingevolge het Ne- derlands-Franse Financiële Verdrag . .	—	24	—
Voorgestelde heffing op de huren van wo- ningwetwoningen	—	—	70
Overige vergoedingen en ontvangsten . .	205	226	227
Totaal Gewone Dienst	935	1 001	1 228

¹⁾ Inclusief de in tabel 6-1 van deze nota vermelde aanvullende posten wegens niet-belastingontvangsten,

	Oorspronke- lijke begroting 1966	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp- begroting 1967 ¹⁾
Buitengewone Dienst			
Ontvangen aflossingen en bij het Rijk be- legde gelden	401	298	485
Leningen woningwetbouw	52	52	109
P.T.T.	294	217	348
Overige aflossingen	55	29	28
Belastingspaarbrieven	425	—	—
Overige ontvangsten	137	134	185
Door het Staatsmuntbedrijf afgeleverde munt	46	38	43
Verkoop van onroerende goederen enz. (Domeinen)	14	21	9
Bijdragen van lagere publiekrechtelijke li- chamen en van derden in de kosten van waterstaatswerken	77	73	92
Bijdragen in de financiering van woning- wetwoningen	—	—	15
Overige ontvangsten	—	2	26
Totaal Buitengewone Dienst	963	432	670
Totaal Gehele Dienst	1 898	1 433	1 898

¹⁾ Inclusief de in tabel 6-1 van deze nota vermelde aanvullende posten wegens niet-belasting-ontvangsten.

Laat men de aanvankelijk voor 1966 geraamde opbrengst van 425 miljoen voor de belastingspaarbrieven buiten beschouwing, dan geeft de raming van de Gehele Dienst voor 1967 een stijging te zien van 425 miljoen t.o.v. de oorspronkelijke begroting 1966. Na het aanbrengen van enige correcties (zie bijlage 3, onder B) blijkt, dat de opbrengst van de niet-belastingontvangsten naar verwachting bijna 270 miljoen hoger zal uitkomen dan de trendmatige stijging van 150 miljoen, die bij de berekening van de begrotingsruimte in aanmerking is genomen.

Deze extra groei van 270 miljoen is vooral het gevolg van de volgende voor-
genomen maatregelen:

- a. Het opleggen van een heffing op de huren van woningwet-
woningen 70 miljoen

Voor deze woningen geldt een gunstig regime van financiering en subsidiëring. Zowel door hun huur als door hun kwaliteit zijn woningwetwoningen ook aantrekkelijk voor personen uit hogere inkomensgroepen, terwijl soms ook weinig andere woningen beschikbaar waren. Deze groep heeft echter een dergelijk gunstig regime niet nodig. De huidige situatie met betrekking tot de bewoning van woningwetwoningen is, dat 25 à 30 pct. van de bewoners een inkomen heeft, dat ligt boven de inkomensgrens, zoals deze geldt voor de sociale verzekering. Het ligt in het voornemen om nog in de loop van 1966 een wetsvoorstel in te dienen, waarbij bewoners van bestaande en van nieuwe woningwetwoningen met inkomens

boven nader te bepalen grenzen worden belast met een periodieke heffing ten gunste van 's Rijks schatkist. Deze heffing is mede van belang ter verlichting van de lasten voor de overheid.

- b. Extra aflossingen van voorschotten wegens overdracht van woningwetwoningen aan bewoners 45 miljoen

Het ligt in het voornemen, de overdracht van woningwetwoningen aan de bewoners te bevorderen. Dit betekent enerzijds bevordering van verantwoord eigenwoningbezit en houdt anderzijds in, dat de voor de woningen verleende leningen in de kas van de overheid terugvloeien. Voor een geschat aantal van 4500 woningen wordt de opbrengst gesteld op 45 miljoen.

- c. Bijdragen in de financiering van woningwetwoningen 15 miljoen

Onder ogen zal worden gezien in welke mate bepaalde bewoners van woningwetwoningen zelf, in de vorm van een rentedragende lening, een bijdrage in de financiering kunnen leveren.

- d. Verhoging uitkeringen door de PTT aan het Rijk 66 miljoen

Voor 1967 moet rekening worden gehouden met een belangrijke stijging van de exploitatielasten van de PTT en met een wenselijke uitbreiding van de investeringsactiviteiten. Teneinde hiervoor binnen het dekkingsplan van de rijksbegroting middelen te vinden, wordt voorgesteld de PTT-baten in 1967 door aanpassing van de tarieven met 193 miljoen te verhogen. De uitkeringen aan het Rijk kunnen hierdoor voor 1967 in totaal 66 miljoen hoger worden geraamd dan in de oorspronkelijke begroting 1966.

Voorts ligt het in het voornemen een aantal tarieven, retributies, enz. te verhogen. Dit geldt o.m. voor paspoortleges, loodsgelden, maxima van gerechtelijke boeten, octrooigelden en keuringsgelden. Een groot deel van deze verhogingen betekent aanpassing aan stijgende kosten.

Enkele posten, waarvoor geen nieuwe maatregelen worden voorgesteld, worden niettemin voor 1967 belangrijk hoger geraamd dan voor 1966. De hogere raming van de opbrengst wegens rente van staatsbedrijven is in hoofdzaak het gevolg van een grotere kapitaalverstrekking door het Rijk aan het Staatsbedrijf der PTT. De opbrengst wegens rente van leningen woningwetbouw is voor 1967 110 miljoen hoger geraamd dan voor 1966. De raming voor 1967 is gebaseerd op een uitstaand bedrag aan leningen van 7900 miljoen per ultimo 1966, die voor 1966 op een uitstaand bedrag van 5700 miljoen per eind 1965.

Overigens wordt verwezen naar de memorie van toelichting behorende bij het wetsontwerp op de middelen.

Hoofdstuk 10. Slotbeschouwing

De rijksbegroting is het resultaat van de afweging van talrijke belangen en gezichtspunten. Uitgaven voor bepaalde voorzieningen moeten voorrang hebben boven andere. Hogere uitgaven vergen veelal een verzwaring van de belastingdruk. Soms moet het belang van herstel op korte termijn van evenwicht in de volkshuishouding worden afgewogen tegen de wenselijkheid van verwezenlijking van doelstellingen op langere termijn.

Een echte tegenstelling behoeft dit laatste niet te zijn. Evenwicht betekent vooral voldoende besparingen om de investeringen te financieren en een zo stabiel mogelijke ontwikkeling van prijzen en kosten. Deze elementen behouden ook op langere termijn hun grote gewicht. Handhaving van de waarde van de munt is ook een doelstelling op langer zicht. De ontwikkeling van kosten en daarmee van concurrentieverhoudingen is van wezenlijke betekenis voor de groei. De investeringen zullen ook op den duur door besparingen moeten worden gedekt. Wanneer echter evenwichtsherstel tot stand komt niet door verhoging van besparingen maar door vermindering van investeringen beneden het peil dat een optimale groei waarborgt, is extra waakzaamheid geboden.

Aan herstel van verstoord evenwicht kent het kabinet thans een hoge prioriteit toe. De bestedingen zijn nu al enige jaren te hoog; zij overschrijden in aanzienlijke mate de grens, die een voldoende overschot op de betalingsbalans waarborgt. Mede onder de druk van de arbeidsmarkt gaat de inkomensontwikkeling die van de produktiviteit wel zeer ver te boven. Wanneer de loonstijging drie jaar achtereenvolgens boven de 10 pct. ligt, kan men geen redelijk prijsverloop meer verwachten. De geldontwaarding wekt toenemende ongerustheid. Er dreigt een gewinning aan hoge – nominale – stijgingspercentages van inkomens bij een veel lagere toeneming van de produktiviteit.

Evenwichtverstoring wekt krachten op tot evenwichtsherstel. De monetaire verkrapping remt de groei van de bestedingen en met name van de investeringen, zowel particuliere als gemeentelijke. Deze rem wordt nu goed merkbaar. De ontwikkeling in 1967, zoals die op dit moment wordt voorzien, wordt er mede door bepaald. Maar deze vorm van evenwichtsherstel is niet de meest wenselijke. Zij zou het – nog daargelaten de ruwe werking van het monetaire instrument – alleen zijn als ons investeringspeil te hoog was. Dit is niet het geval. Daarom zal geen genoegen mogen worden genomen met stagnerende investeringen maar veel eerder naar verhoging van de besparingen moeten worden gestreefd. Het beleid van het kabinet is dan ook hierop gericht.

Dat hier de belangen op korte en op lange termijn parallel lopen, vindt steun in de onderzoeken, die enige tijd geleden zijn aangevat naar de waarschijnlijke c.q. wenselijke economische ontwikkeling over een zogenaamde middellange periode – ongeveer vijf jaar. In het voorjaar werd een door een comité van de Europese Economische Gemeenschap voorbereid voorontwerp voor een economisch programma op middellange termijn gepubliceerd. Dit document bevat de eerste aanwijzingen voor een beleid ter bevordering van een harmonieuze ontwikkeling in de eerstkomende jaren. Er komt duidelijk in naar voren, dat voor een zodanige ontwikkeling in het algemeen eerder een relatief achterblijven van het verbruik, dus een vergroting van de besparingen, vereist is. De studie van het Cen-

traal Planbureau „De Nederlandse economie in 1970” wijst voor Nederland in dezelfde richting.

Het gaat hierbij zeker niet alleen of in de eerste plaats om de particuliere bedrijfsinvesteringen in engere zin, hoe belangrijk deze ook zijn voor de toekomstige groei en werkgelegenheid. Het gaat evenzeer om het waarborgen van tal van overheidsvoorzieningen, van de voortgang van de woningbouw en van de investeringen van overheidsbedrijven.

Het zware accent, dat de laatste tijd op het monetaire beleid is komen te liggen, is mede veroorzaakt door een onbevredigende ontwikkeling bij de rijksfinanciën. De verwachte bijdrage van die zijde tot een stabiele ontwikkeling is uitgebleven. Dit is niet veroorzaakt doordat tal van nieuwe beleidsbeslissingen zijn genomen die hogere uitgaven vergden. De – ongetwijfeld aanzienlijke en zeer te betreuren – overschrijdingen van de begrotingsbedragen 1966 zijn voor het overgrote deel het gevolg van tegenvallers van incidentele aard. Het werd intussen dringend noodzakelijk, dat de rijksbegroting haar plaats herkreeg bij de effectieve instrumenten die worden gebruikt om het evenwicht in onze economie te waarborgen of te herstellen. Reeds in de loop van dit jaar zijn door temporisering c.q. beperking van rijksuitgaven corrigerende maatregelen genomen naast die, welke op andere terreinen tot stand kwamen. Bij het opstellen van de begroting 1967 is de noodzaak, deze accentverschuiving door te trekken, bij voortduring een belangrijk punt van overweging geweest.

Het is mede hierom, dat is vastgehouden aan de eis, dat de budgettaire ruimte, beschikbaar voor uitgavenverhoging en belastingwijzigingen, zoals die op grond van structurele overwegingen is bepaald, niet mocht worden overschreden. Op het eerste gezicht lijkt dit weliswaar nauwelijks een anti-cyclisch begrotingsbeleid; immers er gaat van het jaar op jaar vasthouden aan deze ruimte geen compenserende werking uit. In het concrete geval is het anti-cyclische element echter duidelijk aanwezig. In 1966 is namelijk de uitgavenbegroting en daarmee de begrotingsruimte aanzienlijk overschreden. Doordat de conjuncturele invloed wordt bepaald door de verschillen met de werkelijke ontwikkeling van het vorige jaar – en niet met de ontwerp-begroting 1966 – betekent terugkeer binnen de structurele ruimte in 1967 een beperking van de impuls. De analyse in § 6.4 van deze nota toont dan ook aan, dat de ontwerp-begroting uit conjunctureel oogpunt stellig positief kan worden gewaardeerd.

De vraag zou kunnen rijzen, of de bijdrage van de centrale overheid tot de verbetering van de economische situatie wel in alle opzichten toereikend is. Wel wijzen de voorlopige prognoses van het Centraal Planbureau voor 1967 – waarin met de begroting 1967 is rekening gehouden – op een duidelijk herstel van het globale evenwicht tussen produktie en bestedingen. De wijze waarop dit wordt bereikt laat echter ruimte voor bedenkingen: de gemeentelijke en particuliere investeringen staan onder druk. Voor een belangrijk deel is dit echter nog het gevolg van de liquiditeitsverkrapping in 1966; een wenselijke aanpassing van de bestedingsstructuur kost tijd. De conclusie mag daarom niet worden getrokken, dat een verdere verlaging van het begrotingstekort noodzakelijk zou zijn geweest. Dit zou ook wel op zeer grote moeilijkheden zijn gestuit. De uitgavenoverschrijding van 1966 werkt nl. ten dele in 1967 door, zodat reeds daarom de opwaartse druk op het uitgavenpeil groot is. Daarbij komt dat, zoals eerder in deze nota is uiteengezet, de tendentie tot stijging van uitgaven sterk is, waardoor op tal van terreinen temporisering van aanvankelijke voornemens nodig bleek. Ook aan de middenkant zijn aan verdergaande maatregelen grote bezwaren verbonden.

Wat dit laatste aspect betreft moet voorop worden gesteld, dat het kabinet grote waarde toekende aan een vasthouden van de ingangsdatum van 1 januari 1967 van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting. En dat niet alleen omdat het hier een eenmaal toegezegde en vastgelegde verlichting betreft, maar ook omdat de voortdurende stille drukverzwaring die bij ongewijzigde tarieven optreedt, niet als een vanzelfsprekende zaak mag worden beschouwd.

Anderzijds moet rekening worden gehouden met de noodzaak, dat ook van de kant van de loonontwikkeling een belangrijke bijdrage tot evenwichtsherstel komt. Een rustige ontwikkeling van de lonen kan worden bevorderd door het vermijden op korte termijn van ingrepen die, op zich zelf gezien, de toeneming van het reële inkomen enigszins beperken. Het uitstel van de huurverhoging met een half jaar, waartoe het kabinet ondanks de daarmee gepaard gaande extra budgettaire last heeft besloten, moet tegen deze achtergrond worden gezien. Hetzelfde geldt voor de keuze van de dekkingsmaatregelen. Vermeden zijn belastingverhogingen, die direct verhogend op de kosten van levensonderhoud werken.

Nu mag niet uit het oog worden verloren, dat, evenals zij die tot andere inkomensgroepen behoren, ook de loontrekkenden van de verbeterde overheidsvoorzieningen profiteren en dat het daarom redelijk is dat zij een gedeelte van de daaraan verbonden lasten dragen. Toch zou, ook bij volledige erkenning van die redelijkheid door de betrokken partijen, op die erkenning wel een zware wissel worden getrokken, indien in een gespannen situatie, zoals die vooralsnog op de arbeidsmarkt wordt voorzien, de onderliggende krachten die de loonvorming mede bepalen zouden worden genegeerd. Hoewel een algemene verhoging van de omzetbelasting een essentieel onderdeel uitmaakt van het dekkingsplan – een maatregel die om verschillende redenen boven andere verhogingen van indirecte belastingen de voorkeur verdient – acht het kabinet het noodzakelijk deze eerst op een later, en naar het stellig meent te mogen verwachten gunstiger tijdstip te doen ingaan, namelijk op 1 januari 1968. In de hierdoor openblijvende dekkingsbehoeften voor 1967 wordt voorzien door de extra belastingmiddelen die voortvloeien uit een verkleining van de achterstand in de aanslagregeling bij de inkomstenbelasting, door een verlenging met één jaar van het 47e punt vennootschapsbelasting en door een tijdelijke verhoging van accijns die niet de allereerste levensbehoeften raakt.

De verhoging van de omzetbelasting, hoewel eerst later in werking tredend, vormt zoals gezegd een essentieel onderdeel van de regeringsvoorstellen. En de uitgavenverhoging en de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting reiken over het jaar 1967 heen en missen tijdelijkheid. Het kabinet zou het niet verantwoord achten, daartegenover te volstaan met een dekking die voor een groot deel slechts voor 1967 geldt en daarmee het wezenlijke probleem naar zijn opvolger verschuift.

Al met al is ernaar gestreefd met de verschillende gezichtspunten op evenwichtige wijze rekening te houden. Het begrotingsbeeld voor het komende jaar is ook bevredigend als men naar het saldo en de financiering ziet. Het Rijk zal zijn behoeften aan langlopende middelen geheel kunnen dekken met de gelden die op de voorschrijfrekeningen accumuleren. Op de open kapitaalmarkt heeft voor de dekking van het tekort van volgend jaar geen beroep te worden gedaan; integendeel leiden de aflossingen nog middelen naar die markt toe. Voor de andere sectoren en met name voor de gemeenten betekent dit een dringend noodzakelijke bijdrage tot de oplossing van hun financieringsproblemen. De middelen die thans, ook met behulp van de centrale financiering, op de kapitaalmarkt kunnen worden gevonden schieten immers verre te kort om zowel een redelijk peil van investeringen als een

noodzakelijke vermindering van de vlottende schuld van de lagere overheid te waarborgen.

Twee opmerkingen moeten aan deze beschouwing rond de begroting 1967 nog worden vastgeknoopt. De eerste is, dat de verbetering van de rijksfinanciën van 1966 op 1967, en dus ook de gunstige conjuncturele werking, geringer zouden zijn naarmate ook in 1967 overschrijdingen van de ontwerp-begroting zouden optreden. Het lijkt niet te lichtvaardig erop te vertrouwen, dat verrassingen in de vorm van tegenvallers van de aard en de omvang als in 1965 en 1966 zijn opgekomen, zich in 1967 niet zullen herhalen. In ieder geval zal de strikte begrotingsbewaking, d.w.z. het afzien van beleidsbeslissingen die tot hogere uitgaven leiden, gehandhaafd blijven. Dit leidt tot de tweede opmerking, nl. dat de terughoudendheid die voor 1967 ten aanzien van tal van categorieën van uitgaven is betracht, er niet toe mag leiden dat bij een verbetering van het economische klimaat in het komende jaar deze druk weer zou worden verminderd en aanvullende begrotingen zouden worden toegestaan (behoudens eventueel t.b.v. een verhoging van het aantal woningwetwoningen). Zou er al, door een snelle verbetering van de betalingsbalans en van de prijsontwikkeling, een zekere ruimte in de economie ontstaan, dan zouden daarvan toch in de eerste plaats de onder druk staande investeringen, zoals die van de gemeenten, moeten profiteren. Bovendien betekent een handhaving van de ingediende begroting 1967 niet meer dan dat de terugkeer naar het structurele begrotingskader wordt bestendigd.

Deze terugkeer is van wezenlijke betekenis ook voor een evenwichtige ontwikkeling op langere termijn. Voorwaarde daarvoor is een juiste verhouding tussen sparen en investeren. Hiervóór is er al op gewezen dat het er daarbij vooral om zal gaan de totale nationale besparingen te vergroten. De overheidsbesparingen kunnen daarbij een belangrijke rol spelen. Zij doen dit in feite ook en dan met name de besparingen bij het Rijk. De verbetering van de begroting 1967 ten opzichte van de vermoedelijke realisatie 1966 houdt een aanzienlijke toeneming van deze besparingen in. Zij stellen het Rijk in staat alle eigen investeringen te financieren en daarenboven hetzij door investeringsbijdragen, hetzij door kredieten middelen ter beschikking te stellen voor financiering van investeringen in andere sectoren. Dit geldt in het bijzonder voor de lagere overheid (incl. woningwetbouw). Hier immers vinden, hoewel de eigen investeringen aanzienlijk omvangrijker zijn dan bij het Rijk, besparingen in veel mindere mate plaats. Het financiële statuut voor de gemeenten is gericht op een sluitende Gewone Dienst, een richtsnoer dat bij het Rijk geheel is verlaten.

Handhaving van het trendbeleid voor de begroting – dús het vermijden van een overschrijding van de begrotingsruimte voor uitgavenstijging en belastingwijzigingen – houdt, zolang de berekening van die ruimte is gebaseerd op een ongewijzigd begrotingssaldo, in, dat ook een toeneming van rijksinvesteringen, van investeringsbijdragen en van kredieten in hogere eigen besparingen haar dekking vindt. Dit is ook noodzakelijk zolang de verhouding tussen besparingen en investeringen in de andere sectoren dan het Rijk zich, structureel gezien, niet duidelijk ten gunste van de besparingen wijzigt. Tekenen die daarop wijzen zijn er niet. De feitelijke ontwikkeling in het recente verleden lijkt eerder op het tegendeel te duiden. Ook de reeds genoemde studie van het Centraal Planbureau „De Nederlandse economie in 1970” bevat allerm minst aanwijzingen daarvoor. Wanneer dan ook bij het bepalen van het beleid voor 1967 een vasthouden aan het structurele begrotingskader uitgangspunt is geweest, is dit geenszins uitsluitend geschied op

grond van conjuncturele overwegingen of vanwege een tijdelijke schaarste op de kapitaalmarkt, doch integendeel primair met het oog op de bevordering van een optimale groei op langere termijn.

Een verhoging van de besparingen om de noodzakelijke groei van de investeringen te kunnen bijhouden moet echter niet alleen van de overheid komen. Hoe groter de bijdrage van particuliere zijde kan zijn, hoe beter. Dit niet alleen met het oog op de aspecten van persoonlijke bezitsvorming, maar ook omdat, voor zover vergroting van overheidsbesparingen een zwaardere belastingdruk vergt, daaraan toenemende bezwaren zijn verbonden; de netto toevoeging aan het totaal van de besparingen kan daardoor geleidelijk minder worden.

Het kabinet heeft daarom gemeend, dat een actie gericht op vergroting van de privé-besparingen nuttig is en gunstige resultaten zal kunnen opleveren. Het vertrouwt, dat tegen de achtergrond van het in zicht komend evenwichtsherstel – gesteund door de budgettaire ontwikkeling – op ruime schaal bereidheid zal bestaan, aan een oproep in die richting gevolg te geven. Dit niet in de laatste plaats omdat een slagen van deze actie er ook toe kan bijdragen, dat de druk, die thans door de omstandigheden op de woningbouw wordt gelegd, wordt verminderd. De uitwerking van deze gedachten zal worden neergelegd in een afzonderlijke nota, die binnenkort aan de Staten-Generaal wordt aangeboden.

Zowel bij het economische beleid in het algemeen als bij het begrotingsbeleid gaan problemen van de langere termijn sterker de aandacht vragen. Hoezeer kwesties van vandaag en morgen vaak op de voorgrond staan, het blijkt steeds meer noodzakelijk onderliggende ontwikkelingstendenties te onderkennen. De studies die in internationaal en nationaal verband worden gemaakt van de ontwikkeling op middellange termijn zijn daar een uitvloeisel van. Daarbij is de noodzaak al gebleken van een verdere verdieping op het terrein van de overheidsfinanciën. Zo bevat, zoals ter plaatse ook nadrukkelijk is vermeld, de meer genoemde publikatie van het Centraal Planbureau over de periode 1965–1970 daarover nog slechts zeer globale aanwijzingen. Eerder in deze nota is aandacht gewijd aan ontwikkelingen in de afgelopen jaren en ook aan de kwestie van de flexibiliteit. Hieraan zijn voor de toekomst ongetwijfeld gevolgtrekkingen te ontfen. Reeds nu lijkt het verantwoord vast te stellen dat de stijgingstendenties zodanig overheersen, dat men op korte termijn voor moeilijke beleidskeuzen zal komen te staan. Geprobeerd zal worden het inzicht in deze problematiek te verbeteren zodat ook bij de opstelling van een regeringsprogramma voor de komende kabinetsperiode daarvan profijt kan worden getrokken. Vaste ontwikkelingslijnen kunnen nu nog niet worden getrokken; er blijft het element van verschillen in voorkeur. Kwantitatieve aanduidingen zullen echter zeker kunnen worden gegeven. Naar het oordeel van de ondergetekende is de rijksbegroting voor 1967 een in financieel-economisch opzicht gezonde afsluiting van een aan spanningen rijke vierjarige periode. Met de aanvaarding ervan wordt een veilige brug geslagen naar de volgende periode, die evenmin gemakkelijk lijkt te worden.

De Minister van Financiën,

A. VONDELING.

Bijlagen van de Miljoenennota 1967

1. Algemene verzamelstaat van de totalen per hoofdstuk volgens de vermoedelijke uitkomsten 1966 en de begroting 1967

A. Uitgaven

Hoofdstukken	Gewone Dienst		Buitengewone Dienst		Gehele Dienst	
	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting
	1966	1967 ¹⁾	1966	1967 ¹⁾	1966	1967 ¹⁾
I Huis der Koningin	7	4	—	—	7	4
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	19	20	—	—	19	20
III Algemene Zaken	14	8	—	—	14	8
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	40	115	17	2	57	117
V Buitenlandse Zaken	392	468	6	4	398	472
VI Justitie	521	544	—	—	521	544
VII Binnenlandse Zaken	1 509	1 817	—	1	1 509	1 818
VIII Onderwijs en Wetenschappen	3 717	3 922	298	316	4 015	4 238
IXA Nationale Schuld	1 046	1 243	439	415	1 485	1 658
IXB Financiën	505	505	161	114	666	619
X Defensie	2 829	2 875	—	—	2 829	2 875
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	398	442	1 949	2 208	2 347	2 650
XII Verkeer en Waterstaat	947	955	947	1 106	1 894	2 061
XIII Economische Zaken	295	347	113	18	408	365
XIV Landbouw en Visserij	909	743	89	85	998	828
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	1 070	1 199	2	2	1 072	1 201
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	612	649	7	5	619	654
XVII Onvoorzene uitgaven	1	20	—	—	1	20
Totaal van de uitgaven	14 831	15 876	4 028	4 276	18 859	20 152

¹⁾ Inclusief de in tabel 6-1 van de nota genoemde aanvullende uitgaafposten; post 4 daarvan betreft een verlaging met 23 miljoen op de Buitengewone Dienst.

B. Ontvangsten

Hoofdstukken	Gewone Dienst		Buitengewone Dienst		Gehele Dienst	
	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting
	1966	1967 ¹⁾	1966	1967 ¹⁾	1966	1967 ¹⁾
I Huis der Koningin	—	—	—	—	—	—
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	—	—	—	—	—	—
III Algemene Zaken	—	—	—	—	—	—
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	—	—	4	4	4	4
V Buitenlandse Zaken	7	10	—	—	7	10
VI Justitie	53	58	—	—	53	58
VII Binnenlandse Zaken	3	3	1	1	4	4
VIII Onderwijs en Wetenschappen	38	15	3	4	41	19
IX A Nationale Schuld	334	471	4	4	338	475
IX B Financiën	15 480	17 239	71	60	15 551	17 299
X Defensie	31	30	—	—	31	30
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	12	83	52	124	64	207
XII Verkeer en Waterstaat	80	102	292	467	372	569
XIII Economische Zaken	52	74	—	—	52	74
XIV Landbouw en Visserij	32	30	3	5	35	35
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	43	52	—	—	43	52
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	130	139	2	1	132	140
XVII Onvoorziene ontvangsten	—	—	—	—	—	—
Totaal van de ontvangsten	16 295	18 306	432	670	16 727	18 976
Saldi	+ 1 464	+ 2 430	— 3 596	— 3 606	— 2 132	— 1 176

¹⁾ Inclusief de in tabel 6-1 van de nota vermelde aanvullende ontvangstposten; post 10 daarvan betreft een verlaging met 10 miljoen op de Buitengewone Dienst, terwijl post 11 een verhoging omvat van 70 miljoen op de Gewone Dienst en van 15 miljoen op de Buitengewone Dienst.

2. Verschillen tussen de vermoedelijke uitkomsten 1966 en de ontwerp-begroting 1966¹⁾

In aansluiting aan hetgeen in hoofdstuk 5 van de nota over de ontwikkeling van de begroting 1966 is medegedeeld, volgen hieronder een specificatie van en een toelichting op de belangrijkste wijzigingen.

Uitgaven

1. Met toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet en het overeenkomstige artikel 16 van de Bedrijvenwet over te brengen begrotingsbedragen, per saldo ²⁾ — 46

a. Ontwikkelingshulp:

Suriname en Nederlandse Antillen —	39
Aandeel van Nederland in de kosten van V.N.-programma's voor hulp aan minder ontwikkelde gebieden	10
Kosten van de Nederlandse Technische hulpprogramma's	36
Medefinanciering van ontwikkelingsprojecten van niet-commerciële particuliere organisaties	9
Leningen aan ontwikkelingslanden in het kader van consortia	41
Bijdrage aan de Europese Investeringsbank t.b.v. de kredietverlening aan Turkije	7
	— 142

- b. Premie- en bijdragebesluiten woningbouw en woningwetvoorschotten

- c. Voorzieningen op het gebied van de luchtvaart

- d. Wetenschappelijk speurwerk (waaronder ontwikkeling van technische procédés, ontwikkelingsactiviteiten op kernenergetisch gebied)

- e. Dierziektenbestrijding in samenwerking met derden

- f. Uitkering aan de Staatsmijnen .. hogere uitgaven voor investeringen (24 miljoen) en deelnemingen (26 miljoen)

- g. Overige (waaronder gebouwen van de buitenlandse dienst, huisvesting Institut International des Brevets) + 11

2. Onderwijsuitgaven + 279

- a. Uitkering aan het Gemeentefonds wegens niet-personele uitgaven .. + 212

De overschrijding heeft voor ongeveer 90 miljoen betrekking op nabetalingen over reeds afgesloten dienstjaren, waarmee in de raming 1966 geen rekening was gehouden. Een belangrijke oorzaak van deze nabetalingen is de sterke stijging van het loon- en prijspeil (vooral in 1964). Ook de voorschotuitkeringen over 1966 zijn o.m. hierdoor hoger dan was geraamd.

- b. Overige onderwijsuitgaven + 97

Deze overschrijding is o.m. een gevolg van een te lage raming van het aantal leerlingen bij het kleuteronderwijs, het lager onderwijs, het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en het nijverheidsonderwijs. De bedragen die voor deze artikelen worden uitgetrokken hebben niet alleen betrekking op het desbetreffende dienstjaar, maar ook op de afrekeningen over voorgaande jaren. In verband met de voorgenomen automatisering van de salarisbetalingen wordt de achterstand bij de afrekeningen zoveel mogelijk ingehaald, hetgeen mede tot de overschrijding van de raming 1966 bijdraagt.

- c. Rijksstudietoelagen — 30

Deze verlaging is een gevolg van minder toekenningen dan was geraamd en een herziene berekeningsmethodiek.

3. Staatsgaranties voor verzekeringen in verband met het handels- en dienstenverkeer met het buitenland + 44

De te betalen schadeposten hebben betrekking op garanties voortspruitende uit het verkeer met o.a. Joego-Slavië (12 miljoen), Indonesië (20 miljoen) en Ghana (8 miljoen).

¹⁾ Inclusief de wijzigingen in de omvang van de rijksuitgaven en van het dekkingsplan.

²⁾ Exclusief de bedragen, die naar 1967 zullen worden overgebracht als gevolg van de temporisering van de investeringen en de terughoudendheid ten aanzien van andere uitgaven (zie hiervoor post 8).

4. Woningwetvoorschotten + 95

Als gevolg van hogere kosten van grond, lonen en materiaal en het bouwen van grotere woningen met meer toepassing van centrale verwarming.

5. Bijdrage aan het Landbouw-Egalisatiefonds + 178

Het tekort in de zuivelsector is met ongeveer 110 miljoen toegenomen als gevolg van een verslechtering van de wereldmarktprijzen, een gewijzigd hoeveelheidspatroon van de verschillende zuivelprodukten en de wijzigingen in het melkprijsbeleid, die in april jl. van kracht zijn geworden. In de graansector blijken de inkomsten uit heffingen ruim 50 miljoen te hoog geraamd. De oorzaak hiervan is het achteruitlopen van de invoer van voedergranen.

Het nadelige saldo van het fonds wordt nu op 317 miljoen geraamd.

6. Bestrijding van veeziekten en schadeloosstellingen ter zake + 49

Deze verhoging is een gevolg van de bijdragen voor inenting tegen mond- en klauwzeer bij varkens, een bijdrage aan het Landbouwschap in de georganiseerde dierziektenbestrijding en meer schadeloosstellingen voor afgeslachte varkens en runderen.

7. Algemene salaris- en pensioenmaatregelen .. + 299

Verhoging van personeelsuitgaven, bepaalde subsidie-artikelen, bijdragen in sociale fondsen, pensioenen, sociale voorzieningen e.d. als gevolg van

a. huurcompensaties voor gehuwde vrouwen en jeugdloners + 18

b. invoering van nieuwe pensioenwetten + 85

c. verruiming van toelagen voor onregelmatige en ploegendienst + 10

d. een te verwachten nacalculatie van de trend 1966 + 175

e. herziene raming + 11

8. Maatregelen tot afremming van de overheidsbestedingen — 159

a. Invoering van de personeelsstop per 1 juni 1966 — 20

b. Temporisering van de investeringen — 88

c. Terughoudendheid ten aanzien van andere uitgaven — 51

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de mededelingen aan de Tweede Kamer (8664, nrs. 1 en 2).

9. Overige wijzigingen, per saldo + 40

Totale verhoging (per saldo) van de uitgaven + 779

Ontvangsten*Belastingontvangsten* + 261

De ontwikkeling van de belastingramingen is weergegeven in tabel 9-2 van de nota.

In de ontwerp-begroting voor 1966 was wegens geraamde belastingopbrengsten een bedrag opgenomen van bruto 17 503 miljoen; netto, d.w.z. na aftrek van de aandelen, toekomende aan het Gemeentefonds, het Provinciefonds en het Rijkswegenfonds, was dit 15 003 miljoen. Uit het dekingsplan, zoals dit gelijktijdig met de ontwerp-begroting werd ingediend, en de speculatiewinstbelasting werd voor 1966 een bate van bruto 641 miljoen verwacht; daartegenover zou de met de invoering van de belastingspaarbrieven gepaard gaande verlaging van de loon- en inkomstenbelasting een vermindering van opbrengst veroorzaken van 450 miljoen bruto. Per saldo zou hieruit een bate voortvloeien van 191 miljoen en voor het Rijk van 164 miljoen. De totale raming voor het Rijk kwam daarmee op 15 167 miljoen.

Het dekkingsplan 1966 trad op 1 januari 1966 in werking, nadat daarin een aantal wijzigingen was aangebracht. De opbrengst voor dit jaar was toen nader gesteld op bruto 480 miljoen (zie de memorie van toelichting behorende bij het wetsontwerp tot verhoging van de omzetbelasting voor enige goederen, 8301, nr. 5, blz. 5). De speculatiewinstbelasting en de evengenoemde verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting werden in 1966 niet van kracht. De verhoging met 480 miljoen is in de tweede kolom van tabel 9-2 van de nota, verdeeld over de afzonderlijke belastingmiddelen, verwerkt.

Met het oog op de ontwikkeling van de belastingopbrengsten in het eerste halfjaar en de verwachtingen voor de tweede helft van 1966 is het noodzakelijk gebleken, de ramingen verder te herzien. Tegenover verhogingen van, in het bijzonder, de olieaccijns, de inkomstenbelasting, de vennootschapsbelasting en de dividendbelasting staan verlagingen — tezamen van grotere omvang — van o.a. de omzetbelasting en de invoerrechten, de tabaks- en de alcoholaccijns en de loonbelasting. De verlaging van de raming van enkele van de genoemde indirecte belastingen is nodig gebleken als gevolg van de terugslag in 1966 op de anticipatie-aankopen in 1965 vóór het in werking treden van tariefverhogingen; ook herstelt zich het verbruik na deze verhogingen in een aantal gevallen wat trager dan was aangenomen.

Kolom 3 van tabel 9-2 van de nota geeft per saldo ten opzichte van kolom 2 een verlaging van de ramingen met 109 miljoen bruto aan. Doordat in kolom 3 bovendien een verhoging van de aandelen van het Gemeentefonds en het Provinciefonds met respectievelijk 0,17 pct. en 0,014 pct. is verwerkt – samenhangende met het in werking treden van de nieuwe pensioenwet voor het overheidspersoneel – is de verlaging voor het Rijk nog iets groter, namelijk 121 miljoen ¹⁾.

Niet-belastingontvangsten

1. Belastingspaarbrieven	— 425
2. Ontvangen gelden uit hoofde van de in 1952 met Frankrijk gesloten overeenkomst tot regeling van enige uit de oorlog voortgekomen vraagstukken op financieel gebied	+ 24
Deze ontvangsten hebben betrekking op tijdens de oorlog via Duitse banken uit Nederlands bezit naar Frankrijk verkochte effecten.	
3. Uitkering van het Staatsbedrijf der P.T.T. ...	— 74
De reserveringen moeten als gevolg van de eind 1965 getroffen salarismaatregelen lager worden gesteld; hiertegenover is rekening gehouden met enige tariefverhoging per 1 februari 1966 in de telefoonsector en per 1 mei 1966 in de postsector.	
4. Aflossingen op de koopsom van de aandelen Breedband	— 27
Door de Hoogovens werden in 1965 de in 1966 en 1967 vervallende termijnen op de schuld, ontstaan door de overneming van de Staat van de aandelen Breedband N.V., vervroegd afgelost. De voor 1966 geraamde aflossing, die pas in 1968 is verschuldigd, zal naar verwachting niet in 1966 plaatsvinden.	
5. Overige wijzigingen, per saldo	+ 37
Totale verlaging van de niet-belastingontvangsten	— 465
Verhoging belastingontvangsten	+ 261
Totale verlaging van de ontvangsten	— 204

¹⁾ Ten opzichte van de in kolom 2 van de in tabel 5-1 opgenomen raming van de ontvangsten betekent dit een stijging van de belastingopbrengst met 261 miljoen, aangezien bij de opstelling van de schatting in genoemde tabel nog werd uitgegaan van een derving aan belastingmiddelen voor het Rijk ad 382 miljoen als gevolg van de z.g. spaarbrievenverlaging.

3. Berekeningen ten behoeve van de toetsing aan de trendmatige begrotingsruimte (§ 6.2 van de nota)

A. Uitgavenstijging 1967

	Oorspronkelijk ingediende begroting 1966 ¹⁾	Ontwerp-begroting 1967
Totaal van de uitgaven	18 080	20 152
Voor de toetsing blijven buiten beschouwing:		
a. bruto aflossingen gevestigde staatsschuld	565	560
b. financiering van andere dan rijkswegen (voor 1963 t/m 1965)	109	—
c. verhoging deelneming in het Internationale Monetaire Fonds	97	—
d. algemene salaris- en pensioenmaatregelen ²⁾	—	686
e. kapitaalverstrekking aan de Staatsmijnen ³⁾	30	—
f. verschil tussen bruto- en netto-uitgaven van het Zuiderzeefonds ⁴⁾	—34	—
g. verlaging aandeelpercentage Gemeentefonds i.v.m. verschuiving van uitgaven van de gemeenten naar het Rijk als gevolg van het in werking treden van enkele nieuwe sociale wetten per 1-7-1967 183		
h. verhoging aandeel percentage Gemeentefonds i.v.m. de invoering van de Algemene Bijstandswet per 1-1-1965 — 17		
	166	166
	767	1 412
	17 313	18 740
	→	17 313
Toeneming van de (gecorrigeerde) uitgaven		1 427

¹⁾ Waarin verwerkt de wijziging van de omvang van de rijksuitgaven (stuk 8362, nr. 1).

²⁾ Betreft de in tabel 8-3a van de nota onder de posten *e* t/m *k* vermelde maatregelen.

³⁾ Er is van uitgegaan, dat de Staatsmijnen per 1 januari 1967 de rechtsvorm van een N.V. zullen hebben verkregen. Daarom is voor 1967 geen bedrag uitgetrokken wegens kapitaalverstrekking aan dat bedrijf. Voor een juiste vergelijking is het voor 1966 geraamde bedrag van rond 30 miljoen buiten beschouwing gelaten.

⁴⁾ In verband met de opheffing van het Zuiderzeefonds per 1-1-1967 zijn voor een juiste vergelijking de bruto-uitgaven voor 1966 in aanmerking genomen.

B. Extra groei niet-belastingontvangsten 1967

	Oorspronkelijk ingediende begroting 1966	Ontwerp- begroting 1967
Totaal van de niet-belastingontvangsten ¹⁾	1 473	1 898
Voor de vergelijking worden de volgende correcties aangebracht:		
a. aflossing door de Koninklijke Nederlandse Hoogovens en Staalfabrieken N.V. in verband met overdracht aandelen Breedband N.V. (niet-relevant)	— 27	—
b. eigen ontvangsten Zuiderzeefonds ²⁾	+ 34	—
	+ 7	—
	1 480	1 898
		1 480
Toeneming van de (gecorrigeerde) niet-belastingontvangsten.		418
Trendmatige stijging.		150
Extra groei		268

In § 9.3 van de nota is deze sterke groei van de niet-belastingontvangsten gespecificeerd en toegelicht.

¹⁾ Exclusief de voor 1966 geraamde opbrengst belastingspaarbrieven (425 miljoen).

²⁾ Als gevolg van de opheffing van het Zuiderzeefonds per 1-1-1967 zijn de uitgaven en ontvangsten van dat fonds in 1967 niet meer gesaldeerd in de begroting verwerkt.

4. De uitgaven 1966 en 1967 voor de onderwerpen van staatszorg verdeeld naar begrotingshoofdstukken

De functionele groepering, die in § 8.2 van de nota is toegepast, is als volgt uit de verschillende begrotingshoofdstukken opgebouwd.

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
Algemeen bestuur	616	681	704	157	145	193
Hoofdstuk:						
I Huis der Koningin	4	7	4	—	—	—
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	16	18	19	—	—	—
III Algemene Zaken	11	14	8	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	24	26	26	1	1	1
IXB Financiën	395	466	467	29	21	10
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Or- dening.	83	85	91	127	123	182
XII Verkeer en Waterstaat	25	28	32	—	—	—
XIII Economische Zaken	24	25	26	—	—	—
Salaris- en pensioenmaatregelen . . .	34	12	31	—	—	—
Militaire uitgaven	2 854	2 863	2 993	—	—	—
Hoofdstuk:						
X Defensie	2 715	2 816	2 863	—	—	—
Salaris- en pensioenmaatregelen . .	139	47	130	—	—	—
Buitenlandse betrekkingen	315	257	342	198	146	108
Hoofdstuk:						
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	0	0	0	—	—	—
IV Kabinet van de Vice-Minister-Presi- dent.	0	0	—	—	—	—
V Buitenlandse Zaken	287	235	312	7	6	4
VIII Onderwijs en Wetenschappen	11	11	10	—	—	—
IXB Financiën	3	3	4	191	140	104
XII Verkeer en Waterstaat	1	1	1	—	—	—
XIII Economische Zaken	1	1	1	—	—	—
XIV Landbouw en Visserij	4	4	6	—	—	—
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid. .	0	0	1	—	—	—
Salaris- en pensioenmaatregelen . . .	8	2	7	—	—	—
Suriname en Nederlandse Antillen.	66	40	114	39	17	3
Hoofdstuk:						
IV Kabinet van de Vice-Minister-Presi- dent.	66	40	114	39	17	3
VII Binnenlandse Zaken	0	0	0	—	—	—
Justitie en politie	817	845	907	—	—	—
Hoofdstuk:						
VI Justitie	481	516	537	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	290	313	327	—	—	—
IXB Financiën	0	0	—	—	—	—
Salaris- en pensioenmaatregelen . . .	46	16	43	—	—	—

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
Civiele verdediging	88	75	53	2	2	—
Hoofdstuk:						
III Algemene Zaken	1	1	1	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	44	37	32	—	—	—
IXB Financiën	0	—	—	—	—	—
X Defensie	13	13	12	—	—	—
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	—	—	—	2	2	—
XII Verkeer en Waterstaat	18	10	3	—	—	—
XIII Economische Zaken	2	1	—	—	—	—
XIV Landbouw en Visserij	6	6	2	—	—	—
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	4	7	3	—	—	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	0	0	—	—	—	—
Verkeer en waterstaat	880	880	901	927	927	1 046
Hoofdstuk:						
XII Verkeer en Waterstaat	866	876	889	927	927	1 046
Salaris- en pensioenmaatregelen	14	4	12	—	—	—
Handel en nijverheid	235	238	296	58	113	23
Hoofdstuk:						
V Buitenlandse Zaken	4	4	5	—	—	—
IXB Financiën	1	1	1	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	—	—	—	—	—	5
XIII Economische Zaken	223	231	283	58	113	18
Salaris- en pensioenmaatregelen	7	2	7	—	—	—
Landbouw en visserij	594	834	667	110	107	138
Hoofdstuk:						
IXB Financiën	9	15	9	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	21	19	17	21	20	55
XIV Landbouw en Visserij	543	792	620	89	87	83
Salaris- en pensioenmaatregelen	21	8	21	—	—	—
Onderwijs en wetenschappen	4 058	4 499	4 783	314	300	318
Hoofdstuk:						
V Buitenlandse Zaken	1	1	1	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	373	584	520	—	—	—
VIII Onderwijs en Wetenschappen	3 339	3 704	3 909	312	298	316
XII Verkeer en Waterstaat	5	7	6	—	—	—
XIV Landbouw en Visserij	96	103	112	2	2	2
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	14	16	19	—	—	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	10	11	12	0	0	0
Salaris- en pensioenmaatregelen	220	73	204	—	—	—
Cultuur en recreatie	379	356	416	1	1	0
Hoofdstuk:						
IXB Financiën	3	3	3	—	—	—
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	16	15	23	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	—	—	1	1	1	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	334	329	365	—	—	0
Salaris- en pensioenmaatregelen	26	9	24	—	—	—

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967	Oorspronkelijk vastgesteld 1966	Vermoede-lijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967
Sociale voorzieningen	1 631	1 659	1 837	4	6	4
Hoofdstuk:						
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	1	1	1	—	—	—
III Algemene Zaken	0	0	0	—	—	—
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	0	0	0	—	—	—
V Buitenlandse Zaken	140	151	148	—	—	—
VI Justitie	4	5	7	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	338	348	356	—	—	—
VIII Onderwijs en Wetenschappen	2	2	3	—	—	—
IXB Financiën	2	3	3	—	—	—
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	1	1	1	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	3	3	3	—	—	—
XIII Economische Zaken	36	36	36	—	—	—
XIV Landbouw en Visserij	4	4	4	—	—	—
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	820	866	984	—	—	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	191	216	208	4	6	4
XVII Onvoorziene uitgaven	20	—	20	—	—	—
Salaris- en pensioenmaatregelen	69	23	63	—	—	—
Volksgezondheid	189	188	206	2	2	2
Hoofdstuk:						
V Buitenlandse Zaken	1	2	2	—	—	—
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	176	182	193	2	2	2
Salaris- en pensioenmaatregelen	12	4	11	—	—	—
Volkshuisvesting	312	295	328	1 721	1 823	2 026
Hoofdstuk:						
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	308	294	325	1 721	1 823	2 026
Salaris- en pensioenmaatregelen	4	1	3	—	—	—
Oorlogsschade	70	75	86	—	—	—
Hoofdstuk:						
IXA Nationale Schuld	0	0	0	—	—	—
IXB Financiën	13	14	17	—	—	—
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	3	3	2	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	2	2	3	—	—	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	52	56	64	—	—	—
Nationale schuld (aflossingen verminderd met afschrijvingen).	880	920	1 098	439	439	415
Hoofdstuk:						
IXA Nationale Schuld	880	920	1 098	439	439	415
Afschrijvingen	126	126	145	—	—	—
Hoofdstuk:						
IXA Nationale Schuld	126	126	145	—	—	—

5. De uitgaven en de ontvangsten voor de dienstjaren 1962 tot en met 1967, ingedeeld naar economische groepen

In deze bijlage zijn de uitgaven en ontvangsten van het Rijk ingedeeld naar economische groepen; deze indeling

ligt eveneens ten grondslag aan de nationale rekeningen en de centraal-economische plannen.

A. Samenvatting

Uitgaven	1962	1963	1964	1965	1966	1967
	Reke- ning	Reke- ning	Voor- lopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
1. Consumptieve bestedingen	3 435	3 784	4 325	4 672	5 163	5 551
2. Rente en bijdragen in verliezen	639	669	731	837	939	1 165
3. Prijsverlagende subsidies	307	423	406	439	345	163
4. Inkomensoverdrachten	5 082	5 433	6 538	7 991	9 148	9 823
5. Investerings	675	778	853	1 067	1 159	1 394
6. Vermogensoverdrachten	1 049	958	1 211	1 296	1 616	1 673
7. Kredietverleningen en deelnemingen	1 018	1 062	1 696	2 295	2 405	2 399
8. Staatsschuld en ontminting	643	770	571	605	565	560
	12 848	13 877	16 331	19 202	21 340	22 728

Ontvangsten	1962	1963	1964	1965	1966	1967
	Reke- ning	Reke- ning	Voor- lopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
1. Verkoop van goederen en diensten	175	187	308	298	288	346
2. Rente en exploitatiewinsten	286	387	363	404	498	643
3. Kostprijsverhogende belastingen	4 543	4 945	5 861	6 534	7 506	8 348
4. Inkomensoverdrachten	6 242	6 685	7 951	9 298	10 415	11 686
5. Desinvesteringen	7	25	17	12	7	9
6. Vermogensoverdrachten	213	381	430	469	367	321
7. Aflossing van verleende kredieten en liquidatie van deelnemingen	77	213	92	433	85	152
8. Staatsschuld en aanmuntingen	22	27	30	38	42	47
Saldo	1 283	1 027	1 279	1 716	2 132	1 176
	12 848	13 877	16 331	19 202	21 340	22 728

B. Analyse**1. Consumptieve bestedingen**

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1962	1963	1964	1965	1966	1967
		Rekening	Rekening	Voorlopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
10, 11 en 12 minus M 10, M 11 en M 12	Lonen en salarissen, inclusief sociale lasten	1 869✓	2 037	2 470	2 825	3 208	3 508
14, 16 en 17	Aankoop van goederen en diensten ¹⁾	1 467✓	1 603	1 700	1 652	1 701	1 748
15	Bijdragen aan bedrijven en aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. bedrijven	99✓	144	155	195	254	295
		3 435	3 784	4 325	4 672	5 163	5 551
		Ontvangsten					
16	Verkoop van goederen en diensten	175	187	308	298	288	346
	Saldo	3 260	3 597	4 017	4 374	4 875	5 205
		3 435	3 784	4 325	4 672	5 163	5 551

¹⁾ Waaronder werkelijk betaalde huren.**2. Rente, bijdragen in verliezen en aandeel in winsten**

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1962	1963	1964	1965	1966	1967
		Rekening	Rekening	Voorlopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
20	Rente en kosten gevestigde binnenlandse staats- schuld	469✓	485	535	575	585	722
21 minus M 91	Rente en kosten gevestigde buitenlandse staats- schuld	28✓	18	13	11	10	10
22	Rente en kosten vlottende binnenlandse staats- schuld	131✓	154	169	235	325	366
23	Rente en kosten vlottende buitenlandse staats- schuld	—	—	—	—	—	—
24	Rente en kosten van overige schulden.	—	—	—	—	—	—
27	Bijdragen in exploitatieverliezen	11✓	12	14	16	19	67
		639	669	731	837	939	1 165

Code	Omschrijving	Ontvangsten					
		1962	1963	1964	1965	1966	1967
		Rekening	Rekening	Voorlopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
20	Rente van door het Rijk aangehouden gevestigde staatsschuld.	2	2	2	3	3	2
24 excl. 24.8	Rente van langlopende vorderingen op het binnenland	131	212	208	239	323	455
24.8	Rente van langlopende vorderingen op het buitenland	3	3	3	2	3	6
25 excl. 25.8 en 29	Rente van kortlopende vorderingen op het binnenland	13	5	4	11	8	10
25.8	Rente van kortlopende vorderingen op het buitenland	2	2	1	4	1	—
27	Aandeel in exploitatiewinsten	135	163	145	145	160	170
	Saldo	353	282	368	433	441	522
		639	669	731	837	939	1165

3. Prijsverlagende subsidies en kostprijsverhogende belastingen

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1962	1963	1964	1965	1966	1967
		Rekening	Rekening	Voorlopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
30 minus M 30	Saldo van subsidies en heffingen via het Landbouw-Egalisatiefonds	300 ✓	413	387	417	317	132
31	Huurverlagende subsidies, rechtstreeks aanwoningexploitanten	4 ✓	10	15	17	23	25
32 minus M 32	Saldo van overige subsidies en heffingen.	—	— 3	—	—	—	—
37.2	Ten laste van het Rijk komende kostprijsverhogende belastingen, te betalen aan de overige publiekrechtelijke lichamen	3 ✓	3	4	5	5	6
	Saldo	4 236	4 522	5 455	6 095	7 161	8 185
		4 543	4 945	5 861	6 534	7 506	8 348
		Ontvangsten					
37	Kostprijsverhogende belastingen:						
	ten bate van het Rijk.	3 895	4 239	5 020	5 531	6 331	7 025
	ten bate van het Rijkswegenfonds	—	—	—	75	90	205 ¹⁾
	ten bate van de overige publiekrechtelijke lichamen ²⁾	648	706	841	928	1 085	1 118
		4 543	4 945	5 861	6 534	7 506	8 348

¹⁾ Inclusief de voorgenomen verhoging van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting (107 mln.)

²⁾ Waaronder grondbelasting respectievelijk

4. *Inkomensoverdrachten*

[illegible]

5. Investerings

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1962	1963	1964	1965	1966	1967
		Reke- ning	Reke- ning	Voor- lopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
50	Investerings in grond en civiele gebouwen (bin- nenland)	73	78	98	177	156	209
51, 52 en 53	Weg- en waterbouwkundige werken, landaanwin- ning, landontginning e.d.	543	643	697	827	943	1 126
57	Inrichting, uitbreiding en vernieuwing	44	48	52	61	58	57
58	Overige investeringen.	15	9	6	2	2	2
		675 ✓	778	853	1 067	1 159	1 394
		Ontvangsten					
50	Verkoop van grond en civiele gebouwen (binnen- land).	7	24	10	12	7	9
57 en 58	Overige desinvesteringen	—	1	7	—	—	—
	Saldo	668	753	836	1 055	1 152	1 385
		675	778	853	1 067	1 159	1 394

6. Vermogensoverdrachten

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1962	1963	1964	1965	1966	1967
		Reke- ning	Reke- ning	Voor- lopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
60	Garantieverblijdingen	46✓	55	47	45	87	77
	Oorlogsschadevergoedingen:						
61.2	aan de overige publiekrechtelijke lichamen . .	18✓	21	22	22	11	10
61.3	aan bedrijven	17✓	9	4	6	7	3
61.4	aan gezinnen	—	1	—	—	8	1
	Rampschadevergoedingen:						
62.2	aan de overige publiekrechtelijke lichamen . .	1✓	2	1	1	—	—
62.3	aan bedrijven	5✓	1	1	1	—	1
	Woningbouwpremies:						
63.2	aan c.q. via de overige publiekrechtelijke licha- men	4✓	4	5	5	6	7
63.3	rechtstreeks aan exploitanten	86✓	60	66	58	47	45
	Investeringsbijdragen:						
65.20/22, 65.28, 65.29, 66.20/22, 66.28 en 66.29	aan gemeenten, provincies en waterschappen .	179✓	192	247	271	479	451
66.23	aan rechtspersoonlijkheid bezittende openbare instellingen voor wetenschappelijk onderwijs	110✓	132	208	274	292	311
66.24	aan instellingen voor bijzonder onderwijs . . .	39✓	41	70	65	75	87
66.3	aan bedrijven en instellingen zonder winstoog- merk werkzaam t.b.v. bedrijven	67✓	65	83	88	137	123
66.5	aan instellingen zonder winstoogmerk werk- zaam t.b.v. gezinnen	22✓	29	26	38	25	50
	Overige vermogensoverdrachten:						
68.2	aan de overige publiekrechtelijke lichamen . .	1✓	3	14	26	56	71
68.3	aan bedrijven	39✓	25	18	36	48	25
68.5	aan instellingen zonder winstoogmerk werk- zaam t.b.v. gezinnen	1✓	18	84	67	31	38
68.6	aan pensioenfondsen	272✓	274	274	277	277	277
66.8 en 68.8	aan het buitenland	142✓	26	41	16	30	96
		1 049	958	1 211	1 296	1 616	1 673
		Ontvangsten					
60	Ontvangsten wegens door het Rijk aangegane garantieverblijdingen	12	16	14	21	19	16
61	Netto-opbrengst van aan het Rijk vervallen ver- mogensobjecten	3	22	23	36	2	1
	Investeringsbijdragen:						
65.2 en 66.2	van de overige publiekrechtelijke lichamen . .	11	12	21	11	32	39
65.3	van bedrijven	—	—	6	10	12	—
65.8 en 66.8	van het buitenland	6	24	47	40	45	54
	Successierechten:						
67	ten bate van het Rijk	154	184	203	222	197	182
	ten bate van de overige publiekrechtelijke li- chamen	24	29	33	36	33	28
68	Overige vermogensoverdrachten:						
	binnenland	3	4	1	1	1	1
	buitenland	—	90	82	92	26	—
	Saldo	836	577	781	827	1 249	1 352
		1 049	958	1 211	1 296	1 616	1 673

7. Kredietverleningen en deelnemingen

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1962	1963	1964	1965	1966	1967
		Reke- ning	Reke- ning	Voor- lopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
Kredietverlening:							
70.2 en 72.2	aan de overige publiekrechtelijke lichamen (voornamelijk leningen woningwetbouw) .	629 ✓	740	1 103	1 400	1 833	2 033
70.30, 70.70, 72.30 en 72.70	aan bedrijven en financiële instellingen: staatsbedrijven en financiële staatsinstellingen .	137 ✓	169	213	264	285	131
70.31, 70.71, 72.31 en 72.71	andere bedrijven en financiële instellingen . .	33 ✓	38	53	74	75	77
70.4/5 en 72.4/5	aan gezinnen	47 ✓	26	33	40	39	38
70.8 en 72.8	aan het buitenland	27 ✓	40	189	206	39	84
Deelnemingen:							
71.31	bedrijven (binnenland)	2 ✓	30	20	69	10	10
71.71	financiële instellingen.	7 ✓	—	6	—	—	—
71.8	internationale organisaties	136 ✓	19	79	242	124	26
		1 018	1 062	1 696	2 295	2 405	2 399
Ontvangsten							
70.2 en 72.2	Aflossingen van door het Rijk verleende kredieten: door de overige publiekrechtelijke lichamen (leningen woningwetbouw)	30	44	56	61	63	117
70.30, 70.70 72.30 en 72.70	door staatsbedrijven en financiële instellingen	17	142	—	1	4	1
70.31, 70.71 72.31 en 72.71	door andere dan staatsbedrijven en financiële staatsinstellingen	6	6	10	7	7	8
70.4/5 en 72.4/5	door gezinnen.	4	4	4	5	5	21
70.8 en 72.8	door het buitenland	18	13	14	12	6	5
71.31/71.71	Liquidatie van deelnemingen in bedrijven en financiële instellingen (binnenland)	2	4	8	347	—	—
	Saldo	941	849	1 604	1 862	2 320	2 247
		1 018	1 062	1 696	2 295	2 405	2 399

8. Staatsschuld

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1962	1963	1964	1965	1966	1967
		Reke- ning	Reke- ning	Voor- lopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
80	Afflossing van gevestigde binnenlandse staats- schuld	441	459	521	553	542	560
81 minus M 91	Afflossing van gevestigde buitenlandse staats- schuld	198	304	44	51	23	—
88	Ontmuntungen	4	7	6	1	—	—
		643	770	571	605	565	560

		Ontvangsten					
87	Opbrengst wegens afstoting van door het Rijk aan- gehouden gevestigde staatsschuld	2	2	2	4	4	4
88	Aanmuntungen	20	25	28	34	38	43
	Saldo	621	743	541	567	523	513
		643	770	571	605	565	560
	Saldo rekeningen 1 tot en met 8	1 283	1 027	1 279	1 716	2 132	1 176

C. Aansluiting aan de begrotingscijfers 1967

De totaalsaldi van uitgaven en ontvangsten volgens deze bijlage stemmen overeen met de begrotings- en rekeningssaldi (vergelijk bijlage 6A). De totalen van uitgaven en ontvangsten zijn echter als gevolg van het toegepaste systeem niet gelijk aan de totalen, die elders in deze nota en de bijlagen zijn vermeld.

De verschillen worden hieronder voor de ontwerp-begroting 1967 toegelicht.

	Uit- gaven	Ont- vangsten	Saldo
Volgens bijlage 5	22 728	21 552	1 176
Volgens ontwerp-begroting 1967	20 152	18 976	1 176
Toe te lichten verschil	2 576	2 576	—

1. De aan het Gemeentefonds en het Provinciefonds toekomende aandelen in de belasting-ontvangsten, inclusief de grondbelasting en de personele belasting, zijn enerzijds als ontvangsten

en anderzijds als belastingoverdrachten aan de overige publiekrechtelijke lichamen opgenomen.. 2 780

2. In plaats van de rijksbijdragen aan het Rijkswegenfonds zijn de uitgaven en de ontvangsten van het fonds opgenomen 210

3. Binnenlijnse aftrekposten zijn gedesaldeerd. Voorbeelden zijn: de bijdragen van de sociale verzekeringsfondsen in de uitgaven van de Belastingdienst en de ontvangsten van andere landen in verband met militaire infrastructuuruitgaven .. 168

4. Verschillende uitgaven zijn gesaldeerd met ontvangsten. Dit betreft:

- de posten, die de kapitaalsverhouding met de staatsbedrijven betreffen - 350
 - de bijdragen voor radio en televisie - 142
 - de diensten met een bedrijfsmatig karakter, zoals Staatsbosbeheer en Domeinen - 37
 - Overige salderingen - 53
- 2 576

15 = 17
16 = 227
4120 = 17
4124 = 8
633 = 3

27 +

6. Overzicht van de dienstjaren 1958 tot en met 1967

A. Totalen van uitgaven en ontvangsten

	Rekeningcijfers						Voor- lopige rekening- cijfers 1964	Vermoe- delijk beloop 1965	Vermoe- delijke uit- komsten 1966	Ont- werpbe- groting 1967 ¹⁾
	1958	1959	1960	1961	1962	1963				
Gewone Dienst										
Uitgaven	7 013	6 752	7 646	8 900	9 230	9 839	11 397	13 225	14 831	15 876
Ontvangsten	7 050	7 742	8 815	9 586	9 934	10 820	12 807	14 630	16 295	18 306
Saldo	+ 37	+ 990	+ 1 169	+ 686	+ 704	+ 981	+ 1 410	+ 1 405	+ 1 464	+ 2 430
Buitengewone Dienst										
Uitgaven	1 039	2 288	1 774	2 278	2 254	2 503	3 066	3 842	4 028	4 276
Ontvangsten	326	400	585	452	267	495	377	721	432	670
Saldo	— 713	— 1 888	— 1 189	— 1 826	— 1 987	— 2 008	— 2 689	— 3 121	— 3 596	— 3 606
Gehele Dienst										
Uitgaven	8 052	9 040	9 420	11 178	11 484	12 342	14 463	17 067	18 859	20 152
Ontvangsten	7 376	8 142	9 400	10 038	10 201	11 315	13 184	15 351	16 727	18 976
Saldo	— 676	— 898	— 20	— 1 140	— 1 283	— 1 027	— 1 279	— 1 716	— 2 132	— 1 176

¹⁾ Inclusief de in tabel 6-1 van de nota genoemde aanvullende posten.

B. De uitgaven per onderwerp van staatszorg

Deze uitgaven zijn beïnvloed door taakverschuivingen tussen Rijk en gemeenten. Zo heeft de wijziging van de wet op het middelbaar onderwijs in 1959 tot een stijging van de uitgaven van het Rijk voor onderwijs en cultuur met 44 miljoen geleid, welke stijging is gecompenseerd

in het aandeelpercentage van het Gemeentefonds. Het van kracht worden van de Financiële-Verhoudingswet 1960 heeft eveneens zowel de uitgaven als de middelen van het Rijk doen toenemen. De uitgaven voor onderwijs, wetenschappen en cultuur zijn uit dien hoofde in 1960 met circa 330 miljoen toegenomen.

	Rekeningcijfers						Voorlopige rekening- cijfers 1964	Vermoedelijk beloop 1965	Vermoede- lijke uit- komsten 1966	Ontwerp- begroting 1967
	1958	1959	1960	1961	1962	1963				
Algemeen bestuur	492	507	539	827 ¹⁾	556	527	571	731	826	897
Militaire uitgaven	1 634	1 528	1 717	2 002	2 251	2 309	2 624	2 711	2 863	2 993
Buitenlandse betrekkingen:										
a. internationale financiële transacties	70	568 ²⁾ ³⁾	113 ³⁾	220 ³⁾	134 ³⁾	22	232 ³⁾	377 ³⁾	140 ³⁾	102
b. overige uitgaven	104	125	142	180	246	142	162	178	263	348
Suriname en Nederlandse Antillen	23	25	40	22	40	62	87	90	57	117
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	361	347	392	488	519	621	670	893	922	960
Verkeer en waterstaat	589	641	730	952	966	1109	1 270	1 396	1 807	1 947
Handel en nijverheid	99	157	133	160	187	238	276	386	351	319
Landbouw en visserij	821	670	675	656	664	807	811	924	941	805
Onderwijs en wetenschappen	1 206	1 365	1 884	2 225	2 510	2 832	3 608	4 173	4 799	5 101
Cultuur en recreatie								304	357	416
Sociale voorzieningen	964	885	797	1 063 ⁴⁾	1 074 ⁴⁾	1 058 ⁴⁾	1 236 ⁴⁾	1 523 ⁴⁾	1 665 ⁴⁾	1 841 ⁴⁾
Volksgesondheid	72	74	76	88	97	122	126	155	190	208
Volkshuisvesting:										
a. huursubsidies	324	368	402	294	231	203	204	207	210	227
b. leningen woningwetbouw	192	524	579	547	625	734	1 093	1 392	1 822	2 026
c. overige uitgaven volkshuisvesting	15	20	21	25	25	26	48	63	86	101
Oorlogs- en rampschade	191	118	125	108	93	110	162	138	75	86
Nationale schuld	894	1 118 ⁵⁾	1 055	1 321 ⁵⁾	1 266 ⁵⁾	1 420 ⁵⁾	1 283	1 426	1 485	1 658
Totaal van de uitgaven	8 051	9 040	9 420	11 178	11 484	12 342	14 463	17 067	18 859	20 152
Afschrijvingen ⁶⁾	63	70	75	78	87	93	103	134	126	145

¹⁾ Hieronder 293 miljoen wegens het herwaarderingsverlies op goud en vreemde valuta tengevolge van de revaluatie van de gulden.

²⁾ Hieronder 360 miljoen wegens verlening van kredieten, voortvloeiend uit de liquidatie van de Europese Betalingsunie.

³⁾ Hieronder wegens deelneming in en verstrekking van leningen aan het Internationale Monetaire Fonds:

in 1959: 136 miljoen; in 1960: 67 miljoen; in 1961: 189 miljoen; in 1962: 108 miljoen; in 1964: 218 miljoen; in 1965: 346 miljoen; in 1966: 97 miljoen.

⁴⁾ Hieronder wegens annuïteit i.v.m. sanering van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds en het Spoorwegpensioenfonds 195 miljoen.

⁵⁾ Hieronder belangrijke bedragen wegens versterkte aflossing op de buitenlandse staatsschuld:

in 1959: 216 miljoen; in 1961: 218 miljoen; in 1962: 137 miljoen; in 1963: 256 miljoen.

⁶⁾ Het bedrag van de afschrijvingen wordt in mindering gebracht op de uitgaven wegens aflossing op binnenlandse schuld, zodat het totaal van de uitgaven per saldo niet wordt beïnvloed.

In percentages van het netto nationale inkomen tegen marktprijzen

	Rekeningcijfers						Voorlopige rekening- cijfers 1964	Vermoedelijk beloop 1965	Vermoede- lijke uit- komsten 1966	Ontwerp- begroting 1967
	1958	1959	1960	1961	1962	1963				
Algemeen bestuur	1,5	1,5	1,4	2,0	1,3	1,1	1,0	1,2	1,2	1,2
Militaire uitgaven	5,0	4,4	4,4	4,9	5,1	4,8	4,7	4,3	4,1	4,0
Buitenlandse betrekkingen:										
a. internationale financiële transacties	0,2	1,6	0,3	0,5	0,3	0,0	0,4	0,6	0,2	0,1
b. overige uitgaven	0,3	0,4	0,4	0,4	0,6	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5
Suriname en Nederlandse Antillen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	1,1	1,0	1,0	1,2	1,2	1,3	1,2	1,4	1,3	1,3
Verkeer en waterstaat	1,8	1,8	1,9	2,3	2,2	2,3	2,2	2,2	2,6	2,6
Handel en nijverheid	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4
Landbouw en visserij	2,5	1,9	1,7	1,6	1,5	1,7	1,4	1,5	1,3	1,0
Onderwijs en wetenschappen	3,7	3,9	4,9	5,4	5,7	5,9	6,4	6,7	6,9	6,7
Cultuur en recreatie										
Sociale voorzieningen	3,0	2,6	2,1	2,6	2,4	2,2	2,2	2,5	2,4	2,4
Volksgezondheid	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3
Volkshuisvesting:										
a. huursubsidies	1,0	1,1	1,0	0,7	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3
b. leningen woningwetbouw	0,6	1,5	1,5	1,3	1,4	1,6	1,9	2,2	2,6	2,7
c. overige uitgaven volkshuisvesting	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Oorlogs- en rampschade	0,6	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	0,1
Nationale schuld	2,8	3,2	2,7	3,2	2,9	3,0	2,3	2,3	2,1	2,2
Totaal van de uitgaven	24,8	26,0	24,3	27,2	26,1	25,8	25,7	27,3	27,0	26,6
Afschrijvingen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

C. De ontvangsten

	Rekeningcijfers						Voorlopige rekening cijfers 1964	Vermoede- lijk beloop 1965	Vermoede- lijke uit- komsten 1966	Ontwerp- begroting 1967
	1958	1959	1960	1961	1962	1963				
Gewone Dienst										
Kostprijsverhogende belastingen	2 744	3 009	3 438	3 673	3 894	4 239	5 020	5 531	6 331	6 786
Belastingen op inkomen, winst en vermogen . .	3 703	4 181	4 790	5 321	5 437	5 719	6 916	8 074	8 963	9 714
Voorgestelde belastingwijzigingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	138 ¹⁾
Verkleining van de achterstand bij het opleggen van nadere voorlopige aanslagen in de in- komstenbelasting	—	—	—	—	—	—	—	—	—	257 ¹⁾
Verlaging aandeelpercentage Gemeentefonds i.v.m. verschuiving van uitgaven van de ge- meenten naar het Rijk als gevolg van het in- werking treden van enkele nieuwe sociale wetten per 1-7-1967	—	—	—	—	—	—	—	—	—	183
Winsten en andere baten van bedrijven	146	127	147	135	105	127	104	125	113	143
Rente	89	120	102	121	151	225	218	259	337	473
Vrijgegeven tegenwaardegeld	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Baten wegens liquidatie van vijandelijk vermo- gen en wegens afwikkeling van het herstel rechtsverkeer	59	17	8	3	2	21	22	35	26	1
Ontvangen uitkeringen ingevolge het Neder- lands-Duitse Financiële Verdrag	—	—	—	—	—	90	82	91	2	—
Luistergelden en kijkgeld	39	44	61	79	73	83	102	112	122	130
Ontvangsten van de Dienst der Domeinen . . .	29	31	31	33	35	37	59	67	72	71
Voorgestelde heffing op de huren van woning- wetwoningen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70
Overige ontvangsten	224	213	238	221	237	279	284	336	329	340
Totaal Gewone Dienst	7 050	7 742	8 815	9 586	9 934	10 820	12 807	14 630	16 295	18 306
Buitengewone Dienst										
Ontvangen aflossingen en bij het Rijk belegde geld	255	358	514	405	222	375	250	289	298	485
Bijdragen in de financiering van woningwet- woningen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15
Overige ontvangsten	71	42	71	47	45	120	127	432	134	170
Totaal Buitengewone Dienst	326	400	585	452	267	495	377	721	432	670
Totaal Gehele Dienst.	7 376	8 142	9 400	10 038	10 201	11 315	13 184	15 351	16 727	18 976

¹⁾ Zie § 9.2 van de nota.

7. De kasontwikkeling van het Rijk

A. De kasontwikkeling in 1965

In de volgende tabel wordt een samenvatting gegeven van de kasbetalingen en -ontvangsten van het Rijk in de jaren 1964 en 1965 en in het eerste halfjaar 1966. Blijken de posten 1 t/m 5 was het tekort uit hoofde van begrotingstransacties in 1965 ruim 2 miljard, dat is een toeneming in vergelijking met 1964 van bijna 500 miljoen.

De stijging van de belastingontvangsten met 1451 miljoen (post 1) houdt onder meer verband met de groei van de belastbare inkomens en, in het bijzonder wat de omzetbelasting betreft, met de toeneming van de bestedingen.

De relatief grote stijging van de niet-belastingmiddelen (post 2) ad 525 miljoen is voor 340 miljoen het gevolg van de verkoop door het Rijk van aandelen Breedband aan Hoogovens.

De stijging van de betalingen ten laste van de begroting, andere dan schuldaflossing, ad 2429 miljoen (post 5) is voor globaal 750 à 800 miljoen toe te schrijven aan de in 1965 tot stand gekomen algemene salarisverhogingen

voor het overheidspersoneel. Ten dele onder invloed van de stijging der personeelskosten namen de uitgaven voor onderwijsvoorzieningen met ruim 500 miljoen toe en liepen de militaire kasuitgaven (excl. civiele verdediging) met 53 miljoen op tot 2714 miljoen. De door het Rijk ten behoeve van de woningwetbouw verstrekte voorschotten stegen met 450 miljoen tot 1498 miljoen. Hierbij heeft ook het inhalen van achterstand in het opnemen van eerder toegezegde leningen nog een rol gespeeld. De netto betalingen aan het Landbouw-Egalisatiefonds beliepen bijna 140 miljoen meer dan in het voorafgaande jaar. In het uitgaventotaal van 1965 is voorts 150 miljoen begrepen wegens de eerste verstrekking door het Rijk van een bijdrage ad 150 miljoen aan het Ouderdomsfonds in verband met de verhoging per 1 januari 1965 van de A.O.W.- en A.W.W.-pensioenen tot een sociaal minimum. Tenslotte beliepen de netto betalingen uit hoofde van transacties met het Internationale Monetair Fonds 112 miljoen meer dan in 1964 (338 tegen 226 miljoen waarvan 136 respectievelijk 145 miljoen in het kader van de Algemene Leningsarrangementen).

Ontvangsten en uitgaven van het Rijk op kasbasis

Ontvangsten	1964	1965			1966	Betalingen	1964	1965			1966
		1e half- jaar	2e half- jaar	gehele jaar	1e half- jaar			1e half- jaar	2e half- jaar	gehele jaar	1e half- jaar
Budgettaire ontvangsten en betalingen											
1. Belastingen	11 753	5 541	7 663	13 204	6 288	3. Aflossing van langlopende binnen- landse schuld	519	309	245	554	312
2. Overige begrotingsontvangsten . .	1 208	867	866	1 733	557	4. Aflossing van langlopende buiten- landse schuld	45	29	23	52	22
	12 961	6 408	8 529	14 937	6 845	5. Overige begrotingsbetalingen . . .	13 912	7 175	9 166	16 341	8 122
Kastekort wegens begrotingstrans- acties	1 515	1 105	905	2 010	1 611						
	14 476	7 513	9 434	16 947	8 456		14 476	7 513	9 434	16 947	8 456
Overige ontvangsten en betalingen											
6. Opneming van langlopende binnen- landse staatsschuld.	838	198	927	1 125	846	Kastekort wegens begrotingstrans- acties	1 515	1 105	905	2 010	1 611
7. Wijzigingen in de voorinschrijfreke- ningen betreffende deelneming in staatsleningen (zie ook post 11) .	479	—	419	198	—	11. Wijzigingen in de voorinschrijfreke- ningen betreffende deelneming in staatsleningen (zie ook post 7). .	—	221	—	—	54
8. Netto plaatsing van schatkistpapier (zie ook post 12)	6	724	—	449	286	12. Netto aflossing van schatkistpapier (zie ook post 8)	—	—	275	—	—
9. Vermeerdering van de schuld aan provincies en gemeenten (uit hoofde van belastingen) en aan het Provinciefonds en het Gemeentefonds (zie ook post 13). .	—	—	84	—	—	13. Vermindering van de schuld aan pro- vincies en gemeenten (uit hoofde van belastingen) en aan het Pro- vinciefonds en het Gemeentefonds (zie ook post 9)	83	208	—	124	221
10. Wijzigingen in diverse vorderingen en schulden op korte termijn (zie ook post 14)	—	175	—	160	576	14. Wijzigingen in diverse vorderingen en schulden op korte termijn (zie ook post 10)	164	—	15	—	—
	1 323	1 097	1 430	1 932	1 708		1 762	1 534	1 195	2 134	1 886
Afneming van de liquide middelen van het Rijk	439	437	—	202	178	Toeneming van de liquide middelen van het Rijk	—	—	235	—	—
	1 762	1 534	1 430	2 134	1 886		1 762	1 534	1 430	2 134	1 886

Via de uitgifte van twee staatsleningen en de plaatsing bij rijksfondsen en -instellingen ten laste van de voorinschrijfrekeningen van twee onderhandse leningen trok het Rijk in 1965 een bedrag van reëel 1125 miljoen uit de kapitaalmarkt aan (post 6). Daarnaast kwam op de voorinschrijfrekeningen per saldo 198 miljoen voor het Rijk beschikbaar (post 7). Dit bedrag is de resultante van omzettingen door de rijksfondsen in de genoemde onderhandse leningen (ad reëel 690 miljoen) en onttrekkingen voor andere doeleinden enerzijds en van nieuwe bijstortingen anderzijds. In totaal beliep het beroep van het Rijk op kapitaalmarktmiddelen dus 1323 miljoen, waarvan 435 miljoen op de open kapitaalmarkt werd verkregen en 888 miljoen via de voorinschrijfrekeningen. Het beroep was daarmee van dezelfde orde van grootte als in 1963 en 1964 (1361 en 1317 miljoen), maar bleef in aanmerkelijke mate ten achter bij het budgettaire tekort ad 2010 miljoen. Ook na correctie van het tekort voor enige uit monetair oogpunt niet relevante posten en een aantal noodzakelijke bijtellingsen, waaronder het tekort op kasbasis van het Gemeentefonds, blijft een tekort aan langlopende dekkingsmiddelen aanwezig en wel van meer dan 400 miljoen. Dit wordt weer gegeven in onderstaande tabel.

Het ongecorrigeerde kastekort ad 2010 miljoen en de vermindering van schuld aan de lagere overheid ten belope van 124 miljoen (post 13) tezamen genomen overtroffen de langlopende dekkingsmiddelen met 811 miljoen. In de financiering van dit bedrag werd voor 449 miljoen voorzien door netto plaatsing van schatkistpapier (post 8). Mede in samenhang met de storting in 's Rijks schatkist van onbelegde gelden van de Postcheque- en Girodienst kwam voorts uit hoofde van mutaties in diverse vorderingen en schulden op korte termijn (post 10) 160 miljoen ter beschikking. Tenslotte namen de liquide middelen van het Rijk per saldo af met 202 miljoen.

In de vorige miljoenennota (blz. 44) werd het uit een financieringsoogpunt van belang te achten kastekort van het Rijk in 1965 geraamd op circa 1500 miljoen. Uit de tweede tabel van deze bijlage blijkt, dat de realisatie rond 130 miljoen ongunstiger is geweest. Onder meer waren met de verstrekking van woningwetvoorschotten en de kredietverlening aan de Staatsmijnen grotere bedragen gemoeid dan was verwacht. Daar ook de belastingmiddelen een groter accres te zien hebben gegeven en het tekort op kasbasis van het Gemeentefonds geringer bleek dan in de zomer van 1965 werd voorzien, bleef de totale financieringsbehoefte van het Rijk slechts weinig boven het destijds geraamde bedrag.

Financieringsoverzicht van het Rijk

	1964	1965	1966 1e halfjaar
Kastekort wegens begrotingstransacties	1 515	2 010	1 611
<i>Correctieposten</i>			
a. transacties met het I.M.F. ¹⁾	— 226	— 338	— 207
b. ontvangsten E.B.U.-aflossingen	9	7	1
c. Nederlands-Duits Financieel Verdrag ²⁾	— 20	— 50	—
d. verrekening met het Ontwikkelingsfonds E.E.G. ³⁾	3	35	69
e. verrekening met het Rijkswegenfonds ⁴⁾	—	— 31	31
	— 234	— 377	— 106
	1 281	1 633	1 505
Wijziging schuld aan de lagere overheid ⁵⁾	83	124	221
Financieringsbehoefte	1 364	1 757	1 726
Aangetrokken langlopende middelen:			
door plaatsing van leningen (post 6)	838	1 125	846
via voorinschrijfrekeningen (posten 7 en 11).	479	198	— 54
	1 317	1 323	792
Tekort aan dekkingsmiddelen	47	434	934

¹⁾ Voor 1964 en 1965 met inbegrip van krachtens de Algemene Leningsarrangementen aan het I.M.F. verstrekte guldensleningen. Voor 1966 inclusief een betaling in goud ad 97 miljoen wegens verhoging van het Nederlandse quotum in het I.M.F.

²⁾ Saldi van ontvangsten voor en uitkeringen aan nazi-slachtoffers; aangezien het Rijk hiervoor slechts als tussenschakel optreedt, zijn dezealdi geëlimineerd.

³⁾ Het voor 1964 budgettaire gevoteerde bedrag heeft niet tot kasuitgaven geleid. In de begrotingen voor 1965 en 1966 is buitenslijns geen bijdrage aan het Fonds voorzien. In deze jaren heeft het Fonds gedisponeerd over zijn in vorige jaren geaccumuleerde tegoed in rekening-courant met het Rijk.

⁴⁾ Het betreft hier het verschil tussen de als uitgave in het kastekort verwerkte budgettaire gevoteerde gelden enerzijds en de terzake door het Fonds uitgegeven bedragen anderzijds. Dit verschil komt tot uitdrukking in een overeenkomstige mutatie in het saldo van het Fonds bij 's Rijks schatkist.

⁵⁾ Betreft vrijwel geheel het Gemeentefonds. Een tekort van dit fonds dient bij de financieringsbehoefte van het Rijk te worden geteld teneinde schepping van liquiditeiten uit dezen hoofde te voorkomen (zie ook post 13 van de eerste tabel van deze bijlage).

B. De kasontwikkeling in het eerste halfjaar 1966

In het eerste halfjaar 1966 werden de budgettaire kasontvangsten met 1611 miljoen overtroffen door de budgettaire betalingen. Het kastekort was daardoor 506 miljoen groter dan dat over het eerste halfjaar 1965.

De toeneming van het totaal der budgettaire kasontvangsten komt geheel voor rekening van de belastinginkomsten. De gevolgen van het in werking treden van het eerste deel van de tariefverlaging van de loon- en de inkomstenbelasting per 1 juli 1965 werd meer dan gecompenseerd door een opbrengststijging vanwege de voortgezette groei van inkomens en bestedingen en door incidentele factoren. De teruggang van de overige begrotingsontvangsten met 310 miljoen houdt grotendeels verband met de eerdergenoemde bijzondere ontvangst in 1965 ad 340 miljoen uit hoofde van de transactie tussen het Rijk en Hoogovens.

Het accres van de begrotingsbetalingen ad ruim 900 miljoen kan voor globaal 400 miljoen worden toegeschreven aan algemene salaris- en pensioenmaatregelen voor het overheidspersoneel. Ten dele hierdoor was met voorzieningen in de onderwijssector ca 600 miljoen meer gemoeid; daarbij speelden ook verschuivingen in de betalingen een rol. De kasuitgaven voor militaire doeleinden (excl. civiele verdediging) namen toe met 62 miljoen tot 1246 miljoen. De woningwetvoorschotten stegen in vergelijking met de eerste helft van 1965 met 90 miljoen tot 690 miljoen. Tenslotte stegen de uitgaven doordat het Rijk onder de nieuwe Pensioenwet met ingang van 1966 de pensioenpremies voor het overheidspersoneel aan het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds maandelijks afdraagt in plaats van aan het einde van het jaar.

Anderzijds liepen de netto betalingen via het Landbouw-Egalisatiefonds terug. Transacties met het I.M.F. leidden tot een uitgavensaldo van 207 miljoen, tegen 230 miljoen in de vergelijkbare periode van 1965. In eerstgenoemd bedrag is begrepen een betaling in goud ad 97 miljoen wegens verhoging van de Nederlandse deelneming in het kapitaal van het Fonds.

In de eerste zes maanden van 1966 plaatste het Rijk een 6½ pct. staatslening tot een bedrag van reëel 249 miljoen in de open kapitaalmarkt. Daarnaast werd een, eveneens 6½ pct. rentende, onderhandse lening van reëel 597 miljoen bij de rijksfondsen en -instellingen ondergebracht. De rijksfondsen financierden hun deelneming in de onderhandse lening ten laste van hun tegoeden op de voorinschrijfrekeningen. Daar staat tegenover, dat, anders dan in het overeenkomstige tijdvak van het voorgaande jaar, een relatief groot bedrag aan nieuwe middelen op deze rekeningen werd bijgeschreven wegens

reservering van de thans maandelijks door het Rijk en de onderwijsinstellingen verrichte premiebetalingen aan het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. Als resultante van deze en andere mutaties verminderden de tegoeden op voorinschrijfrekeningen met 54 miljoen. In totaal kwam derhalve voor het Rijk per saldo 792 miljoen aan kapitaalmarktmiddelen beschikbaar (post 6 minus post 11).

Het voor bijzondere posten gecorrigeerde kastekort is, blijkens de tweede tabel van deze bijlage, ruim 100 miljoen geringer dan het werkelijke deficit. Tezamen met de vermindering van schuld aan de lagere overheid draagt de uit monetair oogpunt relevante financieringsbehoefte van het Rijk 1726 miljoen, waarin voor 792 miljoen is voorzien door een beroep op langlopende dekingsmiddelen.

Uit het in hoofdstuk 7 voor het gehele jaar 1966 geschetste financieringsbeeld volgt, dat de financieringsbehoeften in de tweede helft van dit jaar aanzienlijk geringer zullen zijn. Hierbij speelt onder meer het seizoenpatroon in de belastingheffing een rol. Voorts is voor de ontwikkeling in het tweede halfjaar van belang, dat het Rijk in augustus een staatslening van 200 miljoen in de publieke kapitaalmarkt heeft uitgegeven.

Aangezien de financieringsbehoefte van het Rijk in het eerste halfjaar, voortvloeiende uit het – ongecorrigeerde – kastekort en de netto schuldaflissing aan de lagere overheid, slechts ten dele door langlopende middelen werd gedekt, ontstond een aanzienlijke netto toeneming van diverse vormen van vlottende schuld. Het bedrag aan uitstaand schatkistpapier steeg met 286 miljoen (post 8). Enerzijds werd netto 453 miljoen rechtstreeks ondergebracht bij de Nederlandsche Bank, waarbij het Rijk ook gebruik maakte van de door een overeenkomst met de Bank geboden mogelijkheid tot (her)-financiering bij deze instelling van guldenstrekkings door leden van het Internationale Monetair Fonds. Anderzijds nam het in de binnenlandse geldmarkt uitstaande papier af met 167 miljoen. In deze laatste aflissing weerspiegelt zich de geringere mogelijkheid tot plaatsing van schatkistpapier als gevolg van de sterke verkrapting die zich in de eerste zes maanden van 1966 op de geldmarkt manifesteerde. Wel heeft het Rijk middelen in de geldmarkt kunnen opnemen door het aangaan van kasgeldleningen. De opbrengst van deze leningen is begrepen in de netto ontvangst van 576 miljoen uit hoofde van mutaties in diverse vorderingen en schulden op korte termijn (post 10) die o.a. ook de overmaking van onbelegde gelden van de Postcheque- en Girodienst omvat. Tenslotte heeft het Rijk voor een bedrag van 178 miljoen gedisponeerd over zijn bezit aan liquide middelen.

Liquide middelen van het Rijk

	31 dec. 1963	31 dec. 1964	30 juni 1965	31 dec. 1965	30 juni 1966
Saldo bij de Nederlandsche Bank	1 095	665	233	394	240
Kas-, bank- en girosaldi van comptabelen	258	249	243	318	294
Overige liquide middelen	—	—	1	—	—
Totaal.	1 353	914	477	712	534
Wijziging t.o.v. vorige datum	.	—439	—437	235	—178

8. De nationale schuld

Gedurende de periode 30 juni 1965–30 juni 1966 is de staatsschuld gestegen met 2054 miljoen tegen 1177 miljoen in de periode 30 juni 1964–30 juni 1965. Deze toeneming resulteert uit een toeneming van de binnenlandse schuld met 2099 miljoen en een afnemering van de buitenlandse schuld met 45 miljoen.

De liquide middelen en vorderingen op korte termijn zijn toegenomen met 157 miljoen.

De onderstaande tabel geeft hiervan een beeld.

Omvang van de nationale schuld

	30 juni 1964	30 juni 1965	30 juni 1966
<i>Binnenlandse staatsschuld</i>			
Gevestigde binnenlandse schuld	14 251	14 325	15 545
Schatkistpapier in omloop	3 357	3 930	3 941
Muntbiljetten in omloop	62	69	72
Gemeentefonds en Provincie- fonds	152	37	—
Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anti- cipatie op een uit te geven lening	638	1 244	1 609
Overige binnenlandse schulden op korte termijn	980	1 088	1 646
Vergoedingen wegens geleden oorlogsschade (incl. Groot- boek voor de Wederopbouw)	92	67	46
Totaal binnenlandse schuld	19 532	20 760	22 859
<i>Buitenlandse staatsschuld</i>			
Gevestigde buitenlandse schuld	441	390	345
Kortlopende buitenlandse schuld	—	—	—
Totaal buitenlandse schuld	441	390	345
Totaal staatsschuld	19 973	21 150	23 204
<i>Liquide middelen en vorderingen op korte termijn</i>			
	562	525	682
Staatsschuld per saldo	19 411	20 625	22 522

De gevestigde binnenlandse schuld is van 30 juni 1965 tot 30 juni 1966 gestegen met 1220 miljoen. In deze periode zijn nieuwe leningen op de open kapitaalmarkt aangegaan tot een totaalbedrag van 690 miljoen en is 1100 miljoen van de voorinschrijfrekeningen omgezet in vaste leningen. Tegenover deze toeneming van in totaal

1790 miljoen staat een daling door periodieke aflossingen en inkoop van in totaal 570 miljoen. Hierbij is buiten beschouwing gelaten de omzetting per 1 maart jl. van de op die datum vervallen schatkistcertificaten in een gelijk bedrag aan 5 en 5½ pct. schatkistcertificaten 1966, welke omzetting niet van invloed was op het uitstaande bedrag aan gevestigde binnenlandse schuld.

Het bedrag aan uitstaand schatkistpapier is in de periode 30 juni 1965 tot 30 juni 1966 gestegen met 11 miljoen. Bij het publiek is tengevolge van de krapte op de geldmarkt 552 miljoen papier meer afgelost dan geplaatst. Daartegenover is per saldo 563 miljoen aan papier bij de Nederlandsche Bank geplaatst, welke plaatsing als volgt is tot stand gekomen. Ter financiering van trekkingen, welke in de beschouwde periode op het Internationale Monetair Fonds zijn uitgeoefend, is 213 miljoen papier bij de Bank ondergebracht, terwijl in verband met de goudstorting, welke voortvloeide uit de verhoging van de deelneming in het Fonds 97 miljoen papier bij de Bank is geplaatst. Bovendien is in deze periode gebruik gemaakt van nog openstaande financieringsrechten afkomstig uit vóór 30 juni 1965 uitgeoefende trekkingsrechten op het Fonds en uit de op 25 mei 1965 verstrekte lening aan het Fonds uit hoofde van de Algemene Leningsarrangementen, door welke gebruikmaking 283 miljoen papier bij de Bank is geplaatst. Daarentegen is 30 miljoen papier bij de Bank afgelost, welk papier des tijds is geplaatst ter financiering van vervroegde aflossing van buitenlandse schuld.

Het uitstaande bedrag aan schatkistpapier op 30 juni 1965 bestond voor 1052 miljoen aan promessen en 2878 miljoen aan biljetten. Gedurende de periode juni 1965–juni 1966 is geplaatst aan promessen 1597 miljoen en aan biljetten 411 miljoen, terwijl in deze periode is afgelost 1322 miljoen aan promessen en 675 miljoen aan biljetten. Op 30 juni 1966 stond dus uit 1327 miljoen aan promessen en 2614 miljoen aan biljetten.

In het tweede halfjaar 1965 heeft de afgifte van papier over de toonbank doorlopend opengestaan. Deze afgifte werd op 4 januari 1966 tijdelijk gestaakt in verband met de aankondiging van een tender, waarna op 12 januari de afgifte over de toonbank weer is hervat. De looptijden van de afgegeven promessen varieerden tussen 2 en 12 maanden, de biljetten zijn voornamelijk afgegeven met looptijden van 3 en 5 jaar.

De afgiftetarieven van het schatkistpapier zijn enkele malen aangepast aan de stijging van de rente op de geldmarkt. Konden in juli vorig jaar nog 3 maands promessen worden afgegeven tegen 4½ pct. disconto, in juni van dit jaar was het tarief van dit papier opgelopen tot 4¾ pct. Ook in de rentetarieven van de schatkistbiljetten komt deze stijging tot uitdrukking. Het tarief van de 3-jarige biljetten is opgelopen van 4⁵/₁₆ pct. in juni 1965 tot 5¾ pct. in juli 1966, terwijl het tarief van het 5-jarig papier in die periode is gestegen van 4⁵/₁₆ pct. tot 6¹/₁₆ pct.

De schuld uit hoofde van stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven lening (voorinschrijf-rekeningen) is in de periode 30 juni 1965–30 juni 1966 gestegen met 365 miljoen. Zoals reeds hiervoor gezegd, is 1100 miljoen van deze rekeningen omgezet in vaste leningen en opgenomen onder de binnenlandse gevestigde

schuld. De mutaties in de overige posten van binnenlandse schuld resulteerden per saldo in een stijging van 503 miljoen.

De buitenlandse schuld is gedaald met 45 miljoen tengevolge van periodieke aflossingen. In de eerstvolgende jaren zal hierop geen aflossing behoeven plaats te vinden.

Overzicht van de ontwikkeling van de nationale schuld sinds 1957

	31-12 1957	31-12 1958	31-12 1959	31-12 1960	31-12 1961	31-12 1962	31-12 1963	31-12 1964	31-12 1965	30-6 1966
Gevestigde binnenlandse schuld	10 826	11 043	11 539	12 523	12 748	12 953	14 090	14 407	15 015	15 545
Schatkistpapier in omloop	2 782	3 821	3 458	3 078	3 428	3 144	3 200	3 206	3 655	3 941
Schatkistpapier bij de Nederlandsche Bank ingevolge de overeenkomst dd. 26 februari 1947	460	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boekschuld aan de Nederlandsche Bank ingevolge de overeenkomst dd. 26 februari 1947	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Muntbiljetten in omloop	127	110	105	109	68	63	62	65	71	72
Schuld aan gemeenten en provincies (ter zake van belastingen)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Gemeentefonds en Provinciefonds	211	250	208	220	114	353	310	239	99	—
Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven vaste lening	631	609	823	537	990	1 218	986	1 465	1 663	1 609
Overige binnenlandse schulden op korte termijn	441	617	593	812	922	1 054	1 083	916	1 070	1 645
Vergoedingen wegens geleden oorlogsschade (incl. het Grootboek voor de Wederop- bouw).	528	331	266	240	188	134	103	78	55	46
Vergoedingen wegens geleden watersnood- schade	42	31	27	16	7	1	—	—	—	—
Totaal binnenlandse schuld	16 148	16 812	17 019	17 535	18 465	18 920	19 834	20 376	21 628	22 859
Gevestigde buitenlandse schuld	1 823	1 721	1 426	1 321	974	770	463	419	367	345
Vlottende buitenlandse schuld	—	—	236	207	—	—	—	—	—	—
Verplichtingen wegens bij het Internationale Monetaire Fonds opgenomen vreemde valuta	261	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal buitenlandse schuld	2 084	1 721	1 662	1 528	974	770	463	419	367	345
Totaal binnenlandse en buitenlandse schuld .	18 232	18 533	18 681	19 063	19 439	19 690	20 297	20 795	21 995	23 204

9. De staatsbalans

Staatsbalans per 31 december 1965 (met ter vergelijking de cijfers van de balans 1964)

Activa			Passiva		
	1964	1965		1964	1965
1. Kas-, bank- en giroaldi		914	11. Schulden op korte termijn:		
2. Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen:			a. schatkistpapier in omloop . .	3 206	3 655
a. belastingen	4 875	5 579	b. onbelegde gelden Postcheque- en Girodienst	449	544
b. nog ten gunste van 1965 (1964) te ontvangen andere middelen	201	175	c. schulden uit hoofde van leveringen, werkzaamheden, enz.	1 492	1 584
c. overige vorderingen en vooruitbetalingen	1 355	1 037	d. diverse schulden op korte termijn	1 967	1 919
	6 431	6 791		7 114	7 702
3. Vorderingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover verplichtingen staan (contra-post aan de creditzijde onder no. 12)	1 177	1 658	12. Verplichtingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover vorderingen staan (contra-post aan de debetzijde onder no. 3)	1 177	1 658
4. Vorderingen op lange termijn:			13. Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen	2 869	2 635
a. leningen woningwetbouw . .	4 523	5 934	14. Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening	1 465	1 663
b. overige vorderingen	1 114	1 284	15. Schulden op lange termijn:		
	5 637	7 218	a. geconsolideerde binnenlandse schuld	14 407	15 015
5. Reparatievorderingen op voormalige vijandelijke mogendheden	P.M.	P.M.	b. buitenlandse schuld	419	367
6. Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen .	4 177	4 313	c. verplichtingen betreffende het Algemeen Burgerlijk Pensioenfondsfonds	5 527	5 445
7. Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen	6 955	7 300	d. verplichtingen betreffende andere pensioenfondsen	910	890
8. Onroerende en roerende goederen	17 347	18 674	e. verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds	3 000	3 000
9. Diverse activa	129	124		24 263	24 717
10. Saldo per 31 december 1964 . .	96	—	16. Reserve waardeveranderingen .	5 975	6 665
			17. Saldo per 31 december 1965 . .	—	1 750
	42 863	46 790		42 863	46 790
Door het Rijk verstrekte garanties				6 423	6 877
Voor rekening van het Rijk door de Nederlandsche Bank gevoerde rekeningen				708	898

De staatsbalans per 31 december 1965 vertoont een positief saldo van 1750 miljoen.

Naar aanleiding van het feit, dat thans voor de eerste maal de waarde van de activa groter is dan het totaal van de verplichtingen, moge er nogmaals (zie ook miljoenennota 1966, bijlage 6) op worden gewezen, dat bij de beoordeling van de staatsbalans niet dezelfde maatstaven dienen te worden aangelegd als bij de beoordeling van de balans van een onderneming. De activa van een onderneming hebben alle ten doel bij te dragen tot de vergroting of handhaving van de financiële rentabiliteit. Voor het grootste deel van het staatsbezit geldt dit niet; de meeste activa (b.v. militaire goederen, waterstaatswerken, investeringen in niet-rendabele bedrijven, zoals thans de Nederlandse Spoorwegen) leveren geen rechtstreekse financiële baten op. In dit verband wordt opgemerkt, dat de Staat met jaarlijkse rentebetalingen

(netto) van rond 400 miljoen de grootste debiteur in het land is. Voorts zij erop gewezen, dat het netto-actief van de particuliere sector enige honderden miljarden bedraagt. Zowel dit bezit als dat van de Staat nemen als gevolg van besparingen jaarlijks toe.

Uit het vorenstaande volgt, zoals ook vorig jaar bij de balans 1964 is opgemerkt, dat uit de omvang van het balanssaldo op zich zelf geen conclusies kunnen worden getrokken met betrekking tot de financiële positie of de financiële draagkracht van de Staat. De betekenis van de staatsbalans is vooral deze, dat een inzicht wordt gegeven in de samenstelling van de bezittingen en de verplichtingen van de Staat en in de ontwikkeling daarvan in de loop der jaren. In verband hiermede volgen hieronder enige nadere gegevens met betrekking tot een aantal balansposten.

Toelichtingen op de balanscijfers*Post 1. Kas-, bank- en giroaldi***Specificatie:**

	1964	1965
Nederlandsche Bank	665	394
Postrekening 1	13	53
Overige saldi.	236	265
	914	712

*Post 2. Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen**a. Belastingen*

Als vorderingen wegens belastingen zijn opgenomen de belastingbedragen, welke ultimo 1965 materieel verschuldigd waren.

De samenstelling van het bedrag van 5579 miljoen luidt als volgt:

1. Kohierbelastingen:

Reeds opgelegd (saldo kohierdebiteuren) . .	1 497	
Nog niet opgelegd (globale schatting):		
over 1964 en voorgaande jaren	830	
over 1965	2 555	
		4 882

2. Niet-kohierbelastingen:

Omzetbelasting.	775	
Loonbelasting	475	
Accijnzen	255	
Successierechten e.d.	180	
		1 685
		6 567

Hierop is in mindering gebracht:

Aandeel Gemeentefonds en aandeel Provinciefonds.	715	
Ultimo 1965 reeds ontvangen, doch nog niet ten gunste van de middelen of van de kohiervorderingen geboekt.	273	
		988
		5 579

c. Overige vorderingen en vooruitbetalingen

De ultimo 1964 onder deze balanspost opgenomen vordering op de N.V. Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken betreffende overneming van aandelen Breedband N.V. verminderde in 1965 met 380 miljoen tot 55 miljoen. Het bedrag van 380 miljoen is door de eerstgenoemde vennootschap voldaan door betalingen tot een bedrag van 340 miljoen en door overdracht van aandelen Hoogovens (ultimo 1965 verwerkt onder post 7 van de staatsbalans) ter waarde van 40 miljoen.

Voorts werd in 1965 de (laatste) uitkering ad ca 80 miljoen ontvangen van de Bondsrepubliek Duitsland uit hoofde van het Financieel Verdrag.

Van de overige mutaties in de vorderingen was de verstrekking van een krediet in rekening-courant aan de Staatsmijnen ten bedrage van 69 miljoen de belangrijkste.

Het balansbedrag van 1037 miljoen bevat verder een vrij groot aantal vorderingen, waaronder het saldo in rekening-courant met het Staatsbedrijf der P.T.T. De vooruitbetalingen hebben grotendeels betrekking op voor-schotten inzake onderwijs-subsidies.

Posten 3 en 12. Vorderingen, resp. verplichtingen uit hoofde van contracten e.d.

De toeneming van deze vorderingen en verplichtingen heeft voor het grootste gedeelte betrekking op het Ministerie van Verkeer en Waterstaat (o.a. wegeaanleg).

De balansbedragen per 31 december 1965 bevatten ca 770 miljoen voor bovengenoemd ministerie en ca 620 miljoen voor het Ministerie van Defensie.

Post 4b. Overige vorderingen (op lange termijn)

De balansbedragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	1964	1965
Op derden te verhalen ruil- en herverkavelingskosten.	266	304
Vordering op Indonesië ingevolge de krediet-verstrekking 1950 en inzake het aandeel van Indonesië in de opbrengst van de staatslening 1962/1964	276	276
Overige vorderingen op Indonesië.	P.M.	P.M.
Studievoorschotten	143	182
Vordering op Suriname met betrekking tot het tienjarenplan	116	120
Voorschotten aan de Stichting Beheer Landbouwgronden	52	73
Werkfondsvoorschotten	67	64
Vordering op de Stichting voor de ontwikkeling van machinale landbouw in Suriname	56	56
Lening aan Suriname voor de gezondmaking van zijn begroting	—	46
Overige vorderingen	138	163
	1 114	1 284

Post 6. Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen

Post 13. Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen

Specificatie:

	Deelnemingen en leningen (balanspost 6)	Verplichtingen (balanspost 13)
Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling	1 991	1 792
Internationale Monetaire Fonds	1 774	461
Europese Investeringsbank	259	194
Internationale Ontwikkelings Associatie	160	92
Europese Fonds	109	95
Overige deelnemingen	20	1
	4 313	2 635

In 1965 werd aan het Internationale Monetaire Fonds een lening van 136 miljoen verstrekt in het kader van de Algemene Leningsarrangementen. Het totaalbedrag van de aan het fonds verstrekte leningen kwam hiermede op 281 miljoen (krachtens deze bij de wet van 2 augustus 1962, *Stb.* 292, goedgekeurde leningsarrangementen kunnen leningen worden verstrekt tot een maximum van \$ 200 miljoen).

Overigens kwamen in de deelnemingen in 1965 geen wijzigingen voor.

De onder balanspost 13 opgenomen verplichtingen verminderden in het verslagjaar met 234 miljoen. Hiervan heeft 202 miljoen betrekking op het Internationale Monetaire Fonds (het saldo van betaalde en terugontvangen bedragen tegen intrekking, resp. afgifte van „notes”) en 30 miljoen op de Internationale Ontwikkelings Associatie (verzilvering van „notes”).

Post 7. Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen

De waardering is in het algemeen gebaseerd op de intrinsieke waarde, zoals deze uit de gepubliceerde balans van de desbetreffende bedrijven en ondernemingen kan worden afgeleid. In de gevallen, dat de Staat een minderheidsdeelneming heeft in een bedrijf, waarvan de aandelen aan de beurs zijn genoteerd (N.V. Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken, N.V. Nederlandsche Middenstandsbank, Koninklijke Zout-Ketjen N.V.), is de beurskoers op de balansdatum als grondslag voor de waardebepaling gebruikt.

Specificatie van het balansbedrag:

	1964	1965
Staatsbedrijf der P.T.T.	2 470	2 730
Rijkspostspaarbank	440	465
	2 910	3 195

	1964	1965
N.V. Nederlandse Spoorwegen	2 075	2 170
Staatsmijnen	960	800
N.V. Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken	197	249
N.V. De Nationale Investeringsbank (Herstelbank)	198	202
N.V. De Nederlandsche Bank	185	182
N.V. Luchthaven Schiphol	110	139
N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	67 ¹⁾	70 ¹⁾
N.V. Koninklijke Luchtvaart Maatschappij	16	60
N.V. Nederlandsche Middenstandsbank	51	48
Staatsbedrijf „Artillerie-Inrichtingen”	39	41
Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf	30	30
N.V. Nederlandse Gasunie	20 ²⁾	20 ²⁾
Overige staatsbedrijven en deelnemingen	97	94
	6 955	7 300

1) Waarvan nog te storten 42 miljoen, welk bedrag is opgenomen onder balanspost 11d.

2) Waarvan nog te storten 5 miljoen (opgenomen onder post 11d van de balans).

In 1965 heeft de Staat deelgenomen in de uitbreiding van het aandelenkapitaal en in de uitgifte van converteerbare obligaties door de N.V. Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken; de waarde van deze obligaties is mede begrepen in het hierboven genoemde bedrag van 249 mln. Ook de waarde van de aandelen Hoogovens, verkregen in verband met de overdracht van de aandelen Breedband (zie de toelichting bij balanspost 2c), is in dat bedrag verwerkt.

Het totale bedrag van balanspost 7 nam in 1965 toe met 345 mln. Dit bedrag wordt voornamelijk gevormd door de netto-investeringen ten bedrage van ca 275 mln. en een waardestijging (per saldo) van 60 mln.; laatstgenoemd bedrag is op de staatsbalans gereserveerd onder post 16.

Post 8. Onroerende en roerende goederen

De goederen zijn in het algemeen gewaardeerd op de vervangingswaarde. In een aantal gevallen is voor de benadering hiervan uitgegaan van de historische kostprijs, welke door middel van indexcijfers is herleid tot de vervangingswaarde.

De afschrijvingen zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur.

Voor zover zich na 31 december 1947 (de datum van de eerste staatsbalans), resp. na de datum van verkrijging der goederen, belangrijke waardeinstijgingen hebben voorgedaan, zijn deze gereserveerd op de balans onder post 16.

De samenstelling van het balansbedrag en de mutaties in 1965 blijken uit onderstaand overzicht.

	(Gecorrigeerde) waarde per 31-12-1964	Investerings in 1965	Afschrijvingen in 1965	Verhoging van de waarde i.v.m. stijging van het prijspeil	Waarde per 31-12-1965
Ministerie van Defensie:					
Marine	1 833	113	67	10	1 889
Landmacht.	3 028	192	274	60	3 006
Luchtmacht	2 086	223	245	20	2 084
Ministerie van Verkeer en Waterstaat .	6 412	460	103	305	7 074
Burgerlijke Rijksgebouwen	1 356	166	17	70	1 575
Agrarische eigendommen.	1 866	58	11	160	2 073
Diversen.	852	145 ¹⁾	29	5	973
	17 433	1 357	746	630 ²⁾	18 674

¹⁾ In dit bedrag is 77 miljoen begrepen wegens toeneming van de voorraden van het Landbouw-Egalisatiefonds.

²⁾ De verhoging van de balanswaarde met 630 miljoen houdt verband met de opgetreden prijsstijgingen; dit bedrag is op de staatsbalans gereserveerd onder post 16, zodat het balanssaldo door deze waardeverhoging van de activa niet is beïnvloed.

Post 11. Schulden op korte termijn

c. Schulden uit hoofde van leveringen, werkzaamheden enz.

Deze schulden worden voornamelijk gevormd door de per 31 december 1965 nog ten laste van de begroting 1965 te betalen bedragen. Voorts is onder meer onder deze balanspost opgenomen het saldo van het Gemeentefonds.

d. Diverse schulden op korte termijn

De diverse schulden op korte termijn omvatten een groot aantal posten van uiteenlopende aard, welke – in tegenstelling tot de in post 11c begrepen schulden – niet rechtstreeks voortvloeien uit de uitvoering van de begroting 1965. Hiertoe behoren o.a. de door de staatsbedrijven bij het Rijk afgestorte reserves, een aantal rekeningen-courant door verschillende instellingen aangehouden bij de Generale Thesaurie en de per 31 december 1965 lopende rente van staatsschuld. Voorts zijn thans onder deze balanspost opgenomen de verplichtingen inzake oorlogsschade, welke nog slechts een relatief gering bedrag vormen (ultimo 1964 78 mln., ultimo 1965 55 mln.).

Post 14. Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening

Het bedrag van 1663 miljoen heeft vrijwel geheel betrekking op de stortingen door het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds, waartoe dit fonds krachtens de Belegingswet verplicht is.

De mutaties in 1965 bestaan uit:

Stortingen ten bedrage van	992
Deelneming in de 5¼% onderhandse lening 1965 en de 5¾% onderhandse lening 1965 . . .	689
Uitbetalingen ten laste van de gestorte bedragen	105
	— 794
Saldo toeneming in 1965	198

Post 15. Schulden op lange termijn

a. Geconsolideerde binnenlandse schuld

In het „Algemeen verslag van de stand der Staatsschuld op 31 december 1965” is een specificatie van de ultimo 1965 openstaande leningsbedragen opgenomen.

De mutaties in 1965 worden gevormd door de plaatsing van nieuwe leningen tot een bedrag van ca. 1170 miljoen en amortisatie ten bedrage van ca 562 miljoen.

b. Buitenlandse schuld

In het hierboven onder post 15a genoemde verslag is ook een specificatie gegeven van de buitenlandse schuld. In 1965 werden aflossingen verricht tot een bedrag van 52 miljoen.

c. Verplichtingen betreffende het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds

De vermindering van de verplichtingen in 1965 bestaat grotendeels uit de aflossingsbestanddelen van de in 1965 betaalde annuïteiten.

d. Verplichtingen betreffende andere pensioenfondsen

Specificatie:

Spoorwegpensioenfonds	576
Algemeen Mijnwerkersfonds	142
Stichting Administratie Indonesische pensioenen . .	172
	— 890

De daling van de verplichtingen in 1965 wordt ook hier voornamelijk gevormd door de aflossingsbestanddelen van de in 1965 betaalde annuïteiten.

e. Verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds

Op de staatsbalansen per 31 december 1961 en volgende jaren is voor deze verplichtingen een bedrag van

3 miljard opgenomen, welk bedrag globaal was bepaald op basis van het in de Wetenschappelijke Balans van het fonds ultimo 1954 vermelde tekort. Inmiddels zijn maatregelen getroffen tot liquidatie van de in de invaliditeitswetten geregelde verzekeringen. Het juiste bedrag van het tekort van het fonds bij liquidatie kan echter thans nog niet worden vastgesteld. In verband hiermede is op de staatsbalans 1965 het tekort onveranderd met 3 miljard opgenomen.

Post 16. Reserve waardeveranderingen

Voor de mutatie in deze reserve in 1965 moge worden verwezen naar de toelichtingen bij de balansposten 7 en 8.

Door het Rijk verstrekte garanties

	1964	1965
Export- en importgaranties	2 726	2 718
Garanties inzake door derden verstrekte leningen aan, respectievelijk ten behoeve van:		
het onderwijs:		
nijverheidsonderwijs	1 028	1 127
voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en opleiding van onderwijzers en kleuterleidsters	323	353
hoger onderwijs	66	88
landbouwonderwijs	41	48
	1 458	1 616
de N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	668	636
de middenstand	234	310
Indonesië (3½ % Nederlands-Indische Lening 1935, 3 % Nederlands-Indische Conversielening 1937, 3 % Nederlands-Indische Lening 1937 A)	275	243
de woningbouw	183	233
de N.V. Koninklijke Luchtvaart Maatschappij	250	218
ziekenhuizen e.d.	161	195
ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk	95	180
de ontwikkeling van Suriname en de Nederlandse Antillen	130	142
dochterondernemingen van de Staatsmijnen in Limburg	71	133
de N.V. Luchthaven Schiphol	25	68
diverse bedrijven (zgn. bijzondere financieringen en kredieten ex art. 71 Wet op de Materiële Oorlogsschaden)	41	38
de N.V. Koninklijke Nederlandse Vliegtuigenfabriek „Fokker”	—	23
de Hilton-hotels	23	22
de emigratie	15	15
de Europese Maatschappij tot financiering van spoorwegaanleg (Eurofima)	8	12
de Ned. Overzee Financieringsmaatschappij N.V.	8	12
het Borgstellingsfonds voor de Landbouw	10	10
overige doeleinden	42	53
	6 423	6 877

Balanssaldo

Ultimo 1964 bedroeg het nadelige balanssaldo 96 miljoen; ultimo 1965 bestaat een voordelig saldo van 1750 miljoen. Er is derhalve een verbetering van het balanssaldo te constateren van 1846 miljoen. Deze verbetering houdt voor een belangrijk gedeelte verband met het vermoedelijke begrotingsoverschot van de Gewone Dienst 1965, hetwelk 1405 miljoen bedraagt; bijzondere factoren hebben bovendien per saldo een voordelige invloed ten bedrage van 441 miljoen op het balanssaldo uitgeoefend. Laatstgenoemd bedrag kan als volgt worden geanalyseerd:

Voordelig verschil met betrekking tot de belastingen tussen de aan het jaar 1965 toe te rekenen baten en de ter zake in het vermoedelijk beloop van het dienstjaar 1965 opgenomen bedragen	200	
Betalingen in 1965 ten laste van de Gewone Dienst, waarvoor op de balans 1964 reeds schuldverplichtingen waren opgenomen (aflossingsbestanddeel van de annuïteiten inzake de pensioenfondsen, uitkeringen aan slachtoffers van de nationaal-socialistische vervolging, betalingen van oorlogsschadeverplichtingen)	135	
Hogere raming van de op de balans 1964 opgenomen belastingvorderingen	125	
Ultimo 1964 te hoog opgenomen verplichtingen wegens nog ten laste van het dienstjaar 1964 te verrichten betalingen (de per 31 december 1965 bekende uitgaven van de Gewone Dienst 1964 bleken nl. lager te zijn dan de vorig jaar geraamde uitgaven) . . .	105	
Opbrengst van de opcenten op de Motorrijtuigbelasting ten behoeve van het Rijkswegenfonds (de met deze opbrengst gefinancierde investeringen van het fonds zijn op de staatsbalans geactiveerd onder post 8) . . .	75	
Diversen, per saldo	146	
	786	
Uitgaven ten laste van de Buitengewone Dienst, welke niet hebben geleid tot het opnemen van activa (o.a. bijdragen aan de universiteiten en hogescholen voor investeringen; de desbetreffende activa worden in verband met de zelfstandigheid van deze instellingen niet op de staatsbalans opgenomen)	265	
Uitkering van de Bondsrepubliek Duitsland uit hoofde van het Financieel Verdrag, voor welke uitkering (verantwoord op de Gewone Dienst van de middelen, dienstjaar 1965) op de staatsbalans 1964 reeds een vordering was opgenomen	80	
	—	345
		441

Ten slotte volgt nog een opstelling, waarin de staatsbalans ultimo 1965 en de balansen van enige voorgaande jaren in gecomprimeerde vorm zijn weergegeven.

Gecomprimeerde staatsbalansen

Activa						Passiva					
	31 dec. 1947	31 dec. 1950	31 dec. 1955	31 dec. 1960	31 dec. 1965		31 dec. 1947	31 dec. 1950	31 dec. 1955	31 dec. 1960	31 dec. 1965
Kas-, bank- en giroaldi	1 221	575	669	1 473	712	Schulden op korte termijn ¹⁾	14 445	11 346	7 052	6 761	7 702
Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen	7 022	6 877	4 430	4 255	6 791	Verplichtingen inzake oorlogsschade	4 908	3 586	974	240	— ²⁾
Vorderingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover verplichtingen staan	778	1 300	1 547	1 329	1 658	Verplichtingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover vorderingen staan	778	1 300	1 547	1 329	1 658
Vorderingen op lange termijn	2 093	1 128	1 077	2 456	7 218	Nederlandsche Bank voor overneming rijksmarkenbezit	1 500	1 500	200	—	—
Reparatievorderingen op voormalige vijandelijke mogendheden	P.M.	P.M.	P.M.	P.M.	P.M.	Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen	1 326	2 081	1 784	3 332	2 635
Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen	1 400	2 090	2 090	4 062	4 313	Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven vaste lening	1 634	286	321	537	1 663
Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen	2 546	3 555	4 165	5 980	7 300	Schulden op lange termijn:					
Onroerende en roerende goederen	5 114	5 982	9 755	12 139	18 674	a. verplichtingen betreffende het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds en andere pensioenfondsen	P.M.	P.M.	4 060	6 695	6 335
Diverse activa	287	414	392	182	124	b. verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds	P.M.	P.M.	P.M.	P.M.	3 000
						c. overige schulden	9 124	11 549	13 000	13 844	15 382
						Reserve waardeveranderingen	—	430	1 965	3 695	6 665
Saldo	13 254	10 157	6 778	4 557	—	Saldo	—	—	—	—	1 750
	33 715	32 078	30 903	36 433	46 790		33 715	32 078	30 903	36 433	46 790
Door het Rijk verstrekte garanties							1 199	1 683	2 571	4 593	6 877
Voor rekening van het Rijk door de Nederlandsche Bank gevoerde rekeningen							138	1 781	1 461	797	898

¹⁾ In deze schulden op korte termijn zijn begrepen de verplichtingen inzake de watersnoodschade, alsmede het Muntfonds. Bovendien zijn hierin per 31 december 1965 de resterende verplichtingen inzake oorlogsschade begrepen (zie ook voetnoot ²⁾).

²⁾ De verplichtingen inzake oorlogsschade zijn ultimo 1965 opgenomen onder de „schulden op korte termijn” in verband met het relatief geringe bedrag van de resterende verplichtingen (55 miljoen).

10. De sterkte van het burgerlijke rijkspersoneel

Hoofdstuk/Fonds	Werkelijke sterkte					Geraamd in de begroting		
	31 jan. 1963	31 jan. 1964	31 jan. 1965	31 dec. 1965	30 juni 1966	1965	1966 ^{a)}	1967
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	363	384	404	411	419	445	444	464
III Algemene Zaken	161	150	154	156	164	161	167	178
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	33	35	37	36	36	37	37	39
V Buitenlandse Zaken	2 364	2 421	2 553	2 647	2 714	2 763	2 876	2 881
VI Justitie	13 864	14 393	14 802	15 111	15 273	15 686	15 976	15 976
VII Binnenlandse Zaken	1 198	1 154	1 212	1 267	1 286	1 353	1 432	1 452
VIII Onderwijs en Wetenschappen ¹⁾	15 539*	14 820	16 402	17 481	18 094	18 119	19 525	20 833
IXB Financiën ²⁾	22 119	22 940	23 530	24 396	23 657	23 905	24 349	24 341
X Defensie ³⁾	30 694	31 066	30 740	30 911	31 608	31 598	32 332	32 300
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	2 339	2 366	2 423	2 529	2 533	2 500	2 598	2 598
XII Verkeer en Waterstaat	10 943	11 107	11 499	11 885	12 098	11 822	12 547	12 547
XIII Economische Zaken	3 735	3 841	3 871	3 823	3 825	3 965	3 988	3 988
XIV Landbouw en Visserij ³⁾	8 760	9 014	9 226	9 359	10 718	9 611	11 375	11 375
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	5 516	5 833	6 081	6 283	6 297	6 366	6 488	6 488
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk ^{1) 3)}	887*	2 675	2 631	2 807	2 844	3 010	3 160	3 156
Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	505	533	539	560	605	580	580	700
	119 020	122 732	126 104	129 662	132 171	131 921	137 874	139 316

¹⁾ De met * aangegeven aantallen hebben betrekking op de vroegere departementen van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen resp. Maatschappelijk Werk.

²⁾ Inclusief het personeel werkzaam t.b.v. sociale verzekeringsfondsen (1 860 man voor 1965; 2 020 man voor 1966 en 2 080 man voor 1967); het personeel voor de eigenlijke Finantiën taken daalt van 22 329 man voor 1966 tot 22 261 man voor 1967.

³⁾ M.i.v. 1966 inclusief personeel, dat in vorige jaren, hoewel aanwezig niet is opgenomen; te weten in 1966 voor Defensie 880 man, Landbouw en Visserij 1 629 man en Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk 130 man.

⁴⁾ Ontwerp-begroting 1966 inclusief de wijzigingen, die voortvloeien uit de nota's van wijziging.

De voor 1966 met ingang van 1 juni afgekondigde personeelsstop zal voor dat jaar tot een geringere personeelsbezetting ad ongeveer 2400 man leiden. Het aantal vacatures omstreeks mei was ongeveer dubbel zo groot. De huidige personeelsstop en daarbij aansluitend de noodzaak ook in 1967 het directe beroep van het Rijk op de arbeidsmarkt te beperken komen tot uitdrukking in het beleid van het kabinet de personeelssterkte voor 1967 zoveel mogelijk te houden op het voor 1966 geraamde peil.

Slechts bij enkele departementen en diensten kan aan een accres niet worden ontkomen. Dit beleid zal niet zonder moeilijkheden kunnen worden verwezenlijkt. In vele gevallen zal beperking moeten worden opgelegd aan te ondernemen activiteiten. De moeilijke budgettaire situatie maakt dit echter noodzakelijk.

De totale sterkte van het burgerlijke rijkspersoneel, werkzaam bij de departementen, de daaronder ressorterende diensten en het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds wordt voor 1967 geraamd op 139 316 man. Ten opzichte van de geraamde sterkte voor 1966 is dit een

stijging met 1442 man. De in totaal voor 1967 geraamde toeneming bedraagt ruim 1 pct. tegenover rond 3 pct. volgens de raming 1966. De stijging betreft vrijwel geheel het departement van Onderwijs en Wetenschappen (+ 1308 man) en het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (+ 120 man).

Bij Onderwijs en Wetenschappen is het vooral de sector van het wetenschappelijk onderwijs, waarin, zoals in het Algemeen Financieel Schema 1966-1969 (kamerstuk 8169, nr. 1) is uiteengezet, een uitbreiding van de personeelsbezetting noodzakelijk wordt geacht (personeel van het overige onderwijs is in hoofdzaak in dienst van gemeenten of particuliere instellingen). De relatief sterke toeneming van het personeelsbestand bij het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds is reeds in 1966 boven het aanvankelijk geraamde totaal noodzakelijk (de desbetreffende aanvullende begroting is in voorbereiding). De toeneming hangt samen met het groeiende aantal deelgerechtigden en gepensioneerden en – maar dat is een tijdelijke invloed – met het in werking treden van de nieuwe pensioenwet.

11. Enige gegevens over de financiën van de lagere publiekrechtelijke lichamen

A. Algemeen

De provinciale en gemeentelijke begrotingen zijn verdeeld in een gewone dienst en een kapitaaldienst. Tot de gewone dienst worden gerekend de kosten van de provinciale en gemeentelijke huishoudingen, met inbegrip van rente en afschrijvingen van investeringen. Deze uitgaven moeten in beginsel door gewone ontvangsten worden gedekt. De rente- en afschrijvingslasten zullen, als gevolg van de toeneming van de investeringen van de provincies en de gemeenten, zwaarder op de begrotingen gaan drukken, die daardoor minder elastisch worden.

De uitkomsten van het toegezegde vergelijkend onderzoek naar de groei van de uitgaven van het Rijk enerzijds en van de gemeenten anderzijds zijn gevoegd bij de memorie van toelichting op de ontwerp-begroting 1967 van het Gemeentefonds.

Voor 1965 kunnen de gewone ontvangsten globaal als volgt worden verdeeld:

Provincies:

a. eigen heffingen	4
b. opcenten grondbelasting en personele belasting, inclusief compensatie	45
c. inkomsten uit bezittingen, inclusief rente	18
d. uitkeringen uit het Provinciefonds	122
e. doeluitkeringen en bijdragen	17
f. aandeel opbrengst motorrijtuigenbelasting ¹⁾	120
	326

Gemeenten:

a. eigen heffingen	325
b. hoofdsom en opcenten grondbelasting en personele belasting	140
c. inkomsten uit bedrijven en bezittingen, inclusief rente	60
d. uitkeringen uit het Gemeentefonds, uitgezonderd de onder e opgenomen uitkering lager onderwijs	2114
e. doeluitkeringen en bijdragen	1550
	4189

B. Grondbelasting en personele belasting

Aan de gemeenten komen rechtstreeks ten goede de hoofdsom van en de gemeentelijke opcenten op de grondbelasting en de personele belasting. De provincies ontvangen de provinciale opcenten op de beide belastingen. De provincies ontvangen bovendien ingevolge

¹⁾ Van dit aandeel – dat bij sommige provincies ten bate van de kapitaaldienst wordt verantwoord – is een belangrijk deel onder onderhoudsplichtigen verdeeld.

artikel 29 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 ten laste van de rijksbegroting een compensatie-uitkering voor het verlies, dat zij lijden door de per 1 januari 1954 ingegane tariefverlaging van de personele belasting. Voor 1967 worden de volgende opbrengsten geraamd:

	Gemeenten	Provincies
<i>Grondbelasting</i>		
hoofdsom	43	—
opcenten	24	24
totaal	67	24
<i>Personele belasting</i>		
hoofdsom	35	—
opcenten	59	18
compensatie opcenten	—	8
	94	26
Totaal	161	50

C. Uitkeringen uit het Gemeentefonds en het Provinciefonds

Het aandeel van het Gemeentefonds is in overeenstemming met het bepaalde in artikel 4 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 gesteld op 13,54 pct. van de opbrengst van de rijksbelastingen, met uitzondering van de motorrijtuigenbelasting en de rijksopcenten op de grondbelasting. Dit aandeel bedraagt voor 1967 13,54 pct. van 18 834 miljoen, dat is 2550 miljoen.

De reserve van het Gemeentefonds wordt aan het einde van het uitkeringsjaar 1965 geraamd op rond 500 miljoen. De ingevolge artikel 14 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 ten laste van de rijksbegroting (hoofdstuk IX A) te vergoeden rente wordt met inachtneming van de daarvoor getroffen regeling berekend tegen 4,33 pct., geraamd op 21,7 miljoen.

Deze ontvangsten van het fonds dienen ter bestrijding van de belastinguitkering, de algemene uitkering, de aanvullende bijdrage, de garantieuitkering en de kosten van de Raad voor de gemeentefinanciën. Hiervoor is in de fondsbegroting voor 1967 247,4 miljoen meer uitgetrokken dan nu voor 1966 wordt geraamd, te weten:

belastinguitkering	+ 0,5
algemene uitkering	+ 224,0
aanvullende bijdrage	+ 45,0
garantie-uitkering	— 22,1

De uitkering lager onderwijs, voor 1967 geraamd op 520 miljoen, wordt bestreden uit een uitkering ten laste van de rijksbegroting (hoofdstuk VII) tot eenzelfde bedrag.

Indien rekening wordt gehouden met de in het kader van het dekkingsplan voor de rijksbegroting 1967 voorgenomen belastingmaatregelen en voorts, op dezelfde voet als in de rijksbegroting geschiedt, met het compenseren van de gevolgen, die tot stand te brengen salarismaatregelen voor de gemeenten in de publieke sector zullen hebben, zal het uitkeringsjaar 1967 een nadelig saldo te zien geven van naar schatting 115 miljoen.

Het aandeel van het Provinciefonds in de opbrengst van de rijksbelastingen bedraagt ingevolge artikel 159 van de Provinciewet 0,829 pct. Voor verdeling in 1967 komt beschikbaar 0,829 pct. van 18 834 miljoen, dat is rond 156 miljoen. De belastingmaatregelen van het dekkingsplan zullen het beschikbaar komende bedrag met ruim 3,5 miljoen doen toenemen.

D. De doeluitkeringen en bijdragen ten laste van de rijksbegroting

In het onderstaande overzicht zijn de uitkeringen en bijdragen, die de lagere publiekrechtelijke lichamen rechtstreeks ten laste van de rijksbegroting ontvangen – zowel tot dekking van gewone als van kapitaaluitgaven – ingedeeld naar functionele groepen. Deze doeluitkeringen en bijdragen steunen merendeels op wettelijke regelingen. De voor 1967 geraamde bedragen zijn tevens verdeeld over gemeenten en andere lagere publiekrechtelijke lichamen (zoals provincies en waterschappen).

De doeluitkeringen en bijdragen ten laste van de rijksbegroting

	Voorlopige rekening 1964	Vermoedelijk beloop 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1966	Ontwerp-begroting 1967		
				Totaal	Aan gemeenten	Aan andere lagere publiekrechtelijke lichamen
Politie en civiele verdediging .	219	369	350	362	357	5
Verkeer en waterstaat	162	185	379	321	28	293
Onderwijs, cultuur en recreatie	801	1 067	1 247	1 224	1 221	3
Sociale voorzieningen en volksgezondheid	222	263	320	315	300	15
Volkshuisvesting	1 249	1 558	2 008	2 247	2 247	—
Overige doeleinden	111	102	118	143	105	38
	2 764	3 544	4 422	4 612	4 258	354

Van de groep politie en civiele verdediging vormt de bijdrage ten behoeve van de gemeentepolitie het grootste deel (voor 1967 geraamd 305 miljoen). De toeneming is in belangrijke mate het gevolg van salarismaatregelen. De grote stijging in 1965 wordt ten dele veroorzaakt door nabetalen over 1963 en 1964.

De uitkeringen ten behoeve van verkeer en waterstaat betreffen onder meer uitkeringen voor land- en waterwegen, havens en kanalen, bijdragen in de kosten tot versterking van hoogwaterkeringen en uitkeringen aan provincies voor aanleg, onderhoud en verbetering van wegen. Deze laatste en grootste post vertoont in het

bijzonder door de binding aan het aantal motorrijtuigen, die in de nieuwe Wet Uitkering Wegen is vastgelegd, een sterke stijging. Deze uitkeringen voor de wegen bedragen voor 1964: 109 miljoen, voor 1965: 120 miljoen, voor 1966: 298 miljoen (waaronder 109 miljoen voor nabetalen over 1963/1965) en voor 1967: 219 miljoen.

De groei van de bevolking, de toenemende belangstelling voor voortgezet onderwijs en de loon- en prijsstijgingen zijn oorzaak van een voortdurende stijging van de bijdragen voor onderwijs en cultuur. Een belangrijke post in deze uitgavengroep is de uitkering aan het Gemeentefonds voor de door dit fonds – ingevolge artikel 5 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 – aan de gemeenten te verrichten uitkeringen voor de materiële kosten van de verschillende vormen van lager onderwijs. Hiermede zijn voor de jaren 1964 tot en met 1967 gemoeid respectievelijk 315, 500, 584 en 520 miljoen. De hoge ramingen voor 1965 en 1966 vloeien voort uit de noodzakelijk gebleken verhoging van de bijdrage aan het Gemeentefonds in verband met uitkeringen over voorgaande jaren.

De uitkeringen voor sociale voorzieningen en volksgezondheid betreffen onder meer bijdragen voor complementaire arbeidsvoorzieningen, subsidies in verband met complementaire sociale voorzieningen (vergoedingen ingevolge de Wet Werkloosheidsvoorziening, verschillende vormen van bijsstandverlening), bijdragen ten behoeve van aanvullende werken, subsidies aan gemeenten in de

kosten van geneeskundig schooltoezicht en bijdragen in de kosten van de Keuringsdienst van Waren. Deze groep vertoont tot 1966 een gestadige stijging. De verhoging van de subsidiepercentages van enkele bijsstandsregelingen is mede oorzaak van de hoge raming voor 1966. Daarnaast wordt deze uitgavengroep in belangrijke mate beïnvloed door de groei van de activiteiten en de stijging van het loonpeil.

De grootste post in de groep volkshuisvesting betreft de leningen voor de woningwetbouw (voor 1964 tot en met 1967 respectievelijk 1093, 1392, 1822 en 2026 miljoen). De stijging van 1966 op 1967 wordt onder meer

veroorzaakt door kwaliteitsverbetering van de woningen en prijsstijgingen. Voorts omvat deze groep bijdragen in de exploitatie van woningwetwoningen (voor 1967: 143 miljoen) en voor krotopruiming en sanering (voor 1967: 57 miljoen).

In de groep overige doeleinden nemen de uitkeringen voor oorlogs- en rampschade in betekenis af. De in deze uitgavengroep opgenomen subsidies ter bevordering van de regionale industrialisatie vertonen tot 1965 een daling. Daarna treedt een stijging op als gevolg van de uitvoering van het nieuwe infrastructuurprogramma en de nieuwe premie- en prijsreductieregelingen. Bovendien zijn thans bedragen nodig voor het nieuwe regionale industriële beleid in Zuid-Limburg. In de groep overige doeleinden zijn voorts opgenomen de bijdragen in de kosten van ruilen herverkavelingen betreffende waterschaps- en gemeentewerken. Voor 1967 is hiervoor 44 miljoen geraamd (1966: 45 miljoen).

E. Financiering van de kapitaaluitgaven

De kapitaaluitgaven van provincies en gemeenten (exclusief aflossingen) die in 1964 met 1070 miljoen waren gestegen ten opzichte van het jaar daarvoor, namen in 1965 verder toe met rond 550 miljoen, dat is 13 pct. ten opzichte van 1964. De toeneming had voor ca 350 miljoen betrekking op uitgaven voor volkshuisvesting, hetgeen een stijging betekende van 33 pct. De kapitaaluitgaven, anders dan voor volkshuisvesting, namen toe met ca 6 pct.

Het in totaal te financieren bedrag steeg in 1965 met rond 650 miljoen. In deze stijging werd vooral voorzien door een vermeerdering van het saldo op de lopende rekeningen en door een toeneming van de leningen voor de woningwetbouw van het Rijk met circa 400 miljoen. Voorts werd in 1965 door de provincies en gemeenten voor 90 miljoen meer aan andere vaste geldleningen opgenomen (namelijk 2315 miljoen tegenover 2223 miljoen in 1964), terwijl de kapitaalinkomsten bovendien een accres te zien gaven met eenzelfde bedrag. De netto

vloттende schuld nam in 1965 met ruim 200 miljoen minder toe dan in het voorafgaande jaar.

Doordat de bestaande krapte op de kapitaalmarkt zich met name in het laatste kwartaal van 1965 in steeds sterkere mate deed gevoelen, bleek het noodzakelijk een centrale financiering in te stellen om de voorziening van provincies en gemeenten met vaste financieringsmiddelen zo goed mogelijk te doen geschieden. Dit is geschied bij ministeriële beschikking van 4 december 1965, welke beschikking tevens de toepassing van artikel 4 van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen beëindigde.

Als centrale financieringsinstellingen zijn door de lagere publiekrechtelijke lichamen aangewezen de N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten en voor de waterschappen, veenschappen en veenpolders bovendien de Nederlandse Waterschapsbank N.V.

In het eerste halfjaar van 1966 is door de provincies en gemeenten voor 146 miljoen meer aan kapitaaluitgaven (exclusief aflossingen) gedaan dan in de dienovereenkomstige periode van 1965. Hiervan had circa 135 miljoen betrekking op uitgaven voor volkshuisvesting. Het totaal te financieren bedrag was rond 180 miljoen hoger.

Daar in het eerste halfjaar van 1966 ruim 330 miljoen minder aan vaste geldleningen en voorschotten kon worden opgenomen dan in dezelfde periode van 1965 en daar bovendien het saldo op de lopende rekening ca. 390 miljoen lager was, is in de kapitaalbehoefte voor een belangrijk deel voorzien door het opnemen van kasgeldleningen.

De vloттende schuld nam daardoor in genoemde periode toe met 566 miljoen.

De gemeenten en provincies zijn in verband hiermee gewezen op de noodzaak om de vloттende financiering van kapitaaluitgaven binnen de krachtens de Wet gestelde grenzen te houden. Tevens is medegedeeld dat bij de toewijzing van de beschikbaar komende vaste financieringsmiddelen hoge prioriteit zal worden toegekend aan het consolideren van vloттende schuld en de financiering van reeds aangevangen, nog onderhanden werken.

Kapitaaluitgaven ¹⁾ van provincies en gemeenten op kasbasis

	1963	1964	1965	eerste halfjaar	
				1965	1966 ²⁾
Volkshuisvesting	771	1 082	1 436	614	750
Openbare werken	919	1 275	1 280	572	586
Nutsbedrijven	367	510	648	210	219
Onderwijs	304	403	452	295	322
Overige kapitaaluitgaven	863	1 025	1 027	490	450
Totaal	3 224	4 295	4 843	2 181	2 327
Aflossing van opgenomen leningen en voorschotten	545	596	700	288	321
Totaal te financieren	3 769	4 891	5 543	2 469	2 648
<i>Gefinancierd door:</i>					
Saldo lopende rekening (vóór afschrijving)	579	458	718	575	187
Kapitaalinkomsten	568	707	798	343	421
Vaste geldleningen en voorschotten ³⁾	2 184	3 272	3 769	1 762	1 426
Ontvangen aflossingen op verstrekte vaste geldleningen en voorschotten	78	88	92	32	48
Saldo mutaties netto vlottende schuld	360	366	166	— 243	+ 566
Totaal	3 769	4 891	5 543	2 469	2 648

¹⁾ Inclusief kapitaalverstrekkingen.²⁾ Voorlopige cijfers.³⁾ Waarvan rijkswoonwetvoorschotten 716 1 049 1 454 587 697

12. Overzicht van de begrotingen van de fondsen en de staatsbedrijven voor 1967

A. Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds

<i>Gewone Dienst</i>			
<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Apparaatskosten van de Pensioenraad	16	Ontvangsten van het Pensioenbestuur, voornamelijk in de kosten van werkzaamheden voor derden	1
Pensioenen	830	Pensioenen	2354
Overige uitgaven	5	Pensioenbijdragen	1621
		Drempeltijdbijdragen	9
		Wachtgeldtijdbijdragen	5
		Bijdragen wegens inkoop van diensttijd	17
		Bijdragen wegens inkoop ex het Generaal Pardon	24
		Bijdragen van het Rijk en van lagere publiekrechtelijke lichamen	261
		Rente van beleggingen	413
		Overige ontvangsten	4
Beleggingen	2506	Beleggingen	1003
Kosten inzake beleggingen	1	Aflossingen van leningen, verkoop van effecten en van onroerende goederen	999
		Overige ontvangsten	4
	3358		3358

B. Rijkswegenfonds

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Aanleg en uitbreiding van door het Rijk te beheren of beheerde wegen en oeververbindingen	322 ¹⁾	Bijdrage van het Rijk voor de aanleg van wegen en oeververbindingen	239
Vervroeging c.q. verdere versnelling van de uitvoering van waterstaatswerken ten behoeve van de stimuleringsgebieden	8	Bijdrage van het Rijk voor de vervroeging c.q. verdere versnelling van de uitvoering van waterstaatswerken	3
Nadelig saldo van het dienstjaar 1965	15	Bijdragen van derden	5
		Opcnten op de motorrijtuigenbelasting	98 ¹⁾
	345		345

¹⁾ Hierbij is geen rekening gehouden met het in te dienen ontwerp van wet tot verdubbeling van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting (geraamde hogere opbrengst 107 miljoen).

C. Landbouw-Egalisatiefonds

Gewone Dienst

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Akkerbouw	185	Akkerbouw	448
Restituties op de uitvoer van granen en produkten daarvan, alsmede ver- werkingsrestituties	146	Heffing op de invoer van enkelvoudige granen	430
Nadelig saldo op de aan- en verkoop van granen, alsmede denaturatie- vergoedingen	7	Heffing op de in- en uitvoer van graan- houdende produkten en van meel en bloem van granen	15
Restituties op de uitvoer en verwerking van rijst en rijstprodukten alsmede verwerkingsrestituties	2	Heffing op de invoer van rijst en rijst- produkten	3
Garantieregeling voor binnenlandse voedergranen van de oogst 1967 . .	22		
Garantieregeling voor binnenlands koolzaad van de oogst 1967	8		
Vee en vlees	79	Vee en vlees	10
Uitvoerrestituties in de varkenssector	70	Invoerheffingen in de varkenssector	5
Uitgaven in de rundveesector	9	Invoerheffingen in de rundveesector, alsmede cauties opgelegd bij invoer	5
Zuivel, margarine, vetten en oliën	436	Zuivel, margarine, vetten en oliën	17
Toeslag op de melkprijs over het melk- prijsjaar 1967-1968	125	Heffing op de uitvoer van zuivelpro- dukten naar E.E.G.-landen over het melkprijsjaar 1967-1968.	7
Uitgaven in verband met de afzet van zuivelprodukten over het melkprijs- jaar 1967-1968	309	Heffingen op de invoer van zuivel- produkten over het melkprijsjaar 1967-1968	10
Subsidie op de invoer van zuivel- produkten uit E.E.G.-landen over het melkprijsjaar 1967-1968	2		
Pluimvee en eieren	21	Pluimvee en eieren	2
Restituties bij uitvoer van produkten in de pluimveesector.	17	Heffingen op de invoer van produkten van de pluimveehouderij	2
Uitgaven in verband met bijzondere voorzieningen	4		
Overige uitgaven	122	Overige ontvangsten	366
Kosten wegens de uitvoering van maatregelen door de Produktschap- pen en het Voedselvoorzieningsin- en verkoopbureau	4	Bijdrage van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds over 1965/1966 .	234
Bijdrage aan het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds over 1965/1966 .	114	Bijdrage van hoofdstuk XIV (Land- bouw en Visserij)	132
Onvoorziene uitgaven	4		
	843		843

D. Gemeentefonds

<i>Uitgaven</i>		Gewone Dienst	<i>Ontvangsten</i>	
Uitkering lager onderwijs	520	13,54 % van de zuivere opbrengst van de daarvoor		
Belastinguitkering	17	aangewezen belastingen	2550	
Algemene uitkering	2546	Rijksuitkering lager onderwijs	520	
Aanvullende bijdrage	45	Rente over de reserve	22	
Garantie-uitkering	34			
Vergoeding aan de Vereniging van Nederlandse Gemeenten	0			
	3162			3092

E. Provinciefonds

<i>Uitgaven</i>		Gewone Dienst	<i>Ontvangsten</i>	
Uitkeringen aan provincies, als bedoeld in artikel 160 van de Provinciewet, alsmede voorlopige uitkeringen te dezer zake	156	0,829 % van de zuivere opbrengst van de daarvoor aangewezen belastingen	156	

F. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf

<i>Lasten</i>		Lasten en baten van de exploitatie	<i>Baten</i>	
Bedrijfsrekeningen	17	Opbrengsten	43	
Verbruik van papier en direct materiaal	10	Andere baten van de exploitatie	1	
Werk door derden	13			
Afschrijvingen	1			
Overige uitgaven	3			
	44			44

<i>Uitgaven</i>		Kapitaaluitgaven en -ontvangsten	<i>Ontvangsten</i>	
Aanschaffing van werktuigen en gereedschappen	1	Uitkering van het Rijk voor investeringen	1	
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het kapitaal	1	Afschrijvingen	1	
	2			2

G. Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie en de Rijkspostspaarbank**Lasten en baten van de exploitatie van het Staatsbedrijf der P.T.T.**

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Posterijen	536	Posterijen	490
Telegrafie	66	Telegrafie	71
Telefonie.	759	Telefonie.	798
Draadomroep.	18	Draadomroep.	14
Omroep en televisie	26	Omroep en televisie	26
Postcheque- en Girodienst	141	Postcheque- en Girodienst	168
Invloed loon- en prijsstijgingen alsmede hogere 3½% uitkering	192	Overige baten	125
		Voorgenomen tariefsverhogingen	193
	1738		
waarvan komt ten laste van afschrijvingen en rente	408		
zodat wordt uitgetrokken.	1330		
Afschrijvingen	216		
Rente	191		
Overige lasten	1		
Toevoeging aan fondsen en reserves	132		
Uitkering aan het Rijk van het voordelige saldo	15		
	1885		1885

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten van het Staatsbedrijf der P.T.T.

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Kosten van voorbereiding, oprichting, uitbreiding en vernieuwing van duurzame bedrijfsmiddelen.	431	Uitkering van het Rijk ter bekostiging van kapitaalsuitgaven	431
Deelneming „International telecommunications satellite consortium”	1	Uitkering van het Rijk wegens financiering deelneming „International telecommunications satellite consortium”	1
Het bedrag, waarmee de waarde van de voorraden op het einde van het dienstjaar blijkt te zijn vermeerderd	10	Uitkering van het Rijk van het bedrag, waarmee de waarde van de voorraden op het einde van het dienstjaar blijkt te zijn vermeerderd	10
Uitkering aan het Rijk wegens afschrijvingen op duurzame bedrijfsmiddelen	216	Afschrijvingen op duurzame bedrijfsmiddelen	216
Deponering bij het Rijk wegens toevoeging aan fondsen en reserves	132	Toevoeging aan fondsen en reserves	132
	790		790

Lasten en baten van de exploitatie van de Rijkspostspaarbank

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Bedrijfslasten	189	Bedrijfsbaten	219
Toevoeging aan fondsen en reserves	30		
	219		219

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de Rijkspostspaarbank

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Kosten van aanschaffing van bedrijfsmiddelen en voorraden	0	Beschikking over de middelen van de reserve voor de aanschaffing van bedrijfsmiddelen en voorraden	0

H. Staatsmuntbedrijf**Lasten en baten van de exploitatie**

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Personeelslasten	2	Bijdrage van het Rijk tot dekking van de exploita- tielasten	2
Afschrijvingen en overige uitgaven	1	Opbrengst van voor derden uitgevoerde werk- zaamheden	1
	3		3

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Aanschaffing van werktuigen en meubelen en aan- maak van werktuigen	} 0	Uitkering van het Rijk voor investeringen	} 0
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het kapitaal		Afschrijvingen	

I. Staatsvissershavenbedrijf**Lasten en baten van de exploitatie**

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Uitgaven voor havens, hallen, water, elektriciteit, terreinen, scheepshellingen en droogdok e.d.	3	Inkomsten van havens, hallen, waterleiding, elek- triciteit, terreinen, scheepshellingen en droog- dok e.d.	4
Afschrijvingen en reservering	1	Overige ontvangsten	1
Overige uitgaven	1		
			5
	5		

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Terreinen, gebouwen en inrichtingen	1	Uitkering van het Rijk voor investeringen	1
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het kapitaal	1	Afschrijvingen en toevoeging aan de reserve	1
	2		2

J. Staatsbedrijf „Artillerie-Inrichtingen”**Lasten en baten van de exploitatie**

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Bedrijfsrekening	37	Productie	39
Afschrijvingen	3	Overige ontvangsten	1
	40		40

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Investerings	3	Afschrijvingen	3
Beschikking ten laste van reserve-rekeningen en voorzieningen	1	Afneming van het ter voorziening in de vlottende middelen van het bedrijf opgenomen kapitaal .	1
	4		4